

35A / 38

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 1998

- *Antonescu,
evreii
și
țigarii*

- *Se temea
Dej
de Pauker
și Luca ?*

- *Diplomația
română
sprijină
„Primăvara
de la Praga“*

- *Ouăle
de Nürnberg ?*

- *Un concurs
și multe premii*

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Secretari generali de redacție:
Ioana Ursu, Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă (responsabil de
număr),
Doina Pascu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție:
Theodor Lianos

Macheta artistică:
arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilier onorific:
Radu Ion Popescu

Editor: Fundația Culturală
Magazin Istoric

București, Piața Valter Mărci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
postal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 315.09.91

Tipografia R.A.I. – „CORESI” –
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1-4 „Peleş, castelul de vară al regelui Carol I al
României, e situat în partea nord-vestică a oraşului Sinaia,
pe un frumos platou mărginit de păduri de brad şi fag şi
străbătute prin faţa castelului de apa Peleşului. Castelul
e clădit în stilul renascerii...

Clădirea e încălzită prin calorifere şi iluminată cu
electricitate”.

Astfel descria, la 1904, tomul trei al **Enciclopediei
române**, tipărit la Sibiu, Castelul Peleş, monument de
artă şi depozitar de valori artistice deosebite. Despre
soarta acestor obiecte de artă, în primele luni după
înlăturarea monarhiei din România, relatează, în
continuarea celor din numărul trecut, dr. Radu Bogdan

2 Semne ale trecerii timpului: **roata vieţii** (dreapta sus)
şi **ceasul** au inspirat şi această miniatură din romanul
popular manuscris **Erotocrit**, „zugrăvit de Petrarca
logofătul”, în 1787

3 **Scara lui Ioan Sinaitul**, o temă iconografică pe care
o întâlnim şi în pictura murală a bisericilor din nordul
Moldovei, cea mai cunoscută fiind fresca de la Suceviţa.
Aici, o reprezentare dintr-un manuscris bizantin.
Semnificaţia ei este apropiată de cea a **Judecăţii de apoi**,
fiind prima judecată, cea de după moarte. Potrivit faptelor
săvârşite în viaţă, unii ajung la porţile Raiului, sprijiniţi
de îngeri şi întâmpinaţi de Iisus, alţii se prăbuşesc în hăul
Iadului

UN GÂND PE LUNĂ

*„Prezumţia de nevinovăţie este fundamentală.
Este adevărat că vedem prea des nume incriminate
şi imaginea oamenilor cu cătuşe la mâini. Aceasta
poate să marcheze pe viaţă persoanele care nu sunt
găsite în mod necesar vinovate. Dar atenţie: nu este
cazul ca sub acoperirea prezumţiei de nevinovăţie,
deci a respectului persoanei, să interzică presei
să-şi facă datoria, în mod special atunci când este
 vorba de oamenii politici. Personalităţile publice
trebuie să-şi asume alegerea unei cariere publice“.*

Elisabeth Guigou –
Ministrul Justiţiei în cabinetul Jospin

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

septembrie

1998

4 Letargica bășcălie
M. RĂLEA

5 Sfânta Alianță comunistă răpune „Primăvara de la Praga“

C. POPIȘTEANU

PRIVIND ÎNAPOI
CU LUCIDITATE

12 Cetățile ideale: cea românească, cea jidănească și cea țigănească
Februarie 1941: Ion Antonescu vrea izolarea celor două minorități

16 Nici atunci nu era momentul

Cenzurate din presă, la 3 septembrie, despre Dictatul de la Viena

I. LĂCUSTĂ

19 Un militar printre politicieni: Gheorghe Mihail

AL. DUȚU,
F. DOBRE,
M. ȘTEFAN

CUM AM FOST

23 Cu pâra la Poartă

Ana, Luca și cu Teo se plâng Moscovei: Dej nu bagă spaima în burgheji, în schimb este suspectat de intimitate cu anglo-americanii

C. POPA

27 Peleş, ianuarie-aprilie 1948. Inventarierea bunurilor de artă foste regale

R. BOGDAN

35 „Omul nou“, la Hunedoara

I. CĂLUGĂRU

DICȚIONAR

39 Republicile franceze
F. HERA

46 Bine ați sosit la Moscova! Urmează Auschwitz

Stalin returnează lui Hitler refugiații politici germani

F. DOLGHIN

CINE RIDICĂ
PRIMUL PIATRA?

49 Tentația favorului și nevoia lingșirii

Relația scriitor-putere de-a lungul istoriei

53 Ce roman, viața lui Zaharia Stancu!

V. RÂPEANU

**RĂSFOIND
ZIARELE CU
GÂNDUL ÎN TRECUT**

58 Între penitență și rug

Soarta homosexualilor în Evul Mediu

61 Vite și vin pentru spade și revolvere

J.L. SANMARTIN

65 Eminențe cenușii

Hortense Cornu

S. CRISTESCU

71 Zola acuză

C. ANTIP

76 Un neoclasic bine temperat

Costin C. Kirițescu

G.V. STOENESCU

79 Când a murit Antioh Cantemir?

P. CERNOVODEANU

81 Pe atunci se purta mai ales în clopotniță

Ceasul în Țările Române în secolele XV-XVIII

P.M. FLOREA

85 Proiect încă nerealizat

Un monument pentru Armand Călinescu

V.Z. TEODORESCU

87 N. Ionescu – fotograf al Bucureștilor interbelice

E. BĂDESCU

RUBRICI

33 NATO – scurtă istorie

E. PREDA

63 Petrolul românesc – incursiune în timp

I. LĂCUSTĂ

70 Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși

89 Concurs Magazin istoric

91 Zig-zag prin secolul XX

32, 38; 57; 80; 94; 95 Cărți sosite; Clio anunță; Rebus; Dialog

MIHAIL RALEA

O etică românească

O generație presupune o critică, adică o rezistență și un program de idei și sentimente. Născuți în ultimii ani ai secolului trecut, am deschis ochii mari și mirați asupra lumii în zilele războiului. Puțin înainte și puțin după. Oamenii care ne precedaseră aveau un anumit fel de a fi. Ei participau oarecum la optimismul celui mai creator dintre secolii, acela care fusese al lor. Atunci biruise câțva vreme știința exactă și aplicațiile ei practice. Și oamenii erau încântați de succesul lor.

Multe, foarte multe lucruri erau privite sub prisma pozitivistă, după aceea socoteală de struț, care se face că nu vede problemele insolubile și chinuitoare, le trece cu vederea, declarându-le neinteresante, printr-o interdicție ipocrită și artificială, pentru ca ele, la rândul lor, să nu tulbure cu oroarea lor de strigoi liniștea acestor comozi și cuminți burghezi ai cunoașterii.

Fiindcă reușiseră să aibă electricitate, automobil, cinematograf și ghetă americane, fiindcă continentul era plin de uzine, de hoteluri și de tramvaie, Dumnezeu fusese umilit, răpus, exilat în azurul inutil al firmamentului, întrebarea metafizică presărată cu naftalină într-un cufăr, năzuința către risc și eroism recompensată cu un indulgent surâs, ca și surorile ei, crinolina sau diligența, și ca și acestea tot așa de simpatic ridicolă...

Vi se pare că poporul nostru e năruit în șiretenie și pehlivanie, că e adânc materialist în aspirații? Rămâne lupta pe cale etică. Acolo

trebuie forțe de afectivitate și simpatie, tinerețe și luptă. Acolo avem nevoie de mult, mult martiraj moral. Dezastrul e că fiecare își zice: „à qui le premier?“ Fiecare așteaptă ca să înceapă camaradul său.

În domeniul moral, aplicați toate învățăturile antipozitivistice, mistice, afectiviste. Dar acolo, știu bine, e mult mai greu. E mai ușor să combați rațiunea, luciditatea, spiritul critic în violente articole de superbă teorie filosofică. Dar e infinit mai greu să te expui în domeniul practic. Atâția tineri, sublimi de adorați pentru elanul vital, n-ar risca o iotă, din comoditatea lor, ca să pro-

testeze contra unei nedreptăți, contra unei persecuții, contra unui favor ori contra unei ilegalități. Din contră, de cele mai multe ori ei se fac soldații tuturor exploataților și închid ochii, distrați, la evidente și strigătoare nedreptăți.

Generația noastră, dacă își simte vreo chemare, va trebui să dea lupta pe terenul etic. Va trebui să combată cu disperare bizantinismul, fanariotismul, șiretenia, pehlivania, scepticismul trivial și jovialitatea zeflemistă cu care românul nostru trece ușor peste cele mai tragice situații. Revendicăm pentru onoarea acestui popor puțin sentiment tragic al existenței și puțină amărăciune conștientă în locul operetei sinistre care ne macină energiile cu veselă indiferență și nesimțită inconștientă. Cu alte cuvinte, să creăm o etică românească.

(Misiunea unei generații, în *Viața românească*, an XX, ianuarie 1928; fragmente)

„PRIMĂVARA DE LA PRAGA“ ȘI DIPLOMAȚIA ROMÂNĂ

Dr. CRISTIAN POPIȘTEANU

În zilele de foc trăite (împreună și în echipă cu regretatul meu coleg de Radio, George Ionescu, și cu corespondentul Agenției române de presă, Eugen Ionescu) în august '68 în Praga ocupată, am întâlnit foarte puțini diplomați cehi. Spre deosebire de numeroșii ziariști, profesori, studenți, scriitori, istorici pe care-i vedeam zilnic, diplomații Ministerului de Externe cehoslovac circulau foarte puțin. Ei s-au aflat în cea mai tensionată stare. Ea decurgea din situația cu totul specială în care se găsea țara. La început s-au preocupat de alertarea forurilor internaționale și a statelor străine, apoi de încercările de negocieri cu forțele invadatoare, respectiv cu comandanții sovietici, de legătura cu conducerea țării și a partidului comunist, arestată și dusă la Moscova, în continuare de discuțiile la nivel înalt din capitala U.R.S.S., în final de retragerea demersurilor de la O.N.U. și de pregătirea „normalizării” pe baza acordu-

rilor semnate cu conducerea sovietică.

Trebuie să recunoaștem că puține ministere de externe au fost puse în epoca postbelică într-o asemenea situație, aici abia schițată.

Totuși, acei 2-3 diplomați cehoslovaci cu care ne-am văzut în zilele de 24-28 august într-o cafeenea de la Hotelul Europa sau în casa în care locuiam ne-au dezvăluit multe din zidurile de beton, *barajele politice* cum le

Nici nu se terminaseră bine scenele de luptă de la Praga (dreapta) și președintele Republicii Socialiste Cehoslovacia, generalul Ludvík Svoboda, era primit la Moscova – spre surprinderea tuturor – cu onorurile cuvenite unui șef de stat, de către un Brejnev care îi zâmbea cu multă... căldură

J. Hajek, ministrul de Externe
cehoslovac

numeau ei, pe care trebuiau să le străpungă. Acum, având în față telegramele diplomaților români din acea perioadă, pregătite pentru volumul de documente *Primăvara de la Praga în documente diplomatice românești*, de către un colectiv de cercetători de la arhiva Ministerului Afacerilor Externe, domnii NICOLAE DINU, DUMITRU PREDA și TEODOR GHEORGHE și care va vedea lumina tiparului la Editura S.C. EMPRO S.A. din Focșani, am găsit confirmări din sursă românească ale acelor informații, precum și multe alte date ale tabloului istoric, semnalate de reprezentanții țării noastre, care lărgesc mult cunoașterea modului în care a fost asasinată mișcarea de independență din Cehoslovacia anului 1968.

Iată o telegramă din 25 august de la ambasadorul I. Obradovici, de la Praga, care informează C.C. al P.C.R. despre *Aide-Memoire*-ul adresat celor cinci state din Tratatul de la Varșovia: „Guvernul Republicii Socialiste Cehoslovace care, prin notele sale anterioare, a prezentat cereri de principiu, este nevoit să constate că până în prezent n-a

fost realizată promisiunea dată președintelui Republicii, Ludvik Svoboda, de către comandantul armatelor ce ocupă R.S. Cehoslovacă, general de armată I.G. Pavlovski, conform căreia trebuia împiedicată, imediat, dezarmarea unităților cehoslovace, părăsite spațiile unde se afla dislocată armata cehoslovacă, toate comunele și orașele mai mici trebuiau eliberate iar în marile orașe unitățile de ocupație urmau să fie dislocate numai în parcuri și locuri unde nu deranjează transportul.

Conform acestei promisiuni, trebuiau eliberate și deblocate sediile organelor de stat cehoslovace, cât și sediile tuturor organelor de partid.

Trebuie asigurată eliberarea imediată a băncilor și a altor instituții necesare desfășurării normale a vieții economice. Trebuiau luate măsuri pentru a se ajunge la situația normală, când întreaga aprovizionare a armatelor de ocupație se va face din surse și cu mijloace proprii. Concomitent, s-a promis că forțele de ocupație se vor feri să folosească armele împotriva întregii populații.

Guvernul R.S. Cehoslovacă, plecând de la cerințele sale și fără a dori sub nici o formă să-și aducă prejudecii, trebuie să reamintească stăruitor necesitatea realizării promisiunilor, comunicate direct președintelui Republicii, deoarece neîndeplinirea nici măcar a unor asemenea măsuri de bază creează o atmosferă încordată.

Deosebit de serioasă este realitatea în care continuă să nu fie respectate principiile umane elementare în contactul armatei de ocupație cu populația, aceasta fiind mereu în pericol“.

Documentul confirmă cu precizie ceea ce am văzut și ni s-a spus nouă cu o zi înaintea, la Praga. O urmare extraordinară de importantă a acestui *Aide-Memoire* găsim în telegrama adre-

sată de șeful Misiunii române la O.N.U., Gh. Diaconescu, peste 65 de zile, respectiv la 30 octombrie, către centrală, respectiv ministrului adjunct Mircea Malița, prin care sunt comunicate aprecierile dr. S. Myslii, director adjunct în Direcția juridică a M.A.E. cehoslovac, făcute colegului său român, Gh. Secariu, ambii diplomați lucrând în Comisia VI a Adunării Generale. Tratatul privind staționarea temporară a trupelor în Cehoslovacia, negociat la Moscova și semnat la Praga, devenea astfel cunoscut la București printr-un comentariu calificat dintr-o sursă cehoslovacă. „Delegația cehoslovacă a trebuit să facă eforturi

Jacob Malik (stânga), șeful misiunii
sovietice la O.N.U.

mar pentru a obține condițiile prevăzute în tratat. Propunerile inițiale ale părții sovietice (pe care nu le-a comentat) nu au fost acceptate de către delegația cehoslovacă, astfel încât U.R.S.S. a trebuit să facă unele concesii.

Deși este vorba de «staționarea temporară» a trupelor, tratatul prevede că acestea vor rămâne în Cehoslovacia atât timp cât interesele securității vor fi amenințate de imperialism și de revanșismul vest-german... Termenul tratatului permite interpretări care să justifice rămânerea sine die a trupelor sovietice în Cehoslovacia. Se stabilesc con-

dițiile staționării trupelor precizându-se că forțele militare se amestecă în treburile locale, autoritățile cehoslovace nu au vreo obligație în ce privește aprovizionarea trupelor, livrările de bunuri și prestările de servicii făcându-se contra cost în contul comandamentului sovietic.

Tratatul prevede că trupele Bulgariei, Poloniei, R.D. Germane și Ungariei se retrag, U.R.S.S. acționând «în numele celorlalte 4 state».

Această prevedere, care este străină dreptului internațional și practicii convenționale a statelor, a subliniat reprezentantul cehoslovac, este o dovadă în plus a poziției U.R.S.S. în relațiile

Dr. Myslii spunea colegului său român că intervenția a schimbat fondul relațiilor sovieto-cehoslovace, „înlocuind încrederea și simpatia pe care cehoslovacii le-au nutrit întotdeauna, în mod firesc, față de U.R.S.S., prin neîncredere și chiar ură”. Antisovietismul este un factor care poate crea dificultăți în viitor, în relațiile sovieto-cehoslovace. Această atitudine este reflectarea jignirii profunde pe care poporul a resimțit-o și o resimte în mândria lui națională. „Este stranie – arăta dr. Myslii – concepția sovietică despre suveranitate. Sovieticii nu consideră statele socialiste ca țări suverane, ci ca un fel de teritorii; ei cred că pot avea față de aceste țări aceeași atitudine ca față de republicile lor”.

Într-adevăr, peste două decenii i-au trebuit Cehoslovaciei pentru a-și reveni. Dar de data aceasta de tot. După prăbușirea regimului comunist din 1989 și cu toate că statul federal a încetat ulterior să existe, conform voinței celor două națiuni care s-au despărțit în Republica Cehă și Slovacia, evoluția le-a aliniat Europei Centrale eliberate. Analiza transmisă la București atunci, în octombrie '68, denotă din partea diplomatului ceh o reală clarviziune. Trupele sovietice au plecat din Cehoslovacia abia la sfârșitul anilor '80 datorită politicii inaugurate de Mihail Gorbaciov, noul lider sovietic, cel care alături de Eduard Ševardnadze, ministrul său de Externe avea să exprime un punct de vedere critic față de intervenția din 1968. În același spirit și cu același punct de vedere critic, președintele Federației Ruse, Boris Elțin, avea să dea conducerii actuale a Republicii Ceha „documentele trădării” din 1968, scrisorile acelor membri ai Biroului Politic al P.C.C. care au solicitat intervenția sovietică. Iar acum

alte documente au revelat că „Revoluția de catifea” de la Praga din 1989 a fost inspirată de KGB.

„Acționează la fața locului așa cum o cere situația. Nu am alte indicații să-ți dau”. Cu aceste cuvinte s-a despărțit Nicolae Ceaușescu de ministrul de Externe al României, Corneliu Mănescu, înainte de plecarea acestuia spre Statele Unite ale Americii. Mănescu era înarmat cu documentele sesiunii extraordinare a Marii Adunări Naționale care concentrase tot ceea ce Nicolae Ceaușescu, Comitetul Central al P.C.R. și guvernul român exprimasera în zilele de 21 și 22 august 1968 în problema intervenției celor cinci țări socialiste din Pactul de la Varșovia în Cehoslovacia. După cum am văzut chiar din aceste documente diplomatice inedite, condamnarea ei fără echivoc era o consecință logică a întregii atitudini a României și conducerii ei din acele momente încă de la începutul crizei cehoslovace din martie-aprilie 1968.

Dacă M.A.E. de la Praga se afla într-o situație fără precedent, trebuie spus că Ministerul Român de Externe avea la rândul său de făcut față unei încordări extreme, nu numai a vieții internaționale dar în mod special a relațiilor României cu U.R.S.S. și aliații din Pactul de la Varșovia.

Plecând spre New York, ministrul de Externe al României nu ignora că avea o răspundere

J. Muzik, reprezentantul Cehoslovaciei la O.N.U.

sale cu cele 4 state socialiste, constituind o recunoaștere implicită a faptului că inițiativa pătrunderii trupelor în Cehoslovacia și realizarea acțiunii aparțin U.R.S.S.

Încheierea tratatului, prin care U.R.S.S. se obligă să retragă circa 90 la sută din trupe, constituie o dovadă a totalei netemeinicii a intervenției. Ea demonstrează că nu a fost vorba de nici un pericol contrarevoluționar, că interesele securității nu sunt amenințate, că nu a existat nici un motiv pentru invadarea Cehoslovaciei, după cum nu există nici un motiv pentru menținerea trupelor”.

Generalul de Gaulle (în imagine – împreună cu premierul Georges Pompidou) i-a iritat pe americani prin referirile făcute la laltă

sporită, el fiind încă în acel moment și președintele Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite până în septembrie, la deschiderea noii sesiuni.

În telegramele transmise din S.U.A., Corneliu Mănescu informa Bucureștiul despre asidua și complicata sa misiune diplomatică, dar care trebuia în același timp să comporte o mare discreție, așa cum a fost de pildă sosirea din 25 august, care a evitat orice publicitate, trecând neobservată.

C. Mănescu s-a întâlnit la 26 august cu ministrul cehoslovac Jiri Hajek, care i-a explicat fluxul și refluxul acțiunii sale de a sesiza Consiliul de Securitate în funcție de instrucțiunile confuze și contradictorii primite din partea conducerii de la Praga în urma intervenției celor cinci țări.

Telegramele lui Corneliu Mănescu către șeful statului român dau o imagine sugestivă asupra situației diplomatice extrem de grele a Cehoslovaciei, precum și asupra presiunilor sovietice. La 27 august, Mănescu a avut o lungă întrevedere cu reprezentantul sovietic la O.N.U., Iacob Malik, a fost primit de U Thant, secretarul general O.N.U., și a primit pe George Ball, adjunctul secretarului de stat al S.U.A.

Ministrul de Externe român a reliefat puternic atitudinea României de condamnare a intervenției în baza Declarației adoptată la București și transmisă ca document oficial al O.N.U., a invitat la relaxarea tensiunii și a îndemnat, în calitate de președinte al Adunării Generale, la găsirea unei soluții politice atât pe reprezentantul Cehoslovaciei, cât și pe cel al U.R.S.S. Acesta din urmă a exprimat bucuria că România nu a participat la discuția din Consiliul de Securitate; Mănescu confirmă atitudinea agresivă a diplomației sovietice. În același timp, el informează despre aprecierile extrem de elogioase ale lui U Thant și George Ball față de România și descrie în amănunt contextul relațiilor sovieto-americane. În acest cadru, în lunga sa telegramă de 9 pagini, nr. 69 766 din 27 august 1968, Mănescu dă la iveală cel mai important aspect din acel moment în relațiile româno-sovietico-americane și în viața internațională în general: „G. Ball s-a referit în special la urmările și efectele politice posibile ale situației create prin intervenția armată sovietică împotriva R.S. Cehoslovace. El a conturat trei eventualități, cu menționarea reacției respective a guvernului S.U.A. la fiecare dintre ele:

a) Acordurile realizate la Moscova și care, potrivit comunicatului comun, sunt formulate cu destulă ambiguitate, vor fi îndeplinite într-un sens pozitiv: echipa conducătoare în frunte cu Dubcek își va restabili deplina autoritate, libertățile și drepturile suverane fundamentale ale poporului cehoslovac vor fi respectate și întărite, iar trupele de ocupație vor fi retrase într-un interval rezonabil de scurt. În acest caz guvernul S.U.A., menținându-și poziția de condamnare a intervenției, va acționa în direcția liniștirii lucrurilor și restabilirii treptate a ritmului

anterior de mișcare în direcția înțelegerii și destinderii internaționale, inclusiv în relațiile cu U.R.S.S.;

b) Înțelegerile sovieto-cehoslovace vor fi interpretate și aplicate în limita lor negativă: se vor restabili vechile rânduiri în componența și caracterul conducerii, vor fi lezate drepturile cetățenești, inclusiv prin reinstaurarea cenzurii totale, trupele străine își vor continua staționarea pe un termen nedefinit. O asemenea situație ar afecta în mod neîndoielnic ritmul revenirii la procesul de destindere și ar limita posibilitățile de cooperare

Președintele Johnson în timpul primei ședințe de urgență care a discutat evenimentele din august 1968

cu Uniunea Sovietică, având în vedere realizarea unor măsuri responsabile pentru întărirea păcii și securității internaționale;

c) Conducătorii Uniunii Sovietice ar căpăta impresia că, plătind un mic preț în plus față de costul rezolvării prin forța armelor a problemei cehoslovace, ei ar putea să reglementeze pe aceeași cale divergențele pe care le au cu România.

În legătură cu această ultimă eventualitate, secretarul de stat al S.U.A., D. Rusk, i-a declarat în mod oficial, cu toată fermitatea,

ambasadorului sovietic la Washington, A. Dobrinin, că o asemenea acțiune din partea Uniunii Sovietice ar fi considerată de către guvernul S.U.A. drept o chestiune foarte serioasă care creează, din punctul său de vedere, o situație foarte grea președintelui S.U.A. ("vezi Magazin istoric, nr. 2/1998).

G. Ball a ținut să precizeze că o asemenea declarație făcută oficial de guvernul S.U.A. are o mare greutate, întrucât mizează pe însuși interesul Uniunii Sovietice de a avea sau nu posibilitatea să conlucreze cu S.U.A. în probleme de importanță generală.

Pasul imediat următor nu l-ar fi putut reprezenta decât o declarație în sensul că S.U.A. vor da o ripostă similară și aceasta ar echivala cu un ultimatum militar, ceea ce înseamnă declanșarea celui de al III-lea război mondial, de această dată nuclear.

Coroborată cu misiunea lui Corneliu Mănescu la New York, intensa activitate desfășurată de la începutul intervenției de ambasadorul României la Washington, Corneliu Bogdan, prezentată în numeroase documente, căpăta un relief special. Repetatele discuții ale ambasadorului român cu oficialitățile americane, inclusiv

cu secretarul de stat Dean Rusk, în care a informat pe larg despre decizia Bucureștiului de a se opune unei eventuale intervenții, au permis acestora să prezinte o poziție fermă în fața U.R.S.S. în ceea ce privește România. Este extrem de interesant ce scrie Bogdan la 26 august despre întrevederea cu adjunctul subsecretarului de stat pentru afaceri politice, Charles Bohlen, în care acesta se întreba: „Care este prețul pe care l-au obținut sovieticii în schimbul concesiilor pe care le-ar fi făcut, potrivit știrilor de presă, recunoscând conducerea legală cehoslovacă?” Bogdan specifică în telegrama sa: „Am arătat în informații anterioare că înainte de negocierile de la Cerna americanii au făcut indirect sugestii Cehoslovaciei privind posibilitatea acceptării unei prezențe militare sovietice pe teritoriul cehoslovac.

În lumina acestor informații, scepticismul lui Bohlen poate să reprezinte o încercare de a ne obișnui cu inevitabilitatea menținerii unor forțe militare sovietice în Cehoslovacia”.

„Declarațiile președintelui Johnson din seara de 30 august – scrie C. Bogdan – sunt în general apreciate pozitiv în cercurile diplomatice și ziaristice care, în mare parte, observă că ea ar fi trebuit făcută chiar mai devreme.

Înregistrez următoarea speculație a ambasadorului iugoslav care se teme că declarația lui Johnson a fost dată într-un moment în care S.U.A. știau că tensiunea, în special militară, este oarecum în scădere, tocmai pentru a profita de acest moment, pentru a atribui intervenției S.U.A. meritul acestei relaxări și a câștiga astfel un anumit capital politic pentru S.U.A.

Mi se pare că interpretarea diplomatului iugoslav merge prea departe. Nu este o contradicție, după părerea mea, între poziția publică luată de Johnson la 30 august și dorința cunoscută a

guvernului actual american de a minimaliza efectele crizei cehoslovace asupra raporturilor și înțelgerilor bilaterale sovieto-americane.

Mai ales sub presiunea aliaților vest-europeni S.U.A. au ajuns să fie realmente îngrijorate de posibilitatea unei intervenții în România care ar fi făcut practică imposibile chiar și acele contacte considerate acum acceptabile (de pildă în domeniul rachetelor balistice și armelor antirachetă) în condițiile ocupației militare a Cehoslovaciei de către U.R.S.S.

Considerăm, din acest punct de vedere, că afirmația lui Rusk, în cadrul conversației din 29 august, potrivit căreia o intervenție împotriva României ar fi produs în S.U.A. o reacție mai puternică decât împotriva Cehoslovaciei, este corectă”.

În aceeași ordine de idei, multe telegrame ce provin de la ambasadorul român la Roma, Corneliu Burtică, fac referiri la politica marilor puteri. Iată ce raporta Burtică într-o evaluare, tot la 27 august: „Ocuparea militară a Cehoslovaciei este aproape unanim apreciată ca una din cele mai mari greșeli politice comise de U.R.S.S. de la crearea sa până

Sosirea lui Corneliu Mănescu la New York (aici cu secretarul general al O.N.U. – U Thant) a fost cât se poate de discretă

acum. Majoritatea interlocutorilor italieni scot în evidență în discuții cu diplomații noștri trăsăturile de caracter extrem de negative ale conducătorilor U.R.S.S.: lipsă de sinceritate, cinism, înapoiat intelectual ș.a.m.d. După părerea unor funcționari din M.A.E. italian, în conducătorii U.R.S.S. nu se poate avea niciodată deplină încredere, deoarece au mentalități de «evul mediu» și în orice moment sunt capabili să încalce acordurile încheiate sau promisiunile făcute.

În motivarea unor astfel de aprecieri interlocutorii italieni aduc ca argumente nu numai faptul invadării, dar și procedeul folosit de a duce la Moscova pe Dubcek, Cernik și alți conducători la «tratative», precum și poziția în care se găsea Svoboda când a plecat la Moscova și modul fastuos în care a fost primit.

Tot mai mulți interlocutori scot în evidență faptul că și în cazul Cehoslovaciei a funcționat doctrina «sferelor de influență», înțelegerea – mai mult sau mai puțin explicită – între sovietici și americani».

La 2 septembrie, Gh. Diaconescu trimitea centralei de la București o amplă analiză a rezultatelor demersurilor României în S.U.A. Cel mai important punct al raportului este următorul: «În aceste zile misiunea a primit multe telefoane și scrisori de la cetățeni americani care și-au exprimat în mod sincer simpatia față de țara noastră.

Misiunea noastră apreciază că în luarea unei poziții publice de către S.U.A., după o anumită perioadă de expectativă și de atragere a atenției U.R.S.S. pe canale diplomatice (întrevederile D. Rusk-A. Dobrinin) asupra pericolului pe care îl reprezintă imitarea unor noi acțiuni militare în Europa răsăriteană, au contribuit întrevederile avute în aceste zile cu autoritățile americane la New York (convorbirile

cu George Ball), și la Washington (convorbirea ambasadorului C. Bogdan cu Dean Rusk). S-a creat, după părerea noastră, o cale operativă de acces spre oficialitățile americane, pe care o vom folosi în continuare aici la O.N.U., în funcție de interesele noastre și pe baza indicațiilor primite din țară».

După o trecere în revistă a documentelor consultate – românești, sovietice, cehoslovace, americane – se poate spune că modul în care conducerea S.U.A., respectiv președintele Johnson și secretarul de stat Rusk au pus problema responsabilității U.R.S.S. față de pacea mondială în cazul României, indică un plus de fermitate semnificativ, de natură să avertizeze cealaltă superputere din acel moment, asupra consecințelor actelor sale și a perspectivei unui conflict militar generalizat. Documentele la care avem acum acces, datorită deschiderii arhivelor M.A.E. ridică multe secrete de pe una dintre cele mai grave pagini de istorie contemporană în care România a fost implicată nu doar prin context, ci și ca actor important.

În istoria relațiilor internaționale, imaginea României este, la capitolul intervenția Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia, de autentic curaj în apărarea independenței, după cum ajutorul politic dat nouă în acele clipe de S.U.A. se cuvine mereu amintit.

Documentele diplomatice românești înregistrează și o foarte prețioasă informație transmisă de ambasadorul român la Paris, Constantin Flitan. Valoarea și ineditul acestei telegrame constau în faptul că pentru prima oară aflăm că André Malraux, pe atunci ministrul Culturii din Franța și personajul numărul unu al regimului, după generalul de Gaulle, a împărtășit diplomatului român puncte de vedere deosebit de semnificative despre criza cehoslovacă și relațiile româno-franceze.

Iată principalul conținut al telegramei din Paris despre primirea ambasadorului Flitan de către André Malraux, la 16 septembrie 1968, după ce acesta din urmă participase la recepția de la ambasada noastră din Rue Saint Dominique, cu ocazia zilei de 23 august: «Ministrul Malraux mi-a spus că participarea sa la recepție a constituit o plăcută îndeplinire a unei sarcini pe care generalul de Gaulle, personal, i-a încredințat-o.

În zilele dificile după ocuparea Cehoslovaciei și când situația României era amenințată,

Ministrul francez al Culturii, André Malraux, cu Zhou Enlai în 1965, la Beijing

O parte a fotografiilor utilizate la ilustrarea celor trei articole (nr. 7, 8 și 9/1998) ne-au fost puse la dispoziție, cu deosebită amabilitate, de către Centrul ceh din București

generalul de Gaulle a dat «cuvânt de ordine» să se multiplice manifestările de simpatie față de țara noastră; așa se explică prezența a numeroase personalități franceze la ambasadă cu prilejul sărbătorii noastre naționale.

În continuare, Malraux mi-a vorbit despre puternica impresie

pe care o păstrează generalul de Gaulle din timpul vizitei. Ministrul francez spunea că nu își dă seama exact ce s-a întâmplat cu prilejul vizitei în România, în afară de ceea ce a citit și a auzit, dar probabil că au fost lucruri cu totul deosebite din moment ce ele au exercitat un astfel de ecou asupra lui de Gaulle, iar «președintele Franței are suficientă experiență pentru a nu fi copleșit de impresii ușoare și nejustificate».

De Gaulle consideră că România are de jucat în viitor un rol imens în estul Europei.

Elementul fundamental este că România constituie o națiune și că are această conștiință. Privind prin prisma prezentului, invazia Cehoslovaciei reprezintă o imensă greșeală din punctul de vedere al intereselor U.R.S.S., în special pentru faptul că a dus la adâncirea fără precedent a fisurilor în mișcarea comunistă internațională.

Sentimentul general care s-a răspândit în întreaga lume este de profundă decepție. După părerea lui Malraux, mulți comuniști care au crezut în mod sincer în U.R.S.S. au trăit și trăiesc drama

sufletească a credinciosului care fiind crunt lovit de Dumnezeu, începe să-și pună problema credinței în el.

Ministrul francez consideră că poziția Franței (mai exact a lui de Gaulle) nu este, în general, bine înțeleasă.

Se consideră că Franța nu a fost fermă și că nu a condamnat cu suficientă hotărâre invazia Cehoslovaciei. În realitate însă, generalul de Gaulle are o înțelegere superioară a situației internaționale; în momentul în care faptul a fost săvârșit, trebuie găsite soluții practice. Pentru a realiza «destinderea» în care de Gaulle crede profund, trebuie desigur să existe un climat corespunzător.

Fără îndoială, acțiunea sovieticilor este contrară acestui climat și nu se înscrie pe traiectoria destinderii. Franța dezaproabă acest act, dar afirmă cu încăpățănare că nu este încă totul pierdut pentru a se realiza acest obiectiv.

Interlocutorul mi-a relatat în continuare discuția pe care a avut-o cu Kosișghin, cu prilejul vizitei pe care a făcut-o în acest an în U.R.S.S. Primul ministru sovietic manifesta preocupare față de procesul ce începuse să se dezvolte în Cehoslovacia.

Malraux și-a întărit însă convingerea că ceea ce reprezintă adevăratul «coșmar» pentru sovietici este China.

Nota dominantă a discuției cu Kosișghin a constituit-o «pericolul german».

«Rușii folosesc însă pericolul german ca un fel de sperietoare a copiilor».

Cu Kosișghin a discutat mult și despre România. Primul ministru sovietic vădea neliniște și în legătură cu evoluția independentă a țării noastre. Dar «România îl preocupă în contextul ei propriu și nu în contextul german», după cum se aștepta Malraux; din câte și-a dat seama, discutând despre România, Kosișghin era îndemnat să evoce China, în timp ce

abordarea situației celorlalte state din estul Europei se înscria în ceea ce Malraux a denumit de mai multe ori «contextul german».

Având eu însumi prilejul multor ore de conversații cu André Malraux trebuie să recunosc că nici el, nici eu nu am abordat vreo dată criza cehoslovacă și nici interferențele din această telegramă, care mi se pare un document de extrem interes.

Am căutat prin serialul de documente diplomatice inedite din arhiva Ministerului Afacerilor Externe publicat în numerele 7-8-9, să oferim cititorilor *Magazinului istoric* o viziune asupra unui nou volum de o deosebită importanță din seria celor publicate de M.A.E. în ultimii ani (Gafencu; Vișoianu). Diplomația românească din acel moment se distinge – chiar în împrejurările regimului comunist – a fi nu numai la nivelul tradițiilor ei de anvergură europeană, ci și la o cotă de profesionalism autentic, acționând cu multă măiestrie pentru interesele naționale și în apărarea Cehoslovaciei, a păcii pe continent și a destinderii în lume. Dacă Nicolae Ceaușescu și regimul comunist au descovit atunci – indiferent de mobilurile personale și politice – o orientare conformă cu interesele majore ale națiunii, diplomația românească a trecut cu mult succes, în august 1968, unul dintre cele mai grele examene din acest secol. Iată de ce, cunoscând în amănunțime, chiar de pe linia frontului, momentul Praga '68, pot afirma că marea majoritate a autorilor telegramelor diplomatice ce alcătuiesc acest vast panoramic istoric, binemerită admirația noastră și chiar a urmașilor noștri. Și mai cred, ca și colegii mei, ziariștii de la Praga lângă care am trăit acele zile de foc, că atitudinea României față de cehi și slovaci, în 1918, 1938, 1945, 1968 rămâne în eternitatea istoriei. ■

ION ANTONESCU: „De când eram în închisoare am discutat cu nemții tot programul de guvernământ“

Reabilitarea științei istorice și a profesiei de istoric trebuie să pornească chiar de la temelie, cu editarea izvoarelor. În această direcție s-au și făcut importanți pași înainte, prin publicarea unor valoroase volume de documente, datorate specialiștilor de la Arhivele Naționale ale României, de la Ministerul Afacerilor Externe, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Institutul European pentru Cooperare Cultural-Științifică și din alte instituții de profil.

Una dintre cele mai importante inițiative a fost aceea de a se publica stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri din timpul guvernării Antonescu, primul volum văzând lumina tiparului anul trecut, prin strădaniile

unui colectiv format din dr. Marcel-Dumitru Ciucă, dr. Aurelian Teodorescu și Bogdan Florin Popovici. Un al doilea volum, acoperind perioada ianuarie-martie 1941, se află într-un stadiu avansat de pregătire, având același grup de îngrijitori. Răsfoind sumarul acestui volum, atenția ne-a fost reținută de câteva documente, între care și stenograma ședinței Consiliului de Cabinet din ziua de 7 februarie 1941, în cadrul căreia Ion Antonescu a prezentat programul de reorganizare a vieții statului român în noua conjunctură creată prin reprimarea rebeliunii legionare din 21-24 ianuarie 1941. Pasaje din această stenogramă au mai fost publicate (Evreei din România între anii 1940-1944. Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri, vol. I, doc. 69), dar ele au reținut mai puțin sau deloc atenția specialiștilor. Unii și-au manifestat neîncrederea în volumul amintit,

În imagine: octombrie 1940. Trupe din Misiunea militară germană primite la București.

motivând că fragmentele publicate fuseseră scoase din contexte și astfel s-a denaturat informația pe care o conțineau.

Unul dintre pasaje ni se pare extrem de interesant și îndrăznim să credem că ne indică cu mai multă precizie sursa de inspirație a „conducătorului” statului român în abordarea anumitor aspecte ale politicii sale interne și externe. Discutând problema viitoarei organizări sociale și economice a țării,

generalul Ion Antonescu precizează că una din măsurile prioritare ale cabinetului său este aceea a „purificării” societății românești prin izolarea și apoi eliminarea minorităților, în primul rând evrei și țigani, din viața socială și economică a României.

Dar să facem loc pasajelor respective, amintind cititorilor că titlul și subtitlurile care însoțesc aceste fragmente ne aparțin.

Marian ȘTEFAN

„Cetatea jidovească” – un ghetou sui-generis

....Generalul Ion Antonescu, conducătorul statului: A doua problemă mare este aceea a românizării. Suntem pe punctul de a face o lege care va stabili bazele mari, principiale, ale românizării și etapele succesive în care se va exercita operația, pentru că eu nu înțeleg să fac aceasta prin mijloace brutale, în mod revoluționar, ci în etape succesive, în mod evolutiv.

Românizarea aceasta are și ea două aspecte: aspectul pătrunderii elementului românesc în viața economică a statului, în mod progresiv și succesiv, așa încât să nu dărâăm structura economică a statului și, cu voință sau inconștient, să provocăm o catastrofă economică. Deci, aici este toată delicatetea problemei. Este apoi aspectul celălalt, al purificării atmosferei de elemente iudaice. Dacă timpurile ar fi normale, eu aș proceda în mod normal, la eliminarea din statul român, în masă, a elementelor evreiești, adică la izgonirea lor peste graniță. Dar astăzi nu pot s-o fac. Neuman nu pot să fiu. N-am unde să-i trimit și nici nu pot să-i las să moară de foame. Și atunci, problema aceasta o întrevăd sub un aspect cu totul special, adaptat la situația internațională de azi. Dl. ministru [Mihai] Antonescu are instrucțiuni precise în această privință. Trebuie să studiem, și pentru orașele de provincie și pentru

Capitală, rezolvarea acestei probleme.

În Capitală vreau să fac un cartier pur evreiesc, ale cărui limite se vor fixa ulterior, dar ale cărui axe sunt trasate de jidani, căci este axa Văcărești și axa Dudești, și unde, în timp de doi ani, tot ce este evreu în Capitală trebuie să intre în această cetate jidovească și tot ce este român va trebui să iasă. Atunci, jidanii vor putea să trăiască în mediul lor, cu comerțul lor, cu sinagogile lor etc., până când vor veni timpuri liniștite, când îi vom trece peste graniță, în regiunile care se vor fixa ulterior. Dar aceasta este o problemă pe care nu poate s-o rezolve neamul românesc singur, ci care se înlănțuiește în spațiul continental și intercontinental și vom vedea ce soluție se poate da acestei probleme, cu timpul.

Eu vreau să vă spun numai unde vreau să ajung în această privință. Prin urmare, structura juridică ce se va face va ține socoteală și de acest principiu.

Pentru Moldova, târgurile le vom trata într-un fel – am dat deja instrucțiuni –, iar orașele le vom trata, în mic, ca la București. Trebuie studiate orașele în care sunt evrei mulți, ca Focșani, Iași, Galați, Bacău, Roman, Fălțiceni etc. Cu timpul, poate să se aducă jidani din târguri și să fie îngrămădiți în anumite centre.

Eu vă dau deci acest cadru, pentru că trebuie să-l fixați și să găsiți bazele juridice, ca să ieșim din situația de azi. Nu mai vreau această promiscuitate între jidani și români. Jidanii să se concentreze, să trăiască între ei, să

facă negoț; nu mă amestec. Vor avea de plătit taxele respective statului, pentru ca statul să tragă foloase cât mai mari. Tot ce voi lua din comerțul evreiesc nu voi confisca, ci voi răsplăti într-o măsură oarecare și, în 5-10 ani, tot comerțul acesta trebuie să intre în mâini românești. Dacă se va putea mai repede, cu atât mai bine. Acesta este al doilea aspect al problemei....

Satele țigănești din Bălțile Dunării

„Un al treilea aspect, foarte dureros, al vieții orașelor noastre îl reprezintă mahalalele, și aceasta este o problemă care privește Ministerul de Interne, împreună cu Primăria.

Din timpuri îndepărtate, de când s-a desființat robia, și mai ales după război, a fost o invazie a tuturor țiganilor și a tuturor elementelor slabe de la sate. Tot ce nu era capabil la sate să ducă o muncă grea a venit la oraș, unde, prin diferite mijloace, își câștigă existența, fără să muncească. De aceea, în împrejurimile Bucureștilor s-au creat mahalale infectate de oameni fără căpătâi, care ați văzut cum au inundat în stradă zilele trecute, când a fost rebeliunea. Au comis jafuri și erau pe punctul să dea statul peste cap, dacă nu era energie.

Toți țiganii din București trebuie scoși. Dar înainte de a-i scoate, trebuie să ne gândim unde îi ducem și ce facem cu ei. Soluția ar fi să așteptăm până se

asanează Bălțile Dunării, ca să facem sate țigănești acolo și să-i ocupăm cu pescuitul etc. Până atunci, trebuie însă mult timp.

O altă soluție este să intrăm în tratative cu proprietarii mari. În Bărăgan, totdeauna a fost lipsă de brațe de muncă. Să construim aceste sate, nu definitiv, dar să facem niște case și barăci, organizație sanitară, comerț, cârciumi etc. Să facem o statistică a lor și-i ridicăm odată, în masă, și-i ducem în acele sate. Facem trei-patru sate, de câte 5-600 familii, și instalăm acolo gardieni împrejurul lor, să nu poată să iasă. Ei își trăiesc viața acolo și găsesc de muncă acolo.

O altă problemă capitală este a străinilor care s-au acuiat aici, ungurii în special. Marea majoritate a celor ieșiți în stradă [la rebeliunea legionară] au fost aceștia. Înainte erau peste 40 000 de unguri în București, care era al doilea oraș, după Budapesta, cu cel mai mare număr de unguri. Toți aceștia trebuiesc identificați și apoi luați din București. Prefer o criză de servitori în București, decât să continuăm să trăim în situația aceasta.

A treia categorie sunt țărani, care, din diferite sate din Ilfov și de mai departe, s-au instalat pe la mahalale. Trebuie făcută o statistică și a acestora. Profită, d-le ministru de Interne, de recensământ și, în paralel, discută cu dl. Pană [subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor], să începem să construim aceste sate. Fac sacrificii din bugetul statului, ca să degajez Bucureștiul, iar locurile rămase libere le asanăm și facem cu ele școli și alte lucruri de care au nevoie Bucureștii. Bineînțeles, printre acești țigani [se referă, probabil, tot la țărani] sunt și muncitori. Pe aceștia îi lășăm. Dar majoritatea nu se știe din ce trăiesc.

Dar această problemă nu se pune numai pentru București, ci și pentru alte orașe, în special din Muntenia, ca Pitești, Ploiești, Târgoviște, așa încât problema trebuie atacată, cu prilejul recensământului și, în special, la orașe trebuie stabilit ce minoritari au pătruns, țărani veniți recent și țigani, ca să putem să-i scoatem. Este o problemă care trebuie pregătită în cele mai mici amănunte..."

O precizare

O face Antonescu însuși, în cadrul aceleiași ședințe a Consiliului de Cabinet din 7 februarie 1941.

Atât în timpul interogatoriilor care au precedat procesul din mai 1946 (*Magazin istoric*, nr. 1-2, 4/1998), dar și în alte împrejurări, mareșalul Antonescu a evitat să furnizeze detalii despre relațiile sale cu germanii înainte de preluarea puterii, în septembrie 1940. Astfel, el a recunoscut o înțelegere nesemnificativă cu ziarista spioană Edith von Koller, în iulie 1940, și o convorbire cu colonelul Alfred Gerstenberg, reprezentant al lui Goering (1 septembrie 1940); a recunoscut și faptul că el însuși, în cursul zilei de 5 septembrie, s-a prezentat la sediul Legației Germaniei din București, spre a-l informa pe ministrul W. Fabricius despre faptul că ceruse abdicarea regelui Carol II¹.

¹ Să amintim în acest context și faptul că în dimineața de 6 septembrie 1940, generalul Antonescu a adresat următoarea scrisoare cancelarului german Adolf Hitler: „Excelenței Sale

Adolf Hitler
EXCELENȚĂ,

Cel dintâi gând al neamului românesc în această zi istorică, în care își regăsește puterea lui sănătoasă, este să-și facă datoria de a vă exprima mărturia lui credincioasă în marele popor german și marele său Führer, o dată cu expresia încrederii sale în securitatea prezentului și nădejdea viitorului".

Există însă și afirmații ale unor contemporani că Antonescu avusese contacte repetate cu reprezentanți ai Germaniei și în timpul detenției sale la mănăstirea Bistrița. În ce au constat aceste contacte și ce conținut au avut ele nu s-a putut stabili cu precizie încă. Surprinzător, deoarece Antonescu a fost destul de explicit și în această privință. Iată ce răspundea el generalului Gh. Potopescu, ministrul Economiei Naționale, care solicitase unele lămuriri în legătură cu eliminarea capitalului străin din economia românească:

„...Îți voi da eu principiile. De când eram în închisoare [la mănăstirea Bistrița], am discutat cu nemții tot programul de guvernământ și toate principiile de bază ale viitorului stat românesc, principii de bază în special în domeniul economic. Principiile puse atunci și acceptate, tratativele au fost duse prin intermediul d-lui ministru [Mihai] Antonescu, care venea în fiecare duminică la Bistrița – principii pe care le-am discutat și eu la Berlin [cu prilejul vizitei din 22-24 noiembrie 1940] și care au fost acceptate în mod integral, au fost următoarele:

1) Nu alterez fondul averii românești;

2) Românez viața economică a statului român.

Vasăzică, nu alterez fondul bogățiilor românești. În aceasta intră tot, și cărbunele, și petrolul, și gazul metan etc. [subl. ns.].

Al doilea principiu: românez viața economică a statului român. Dar gonind capitalul evreiesc și capitalul străin, nu suntem în stare să ocupăm în întregime, pentru că nu avem capitalul și tehnicienii necesari... Acest vid care rămâne și pe care nu-l pot umple, fiindcă nu am posi-

*Grupuri de evrei din România
deportați în Transnistria*

bilitățile necesare, îl țin la dispoziția Germaniei, cu respectarea principiului ca să am posibilitatea de a fi conducătorul oricărei acțiuni economice. Eu dictez în viața economică a statului român, deci în fiecare compartiment, ca și în ansamblul unor compartimente de producție, eu trebuie să am 50 plus unu la sută, ca să am conducerea...

Înțelegerea mea cu nemții este că, chiar în compartimentele unde, din cauza acestor stări [perioada de dinainte de 6 septembrie 1940 până la rebeliunea legionară], au pătruns mai mult, ei să dea înapoi. Eu fixez până unde să pătrundă nemții; aceasta este înțelegerea mea cu ei. Deci este clar, și mai clar ca așa nu se poate. Chiar și în petrol se va produce acest proces, căci am stabilit, când am fost la Berlin, cu Führer-ul, Ribbentrop și Clodius

[ultima vizită fusese în 14 ianuarie 1941]. Am spus: politica petrolului nostru, dusă de americani și englezi, a fost epuizarea surselor românești și conservarea surselor lor din Asia, pentru ca Europa să rămână total la discreția lor. Noi trebuie să facem o politică contrară. Acestea sunt rezerve pe care Europa trebuie să le păstreze pentru ea, cât timp acest carburant va fi nervul activității. Și atunci, politica pe care o vom face după terminarea războiului va fi conservarea petrolului românesc, lucru pe care Führer-ul l-a înțeles imediat

și a dat ordine în consecință, în fața mea: consumăm petrol din afara Europei și pe acesta îl ținem în rezervă. Bineînțeles, în timpul războiului extragem la maximum, ca să alimentăm războiul... Încet, încet se va realiza această politică. Statul va reintra în toate drepturile pe care le-a pierdut din cauza unei proaste politici”.

Aceste pasaje sunt lămuritoare în multe privințe și ele nu mai necesită nici un comentariu. În numărul viitor vom publica alte extrase, la fel de semnificative. ■

Selecția documentelor:
Bogdan Florin POPOVICI

• „Anulați sentința!“ • Va merge Stalin mai departe? • Germanii din Bistrița Năsăud rămân alături de români • Iuliu Maniu se stabilește în București • Studenții împușcați la Cluj • Lacrimile mitropolitului Nicolae Bălan

DICTATUL DE LA VIENA

CENZURA ȘI

3 SEPTEMBRIE 1940.

IOAN LĂCUSTĂ

Sentința din 30 august 1940 de la Viena, când Germania hitleristă și Italia mussoliniană au decis să rupă din trupul României partea de nord-vest a Transilvaniei, cu o populație preponderent românească, atribuind-o Ungariei horthyste, a fost primită de opinia publică românească cu indignare și tristețe.

Se cedaseră, fără luptă, – ca și în iunie 1940, când, prin ultimatum, U.R.S.S. ocupase Basarabia, Bucovina și Ținutul Herța – părți importante de teritoriu românesc.

Au fost, atunci, în acele zile de sfârșit de august și început de septembrie, numeroase manifestații de protest, de condamnare a dictatului și de exprimare a indignării pentru nedreptatea acceptată.

Autoritățile însă nu au aprobat oficial aceste manifestații. Mai mult, presa și radioul au primit dispoziții să cenzureze informațiile, știrile referitoare la aceste exprimări ale sentimentelor colectivității.

Cititorii noștri au putut lua cunoștință cu mecanismul cenzurii din ultimii ani de domnie ai regelui Carol II, respectiv din perioada ianuarie 1939-iunie 1940 în cele publicate de noi în nr. 8-11/1991 ale revistei. Iată acum alte mărturii – inedite, din câte cunoaștem până acum – dintr-o singură zi a tragicului an 1940: 3 septembrie.

Teatrul Național din Cluj

Într-un dosar păstrat în fondul Casa Regală – Diverse, de la Arhivele Naționale ale României, se află textele interzise de cenzură să apară în principalele cotidiane bucureștene din acea zi (conform practicii curente de atunci, ziarele apăreau antedatate, deci 4 septembrie 1940). Credem – după cum sunt dactilografiate aceste texte, în dosar aflându-se primele exemplare ale paginilor – că ele au fost pregătite special pentru Carol II, sau pentru ministrul Cărții, Ernest Urdăreanu.

Prezentăm acum aceste pagini cenzurate, ilustrative pentru mentalitatea celor din urmă cu 58 de ani. Astfel, din ziarul *Ordinea*, este eliminat acest pasaj dintr-o cuvântare, *De ce am primit*, a lui Valer Pop, unul dintre reprezentanții României la Viena în acea nefastă zi de 30 august 1940. „Nu cumva – se întreba Valer Pop – ne sunt prea scumpe agonisiirile noastre și ne este frică să nu cadă incertitudinilor războiului? Nu cumva suntem prea adânciți în conforturile noastre și nu putem să le părăsim pentru a înfrunta greutățile luptei? Nu cumva suntem niște epigoni îmbuiși și nevrednici ai celor de la 1916?”

Ultima propoziție a apărut în ziar, fără cuvântul „îmbuiși”.

Din *Ținutul* sunt suprimate două telegrame trimise de dr. Virgil Serdaru, din Uniunea foștilor luptători, cancelarului Hitler și ducelui Mussolini, în care pe un ton patetic solicita „să anulați sentința de la Viena, făcând nației noastre dreptatea și redându-i libertatea și onoarea grav atinse” (către Hitler), respectiv, „anulați sentința de la Viena. Faceți dreptate nației noastre, redându-i libertatea și onoarea grav atinse” (către Mussolini).

Din *Informația* este cenzurată știrea cu titlul *Ce însemnătate au garanțiile date frontierelor românești*, în care este semnalat un comentariu din *Journal de Genève*. Cunoscutul ziar elvețian „scrie, în legătură cu arbitrajul de la Viena, că o frontieră etnică nu se poate trage. S-a dat în schimb populaților posibilitatea de a opta. Arbitrii au dat o formulă medie între pretențiile ungarilor și propunerile românești. Acum Ungaria are o mai lungă frontieră cu Rusia, fiindcă s-a

crezut că ea va putea opune Sovietelor o rezistență mai solidă decât România.

Cea mai mare importanță o reprezintă garanțiile date frontierelor românești. Aceste garanții înseamnă un avertisment lui Stalin: „Nu vei merge mai departe!”

Ziarul *Seara*, este cenzurat cu o știre primită prin telefon la Cluj, de la Bistrița-Năsăud, conform căreia germanii din județul Bistrița-Năsăud „s-au întrunit din nou pentru a protesta împotriva încorporării lor la Ungaria.

Manifestații asemănătoare s-au produs în toate centrele săsești și șvăbești din Ardeal și Banat, unii din manifestații – aceia din regiunile care au rămas României – protestând împotriva trecerii unor conaționali de-ai lor pe teritoriul cedat Ungariei.

Aceste manifestații au darul să arate profundă nemulțumire a populației germane din Ardeal, care n-a vrut și nici nu vrea să intre sub stăpânirea ungurească.

O dovadă de dragoste și mulțumire pe care o arată regimului și autorităților românești”.

Din Curentul sunt suprimate trei informații din Cluj. Prima se referă la plecarea lui Iuliu Maniu din acest oraș și intenția sa de a se stabili la București. „Dl. Maniu a sfătuit pe cei care nu du misiuni oficiale sau documente secrete asupra lor, să rămână pe loc pentru a nu aglomera trenurile și să facă cheltuieli zadarnice”.

O alta se referă la o mare manifestație publică desfășurată în fața palatului mitropolitan. „Î.P.S. mitropolitul Bălan al Ardealului, ieșind în fața mulțimii, în loc de orice cuvântare, a făcut semnul crucii, izbucnind apoi în lacrimi. Poporul a îngenunchiat și nu s-a ridicat decât după ce înalțul Prelat s-a retras”.

În fine, n-a mai apărut nici o relatare despre ședința Colegiului universitar din Cluj, sub președinția rectorului Ștefănescu-Goangă. „S-a protestat energic contra cedării Ardealului. Profesorii au hotărât să fie prezenți la predare (Comisiunea maghiară urmează să sosească joi sau vineri) pentru a se evita orice echivoc sau suspiciune (că ar lipsi ceva din material, că laboratoarele n-ar fi în bună stare).

Unele instituții au primit ordine de evacuare la Alba Iulia și Turda (nu se știe dacă acest din urmă oraș ne rămâne nouă)”.

Din aceeași știre au fost sustrate și referirile la formarea gărzilor naționale române „care să păstreze liniștea și să predea orașul”, precum și relatarea unui accident petrecut pe strada Memorandului. „De la fereastra Comunității maghiare s-a tras într-un student și o studentă. Studentul a fost omorât. Studenta e în stare gravă la clinica chirurgicală.

Patrula militară a urmărit imediat pe atacatori, somându-i să stea. La refuz, soldații au tras, omorând pe unul din atentatori”.

Cel mai cenzurat a fost ziarul *Universul*. Astfel, din articolul *România, de I. Vion*, după propoziția „Naționalitatea e libertatea noastră cea mai din urmă și limanul mântuirii noastre viitoare”, venea următorul pasaj eliminat: „Soarta ne-a dat încă o lovitură pe care lipsa de prevedere a oamenilor puși la conducere n-a știut s-o evite.

Aceasta nu înseamnă că trebuie să primim cu fatalistă resemnare nedreapta hotărâre din umbră. Trebuie să știe lumea că nu acceptăm, ca nevolnicii, desmembrarea ce țineste la deznaționalizarea câtorva milioane de români”.

Tot din *Universul* este eliminat finalul articolului lui R. Șeșanu „Diktatul” de la Viena și principiul naționalităților. Italia de ieri și de azi, în care se demonstrează netemeinicia unei informații apărute în ziarul *Telegraf* din Livorno, conform căreia diktatul (în publicația respectivă „hotărârea conferinței”) de la Viena „prezintă

Biserica de lemn din Ieud (Maramureș; sec. XVIII)

importanță prin faptul că a pus capăt epocii principiului naționalității absolute, care a provocat atâtea ravagii”.

„Cum presa italiană – scrie R. Șeșanu – a recunoscut ea însăși că prin acel diktat s-a pus capăt principiului naționalităților, aceasta constituie sentința sa definitivă de condamnare. Căci ce valoare poate prezenta în vremea noastră un act privitor la o delimitare de frontieră în care nu s-a finit seamă de nici un principiu etnic, nici de principiul schimbului de populație și deci lipsit de orice substanță de drept?”

Cum acel diktat n-a ieșit din nici o deliberare și consultare, căci nu s-a îngăduit delegației române să expună și să susțină teza sa, iar hotărârea gravă ce cuprinde răpește Râmâniei un vast finit din Ardeal, cu o suprafață de peste 42 000 km, locuit în majoritate de români (1 776 000 suflete), spre a satisface dorința de expansiune teritorială a Ungariei, opus principiului naționalităților și drepturilor imprescriptibile ale poporului nostru, el rămâne un act de injustiție și de forță.

Asemenea acte, ele nu pot fi impuse prin forță, dar ele nu pot fi acceptate de un popor liber conștient de drepturile și datoritiile sale. Istoria este martoră: orice act impus prin forță, care nesocotește principiile de drept ce sunt la temelia ordinii internaționale, n-are tăria să reziste forțelor morale.

Justiția le condamnă fără apel. România nu poate renunța la drepturile sale imprescriptibile asupra integrității Transilvaniei, oricare ar fi împrejurările tragice în care se găsește.

Același ziar ar fi urmat să publice articolul *Înapoi la hotare*, al colonelului C. Malamuceanu, cavalier al Ordinului „Mihai Viteazul”.

„Nu știu ce vor zice ceilalți cavaleri. Eu însă, scuturând lanțurile unei neghioabe silniciei – chiar de-ar fi să mă coste viața – strig din răspuț: înapoi la hotare!”

Nu din conciliabule grăbite, ci din străfulgerarea baionetelor, din para focului de la Doaga și de la Moara Roșie, au răsdărit unitatea și strălucirea acestui neam.

Imagine din Munții Apuseni

Cum de-am răbdat s-o întunece o vinovată conducere?

Cum de ne-am lăsat înjugafi cu moartea? Nădejdea unui neam întreg se îndreaptă către noi.

Către noi, cei căliți de foc și către voi, camarazi de la hotarele țării; mai cu seamă către voi, care tremurând de mânie, strângeți o netrebnică armă, care vă arde mâinile.

O singură poruncă stăruie: ea vine de dincolo de moarte.

Să spălăm rușinea mare care apasă asupra noastră, a tuturor, asupra unei țări care a dat totul, care e gata oricând să-și dea și viața.

Să curățăm de această pată sufletul nemuritor al neamului.

Oricare ar fi îngăimările ori bălbăielile, până la răfuiala vinovăției, o singură poruncă stăruie; ea vine de dincolo de moarte: înapoi la hotare!”

Tot din Universul care ar fi trebuit să apară cu data de 4 septembrie, este interzisă o știre despre manifestația de la Arad din seara zilei de 1 septembrie,

„prin care s-a cerut rezistență față de sentința de la Viena, s-a mai cerut război împotriva celor care ne-au dictat actualele hotare”. Cei peste 6 000 de manifestanți „au parcurs străzile principale ale orașului, s-au dus la catedrala ortodoxă și au tras clopotele, au înghințat și s-au rugat. De acolo s-au dus la crucea martirilor, ridicată de Liga Antirevizionistă, cântând Deșteaptă-te române! Pe-al nostru steag, La arme și cerând război pentru salvarea Ardealului întreg”.

Dar și alte informații din

presa acelei zile din urmă cu 58 de ani au fost eliminate de cenzură. N-a apărut astfel o știre din România despre amânarea încheierii tratativelor româno-bulgare de la Craiova, neajungându-se la vreo înțelegere, guvernul bulgar menținând „clar și hotărât punctele sale de vedere”. La 12 septembrie, după cum se știe, s-a semnat tratatul prin care județele din sudul Dobrogei (Cadrilaterul) au fost cedate Bulgariei.

De asemenea, din Curentul au fost scoase două știri. Una privind încercarea eșuată a germanilor de a bombarda, la 1 septembrie, Londra, 300 avioane fiind „izgonite din spațiul aerian britanic, suferind o înfrângere completă și fugind în grupuri răzlețe”. O alta referitoare la raidurile aviației britanice asupra Berlinului. „Berlinezii au fost convinși că apărarea lor anti-aeriană este atât de minunată, că nici un avion britanic nu va apare vreodată deasupra Berlinului. Acum, când de patru ori în cursul unei singure săptămâni bombe britanice cădeau în plin centrul capitalei germane, iluziile acestea au fost spulberate”.

În fine, să mai reținem că, din Universul, a fost cenzurată o notă referitoare la Pierderile suferite de aviația statelor beligerante de la începutul războiului, în care, preluând date oficiale ale Ministerului Aviației britanice, publicate de *Evening Standard*, ziarul amintit arată că germanii au pierdut 3 914 aparate de zbor, iar englezii 109.

Această cronică a cenzurii ne-a ajutat să percepem mai profund dramatica situație din toamna 1940.

După patru ani, la 25 octombrie 1944, armata română, în cooperare cu mari unități ale armatei roșii, va elibera și ultimul colț de pământ românesc aflat sub ocupația horthysto-hitleristă, iar la 9 martie 1945 administrația românească se va reinstala în partea de nord-vest a Transilvaniei (*Magazin istoric*, nr. 3/1995).

Conferința de Pace de la Paris și Tratatul de pace semnat la 10 februarie 1947 de România cu Puterile Aliate și Asociate vor anula nedreptul dictat de la Viena, recunoscând drepturile legitime românești asupra Transilvaniei. ■

București, 7 Septembrie 1944
ora 2

Nr. 66

Comunicat:

Ami Prim-Ministru

Și lui Ministrul al Apărării DOMNUL MINISTRU
Naționale.

a) Armata Română, cu începere din noaptea

Pentru motivele arătate mai sus, binevoit

Domnule Ministru a primi demisiunea mea din
funcția de Șef al Marelui Stat Major.

General Adj.

Mihail

Gh. Mihail

GENERALUL
GHEORGHE
MIHAIL
A
ALES
DEMNITATEA

Col. dr. ALESANDRU DUȚU, FLORICA DOBRE, MARIAN ȘTEFAN

După cum am văzut în numărul trecut, în ciuda situației deosebit de grele create imediat după lovitură de stat din 23 august 1944, în calitate pe care o avea, de șef al Marelui Stat Major (M.St.M.) și comandant (prin delegație) al armatei române, generalul Mihail a făcut tot ce s-a putut pentru normalizarea raporturilor cu comandamentele sovietice. Toate comandamentele române, toți delegații guvernului care au luat contact cu comandamentele sovietice aflate în deplasare la sud de linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila au pus problema eliberării urgente a militarilor români capturați după 23 august 1944. Pentru a ridica moralul oștirii și a menține încrederea trupei în comandamentele românești, la 11 octombrie 1944, generalul Mihail a cerut tuturor comandamentelor să comunice ostașilor din subordine că „Marele Stat Major a depus toate eforturile pentru a recupera ofițerii și trupa ce se găsesc în Moldova în situația de dezarmați după 23 august și menținuți [în stare de prizonierat] de sovietici în mod arbitrar“.

Dialogul surzilor

Relațiile cu comandamentele sovietice constituiau nu doar o problemă de natură tehnică, ci și una de demnitate și prestigiu. Marele Stat Major nu a încetat o clipă eforturile pentru a scoate cooperarea militară româno-sovietică de sub imperiul arbitrarului și al bunului plac, întocmind, pe baza sugestiilor venite de la armate, norme de detaliu care precizau scopul cooperării: „o deplină înțelegere și ajutorul reciproc în vederea celei mai perfecte conlucrări“.

În imagine: demisia generalului Mihail.

Hotărârea de a păstra libertatea de decizie pentru comandamentele române fusese exprimată încă din Directiva nr. 51 (30 august) în care se preciza că armatele 1 și 4 române „depind direct de Marele Stat Major din toate punctele de vedere“. Intransigența generalului Gheorghe Mihail în această privință a ieșit din nou în evidență la 7 septembrie 1944, când în urma repetatelor abuzuri și a subordonării armatei operative române Frontului 2 ucrainean, el a considerat că „atribuțiile șefului Marelui Stat Major sunt grav știrbite; îi rămân doar atribuții de aprovizionări și evacuări“. În această situație, generalul Mihail a cerut

primului ministru să-i primească demisia.

Guvernul român nu i-a aprobat-o, în acel moment. Asta nu a influențat cu nimic atitudinea generalului Mihail, care a continuat să manifeste aceeași fermitate în relațiile cu sovieticii, încercând să reziste presiunilor de tot felul pe care aceștia le exercitau în timpul tratativelor în vederea încheierii protocolului militar româno-sovietic. Discuțiile au fost din start deosebit de dificile. În dezacord cu prevederile textului Convenției de armistițiu semnate la 12 septembrie 1944, Comisia Aliată de Control (partea sovietică) a inițiat, imediat după constituirea

Tancuri românești înaintând spre o nouă poziție de luptă pe teatrul de operații din Transilvania

ei sub președinția mareșalului R.I. Malinovski, o susținută activitate de subminare a structurilor militare (și nu numai) ale statului român. În esență, ea urmărea destructurarea forțelor militare române care nu participau nemijlocit la operațiile de pe front, dar care, în concepția comandamentului român, trebuiau să constituie „rezerva strategică” pentru sporirea capacității combative a trupelor operative și să contribuie, în caz de necesitate, la asigurarea independenței și integrității teritoriale a țării.

Începute la București, la 25 septembrie 1944, lucrările delegațiilor română și sovietică pentru soluționarea principalelor clauze ale armistițiului aveau să pună în evidență contradicția fundamentală de concepție dintre cele două părți, în primul rând, faptul că partea sovietică privea România ca pe un stat înfrânt în război și ocupat militar. În timpul discuțiilor, în afara problemelor concrete referitoare la cuantumul forțelor ce urmau a fi angajate în luptă de partea română, generalul Mihail a cerut tranșant mareșalului Malinovski „să ni se pună la dispoziție, cât mai neîntârziat, cadrele, efectivele, armamentul și unitățile armatei române reținute și dezarmate de trupele sovietice după 23 august 1944”, precum și unitățile și marile unități care luptau

pe frontul din Moldova sub comandament sovietic. Cu același prilej, șeful M.St.Major a solicitat ca forțele fluviale și maritime românești, dezarmate de sovietici, după 23 august 1944, să participe la acțiunile militare împotriva germanilor.

În finalul dezbaterilor, mareșalul Malinovski a cerut M.St.M. „să întocmească un protocol care să statueze cele discutate și acceptate”.

Discuțiile au continuat a doua zi, delegația sovietică fiind condusă de astă dată de generalul V.P. Vinogradov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control. După ce generalul Mihail a dat citire proiectului de protocol redactat de partea română, Vinogradov a respins categoric formularea delegației române, care menționa în text operația de acoperire efectuată de trupele române pentru a permite concentrarea forțelor sovietice la nord de Carpații Meridionali, motivând că protocolul trebuia să stabilească doar obligațiile viitoare care decurgeau din Convenția de armistițiu, nu și realizările „primei faze operative”, acestea fiind detalii care interesau „numai pe militari”.

Deoarece generalul Mihail nu a admis obiecțiile părții sovietice, lucrările au fost suspendate. Vinogradov a acceptat să studieze

două-trei zile varianta românească a protocolului și să revină cu contrapropuneri.

Rușii voiau secretul... lui Hitler

Pentru a avea o imagine mai clară asupra modului în care s-au desfășurat aceste tratative, să reproducem un pasaj din amintirile generalului Gheorghe Mihail:

„Vinogradov îmi scoate un protocol redactat de ei, nu al meu adnotat, [ci un text] nou redactat de ei. Primul articol rusec: «Armata română, care a început războiul la 12 septembrie, va continua războiul contra germano-maghiarilor cu nu mai puțin de 12 divizii...».

Când am auzit că noi am început războiul la 12 septembrie, când am sărit o dată în sus, s-a speriat Vinogradov. «Cum se poate, domnule general – era general-locotenent –, toată lumea știe că noi am început războiul de la 24 august, numai dvs. nu știți? Și îmi spuneți că la 12 septembrie am început? Dumneata crezi că voi semna cu mâna mea acest protocol? Cum erezi dumneata, ce va spune armata, ce va spune poporul, țara românească și ce vor spune toți, dacă așa semna că armata română a început războiul la 12 septembrie? Dar de la 23 august până la 12 septembrie ce a făcut

armata română?» Și n-am trecut mai departe la articolul 2, aici ne-am înămolit. «Vă rog, eu nu semnez!». A luat hârtiile, protocolul și s-a dus acasă...

În sfârșit, a doua zi, șeful de cabinet, colonelul Stănescu vine la mine:

– Domnule general, a telefonat domnul general Vinogradov.

– Și ce vrea?

– Vrea să-l primiți, dacă se poate, la ora 7.

– Bine, la 7.

Am crezut că a modificat. Vine tot așa Vinogradov, la șeful de cabinet, șeful de cabinet cu ochii la pendulă, ușa deschisă:

– Poftim!

– Ce este, domnule general?

– Protocolul, d-le... «Armata română a început războiul la 12 septembrie...», tot așa. Zic: «Domnule general, ți-am spus și ieri că nu pot semna un neadevăr, nu se poate!» În sfârșit, ce-am vorbit... Zic:

– Domnule general, dacă nu redactați așa articolul acesta, cum l-a redactat M.St.M., vă rog să nu mai veniți. Bună ziua!

– Bună ziua.

În sfârșit, s-a dus. Între timp, mă trezesc la M.St.M., în aceeași epocă, cu o comisie rusească; un general pe care îl chema Zaharov. Din comisie făcea parte și o femeie. Toată comisia la mine în cabinet; iar cu tâlmaci.

– Ce e, domnule?

– E comisia rusească și cere secretul armiei lui Hitler.

– Cum, domnule, la mine vii? Dacă are secrete, mie mi le spune?

– Nu, aveți secretul și nu-l spuneți!

– Îmi spune Hitler secretul armiei? Fugi, domnule... N-am nici un secret. Luați comisia și duceți-o prin tot M.St.M., deschideți toate cuferele, casa de fier, să vadă, să aleagă unde e secretul acesta.

Timp de o săptămână, această comisie mi-a venit pe cap: dimineață, după-masă, dimineață, după-masă. Secretul armiei secrete a lui Hitler să-l dau eu! Până când i-am spus lui Vinogradov și el, revoltat – sau făcea pe revoltatul –, zice: «Domnule general, să nu mai primiți la M.St.M. pe nimeni decât numai pe mine și șeful detașamentului de legătură între armata română și rusească».

N-a voit să sărute picioarele Rusiei

Reluate la 28 septembrie 1944, discuțiile au eșuat din nou, deoarece varianta rusească conținea punctele de vedere exprimate de generalul Vinogradov la ședința anterioară. Mai mult, textul prevedea că unitățile și marile unități române din interior „vor fi demobilizate și desființate până la 1 noiembrie 1944”.

Sinteza dării de seamă a ședinței relevă opoziția categorică a generalului Mihail, consemnând: „*Marele Stat Major nu poate admite să i se impună demobilizarea și desființarea marilor unități ce rămân în interior, fiindcă aceste obligații nu sunt prevăzute în Convenția de armistițiu*”. Cu multă demnitate, el a declarat că „*va proceda nesilit la desconcentrări pentru micșorarea efectivelor prezente în scop de economie și la contopirea unor mari unități care nu mai au teritoriul (cele din Bucovina și Basarabia)*”.

Mai mult, la 5 octombrie 1944, generalul Mihail a înaintat un raport Președinției Consiliului de Miniștri: „*Comisia Interaliată de Control a Armistițiului* – raporta el – *nu are autoritatea de a modifica sau a dezvolta termenii armistițiului, ci numai de a supraveghea execuția riguroasă a celor înscrise în Convenție. Încercarea generalului Vinogradov de a introduce noi obligații în armistițiu într-un protocol încheiat între Comisia de Control și Marele Stat Major român nu este legitimă nici prin termenii armistițiului, nici prin competența Comisiei de Control*”.

Generalul Gheorghe Mihail a continuat să rămână la conducerea M.St.M. până în data de 12 octombrie 1944, a doua zi după eliberarea Clujului, când, „*nevoind a accepta ciuntirea și destrămarea oștirii, pentru a cărei cinstire am*

Episcopul Oradei binecuvântând pe ostașii Regimentului 15 infanterie

luptat o viață întreagă, prin semnarea protocolului impus de sovietici, care prevedea desființarea marilor unități din interior", a cerut regelui să evite „durerea de-a semna desființarea oștirii” prin acceptarea demisiei din înalta funcție încredințată la 23 august 1944.

După ce și-a dat demisia din funcția de șef al M.St.M., generalul Mihail a fost numit inspector general al infanteriei și apoi inspector general pe armată, până la 9 august 1946, când a fost trecut în cadrul disponibil. A continuat să-și exprime cu demnitate poziția, luând atitudine fermă împotriva oportunismului unora dintre camarazii săi. Astfel, în februarie 1945, în cadrul uneia dintre ședințele Consiliului Superior al Oștirii, s-a opus trimerii generalului Gh. Avramescu pe front, la comanda Armatei 4, așa cum cerea mareșalul R. I. Malinovski. Să fi intuit generalul Mihail că această chemare pe front a generalului Avramescu era de fapt o cursă? Nu se știe. Știm însă că pentru Avramescu acesta a fost începutul sfârșitului său tragic (*Magazin istoric*, nr. 4/1994, 10/1995).

Vremurile aveau să-i pregătească și generalului Mihail momente de adevărat calvar. Drama a început la 20 ianuarie 1948, când a fost reținut la Ploiești, până la 30 ianuarie, și apoi adus la București, la sediul Ministerului de Interne, fiind deținut în celele 8, 103 și 104. Ni se par extrem de semnificative și lămuritoare însemnările pe care organele de reprimare le-au găsit la domiciliul său, o „parte din cele mai importante” fiind menționate în referatul de anchetă:

„Aveam teamă de a rămâne singuri față în față cu Rusia, de aici dorința mea de a vedea pe acești anglo-americani manifestându-și drepturile lor aici la noi, căci regimul bolșevic, îmbătat de triumful lui și fără nici o frână, ar fi urmărit după plac scopurile sale ambițioase și agresive. Prezența anglo-saxonilor la noi o doream pentru a stabili pe acest front acel zid psihologic conștient contra rușilor;

– N-aș mai fi fost demn de a rămâne în capul Marelui Stat Major dacă aș fi acceptat protocolul propus de ruși, protocolul a fost acceptat de succesorii mei;

– O mână de mediocrități, ambițioase și meschine, o mână de reptile conduc poporul și poporul suportă sacrificiul oribil al ducerii la tăiere a tot ce sufletul nostru contemporan avea mai nobil, fără ca praful și pulberea să se aleagă de acele mediocrități încă mai înainte de înfăptuirea crimei. Căci pentru România este o necesitate imediată de conservare personală, de a face să dispară din organismul său, la nevoie cu forța, răul dizolvant: comunismul;

– Am demisionat din funcția de șef al Marelui Stat Major căci nu voiam să sărut picioarele Rusiei. Nu voiam a lua parte, a fi părtaş în nimicirea armatei române;

– Revoluția română de la 6 martie 1945 nu este altceva decât inducerea în eroare a poporului. Această revoluție e străină de dispoziția și adevărata mentalitate a poporului; ea nu a fost decît un foc de paie, decît o manifestare a acestei pleiade de incapacități necunoscute, ce a guvernat România și care a dus la catastrofa; această faimoasă revoluție română nu a reflectat deloc expresia voinței poporului român etc.”

Generalul Mihail a fost extrem de tranșant și în relevarea altor fenomene social-politice prin care trecea țara și instituțiile sale. Referitor la introducerea aparatului pentru educație, cultură și propagandă (E.C.P.) în armată, declara: „M-a surprins că în sânul acestui corp ecepest au pătruns elemente care n-aveau absolut nici o pregătire, lucru constatat nu numai de mine, dar de toți comandanții încercați ai oștirii. În deseale întruniri avute de miniștrii de război cu comandanții marilor unități, absolut toți comandanții s-au plâns asupra nepregătirii elementelor ecepaste. Deci nu este numai părerea mea personală. Este părerea absolut tuturor comandanților”. Și continua: „Multora le lipsește baza fundamentală pe care

se clădește educația: cultura. Cu elemente inculte nu se pot crea buni educatori. De pildă, cu elemente care nu știu a citi destul de bine, oamenii cărora li se face educația îi pornesc râsul și autoritatea ecepestului scade în loc de a se ridica”.

Îngenunchat și bătut

La 6 martie 1948, cu cătușe la mâini și legat de alți patru deținuți, a fost transferat la Pitești. La 1 august a fost trimis la Aiud și apoi, către sfârșitul anului, la Ocnele Mari, unde, bolnav de scorbut și avitaminoză, și-a pierdut dantura. La 24 decembrie 1950 a fost scos în curtea închisorii, dezbrăcat la pielea pentru a fi percheziționat și trimis la Sighet. La răspunsul dat unui sublocotenent, că este general de armată, a fost pus în genunchi, bătut cu un par și apoi, înălțuit cu profesorul Ioan Hudiță și trimis la Sighet, unde a rămas închis timp de cinci ani, anchetat și bătut deseori (inclusiv cu o mânășă cu colți din fier).

Regimul alimentară și durițările la care a fost supus i-au înrăutățit starea sănătății (ajunsesse la numai 47 kg greutate). La 6 iulie 1955 a fost adus la București și închis la Malmaison. Grăv bolnav (paralizie totală a picioarelor) era dus la anchete pe brațe de către personalul închisorii. La spitalul închisorii Văcărești a beneficiat pentru prima dată de o îngrijire medicală. Readus la Malmaison (în haine vărgate; până atunci purtase hainele civile cu care fusese arestat), a fost anchetat de la 24 martie 1956 de către Tribunalul militar al Regiunii 2 militare. După ce a fost transferat, la mijlocul anului, la închisoarea Uranus, la 2 noiembrie 1956 a fost depus la Jilava, inițial într-o celulă de 1,5 x 1,5 m, apoi în celula 17, cu alte 25 de persoane, între care colonelii Evolceanu, Marinescu, Lisievici, comandanul Gheorghiu, căpitanul aviator Codreanu, Vaida junior, Ion Varlam ș.a.

(Continuare în p. 26)

GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

ȘI „BĂIEȚII LUI“

SE CEARTĂ

CU „OAMENII

MOSCOVEI“

COSMIN POPA

Documentul de față provine din arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (P.C.U.S.), aflată în momentul de față în administrarea Centrului Rus de Conservare și Studiere a Documentelor Istoriei Contemporane, din Moscova (Federația Rusă). Raportul – intitulat „Informare a referentului Secției de Politică Externă a C.C. al P.C. (b) U.S. V.I. Lesallov, adresată adjunctului de șef de secție, L.S. Baranov“ – a fost atașat unei mape mai consistente de documente, cuprinzând date despre evoluția politică, economică și socială a României, după al doilea război mondial. Asemenea dosare au fost întocmite – în vederea apropiatei consfătuiri constitutive a Cominformului – despre toate țările din sfera de influență sovietică.

Documentul readuce în atenția noastră existența grupurilor rivale din C.C. al P.C.R., la sfârșitul anilor '40, și relevă un Dej aflat sub influența lui Maurer, în sensul promovării unui comerț românesc deschis deopotrivă spre S.U.A. și nu numai – în mod unilateral – spre Uniunea Sovietică.

Pentru istoricul familiarizat cu conținutul arhivelor de la Moscova faptul nu este de mirare. Într-un alt document, datat 10 iunie 1947, precedându-l deci cu numai două luni pe cel prezentat de noi, Susaikov îi scria lui Suslov: „Analiza datelor din ultima vreme confirmă comportările nesănătoase ale lui Gheorghiu-Dej, care, dacă nu vor fi luate măsurile corespun-

zătoare, se pot transforma în grave greșeli politice. Mai multe fapte dovedesc că, pe măsura întăririi relațiilor economice ale României cu anglo-americanii, Gheorghiu-Dej s-a eșchivat vădit de la contactul cu reprezentanții sovietici în România, se întâlnește rar cu ei, iar pe unii dintre ei, în general, îi ignoră. Ca ministru al economiei, Dej, personal, și oamenii lui (Maurer, Gaston și Zeiger)... au început tratative cu reprezentanții locali anglo-americani, devenite ulterior frecvente întâlniri în particular, primiri, mese festive etc. Oamenii lui Dej au stabilit chiar relații personale cu reprezentanții anglo-americani, mergând până la nuanțe de familiaritate. Într-o oarecare măsură, s-a creat impresia că Dej se află în situația omului obligat anglo-americanilor, pentru amabilitatea lor și atenția pe care i-o arată și, îndeosebi, din cauza dependenței lui de ajutorul economic primit de la ei“. Dej s-a exprimat că „nu trebuie să ne manifestăm contra anglo-americanilor, avem nevoie de ei, nu trebuie să îi supărăm, nu e bine să ne arătăm colții și să scoatem cuțitul“.

Iată acum textul documentului din august 1947¹.

¹ Ulterior prezenței mele în arhivele de la Moscova, în capitala Federației Ruse a apărut volumul de 985 pagini *Vostochnaia Evropa v dokumentah rossiiskih arkhivov 1944-1953. Tom 1, 1944-1948* (Europa de Răsărit în documentele arhivelor rusești), care include, la pp. 697-701, și documentul prezentat de mine în aceste pagini din *Magazin istoric* (nota autorului).

În 1947, cu acordul lui Dej, Maurer trimite în Statele Unite pe Malaxa și Aușnit, pentru a dezvolta relațiile de colaborare economică. În general, conducătorul partidului începe să privească suspect de mult spre Vest. Sau cel puțin așa se plâng Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu emisarilor Moscovei. Simple – dar bine țintite – acuzațiile azvârlite în lupta pentru putere? Poate că acest document ne trimite spre „Declarația de independență” din 1964? Noi descoperiri în arhivele rusești ne-ar putea lămuri.

„26 august 1947

Strict secret¹

Tovarășului Baranov L.S.

În perioada când m-am aflat la București, între 7 și 20 august a.c., am avut întâlniri cu conducătorii C.C. al P.C.R., inclusiv cu secretarii C.C., Gheorghiu-Dej, Ana Pauker și Vasile Luca, și de asemenea, cu adjunctul președintelui C.A.I.C. [Comisia Aliată de Control], tov. Susaikov.

Pe lângă clarificarea problemelor legate de îndeplinirea sarcinii mele (strângerea de materiale pentru articol și de date pentru partid), în discuțiile cu Susaikov, Ana Pauker și Luca au atins problematica legată de existența unor serioase dezacorduri între secretarii C.C. al P.C.R., personal între Gheorghiu-Dej, pe de-o parte, și Pauker împreună cu Luca, pe de altă parte.

În discuția din 8 august cu tov. Susaikov, acesta mi-a comunicat că în conducerea C.C. al P.C.R. există două grupuri: pe de o parte, Gheorghiu-Dej și „băieții lui”: Maurer – adjunctul ministrului Industriei, Zeiger – secretarul personal al lui Dej – și Gaston [Marin], pe de altă parte, Vasile Luca și Ana Pauker (chiar dacă ea are mai puține certuri cu Gheorghiu-Dej decât Luca).

Motivul principal al acestor neînțelegeri este, după părerea tov. Susaikov, dorința lui Dej de a nu dezbate la ședințele Biroului Politic problemele curente și tendința acestuia de a le rezolva de unul singur.

¹ Pe 27 august 1947, L. Baranov a expediat această informare lui A. Jdanov și M. Suslov.

Practic, aproape fără a se ocupa de conducerea partidului, Gheorghiu-Dej reacționează dur la propunerile lui Pauker și ale lui Luca, temându-se de creșterea autorității lor în partid.

Tovarășul Susaikov crede că Dej încearcă să-i înlăture pe Pauker și pe Luca de la conducerea partidului. Drept exemplu, el mi-a povestit că Dej, în timpul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare, a propus ca Pauker și Luca să nu fie incluși pe listele de candidați, motivând că aceștia nu sunt români și au venit din Uniunea Sovietică.

În timpul formării Federației Internaționale a Femeilor, Dej a propus alegerea lui Pauker în conducerea Federației și trimiterii ei la Paris pe un post permanent.

Tov. Susaikov a subliniat că acțiunile lui Dej [întreprinse – *n. trad.*] fără dezbaterile lor în Biroul Politic duc la greșeli politice grave. Astfel, de exemplu, Dej a pregătit două proiecte legislative, în principal bune, cu privire la economie, finanțe, dar nu a spus lucrul acesta nici unui comunist [din guvern – *n. trad.*] și le-a transmis către ministrul de Finanțe, liberalul Alexandrini, care le-a adus în dezbaterile Comisiei pentru buget. La ședința Comisiei, Luca și alți membri ce-i sprijină pe comuniști s-au declarat împotriva acestor legi, mai întâi de toate, pentru că au fost propuse de Alexandrini. Acesta a declarat chiar personal că este împotriva acestor legi, dar ele au fost propuse de comuniști. Doar grație comportării abile a Anei Pauker s-a reușit mușamalizarea acestui subiect.

În lunile iulie-august au avut loc alegerile pentru organele sindicale. Pauker i-a propus prin telefon lui Gheorghiu-Dej să se întrunească și să dezbată o serie de măsuri ce urmează a fi luate, la care Dej a răspuns că nu are timp și i-a comunicat că se întâlnește cu social-democrații Voitec și Rădăceanu, în legătură cu alegerile în curs. La propunerea lui Pauker, să-l invite și pe Luca la această consfătuire, ca unul care știe foarte bine în ce stadiu se găsesc alegerile (în calitatea lui de secretar al C.C., Luca se ocupă cu Sindicatele). Gheorghiu-Dej a răspuns că se va întâlni singur cu social-democrații.

Tov. Susaikov consideră că acțiunile lui Dej se explică în mare măsură prin influența pe care o exercită asupra lui Maurer și Zeiger, care sunt membri nesiguri al partidului. Pauker și Luca încearcă să slăbească influența lui Maurer asupra lui Dej. În acest scop, ei au propus ca în locul lui Maurer să fie numit secretar general al Consiliului Economic Superior membrul Biroului Politic al C.C. al P.C.R., Miron Constantinescu, dar Dej nu a fost multă vreme de acord cu această propunere. În timpul în care Dej s-a aflat la Moscova, a avut loc o ședință a Biroului Politic, care a hotărât numirea lui Constantinescu în această funcție. Maurer, care a fost prezent la ședința Biroului Politic, nu a îndrăznit să voteze împotriva acestei hotărâri. Când Luca l-a sunat pe Dej la Moscova și i-a comunicat hotărârea, acesta a declarat «Dacă Maurer este de acord, atunci sunt și eu».

Pe 15 august am avut o întâlnire cu Luca

În ceea ce privește situația din conducerea partidului, Luca a declarat că noi vrem (avându-se în vedere pe sine și pe Ana Pauker) ca partidul să conducă țara și ministerele (iar ministrii să fie comuniști), și nu ca ministerele să conducă partidul, cum se petrece acum.

Luca a repetat tot ceea ce mi-a spus tov. Susaikov. Luca consideră că Pauker și Teohari Georgescu sunt în mare parte de acord cu el, deși ultimul încearcă să nu se amestece în toate aceste certuri.

Luca mi-a comunicat că la distribuirea sarcinilor între secretarii C.C., Dej a încercat să-i înlăture pe el și pe Pauker de la conducerea partidului. Gheorghiu-Dej a propus ca Pauker să conducă sectorul administrativ economic și pe cel de femei, Luca - sindicatele, iar cadrele, secția de organizare-instrucție și secția propagandă și agitație au fost luate de Gheorghiu-Dej, adică de «băieții lui», cum a spus Luca.

Luca mi-a comunicat că în Ministerul Industriilor lucrează foarte mulți economiști burgezi, care, cu concursul lui Maurer, influențează activitatea Ministerului. În Ministerul Justiției (ministru-comunistul Pătrășcanu) sunt de asemenea foarte mulți funcționari în vârstă, care sabotează activitatea Ministerului.

«Din acest minister - a spus Luca, - mai repede poate fi dat afară un om cinstit decât un fascist». Ministerul Justiției tergiversează judecarea cazurilor unor

criminali sau chiar îi achită. Cunoșcând situația din Ministerul Justiției, Gheorghiu-Dej nu întreprinde nici o măsură împotriva lui Pătrășcanu.

Așa cum afirmă Luca, Maurer încearcă chiar și acum să întrețină relații economice cu țările

Ion Gheorghe Maurer exercita o mare influență asupra lui Dej

occidentale. La insistențele lui de a se stabili relații economice cu S.U.A., anul trecut au fost trimiși în S.U.A. - fără hotărârea Biroului Politic - cei mai mari capitaliști români, Aușnit și Malaxa, care acum se găsesc în S.U.A. și duc o propagandă reacționară.

În activitatea lui, Maurer, în loc să se sprijine și să se consulte cu sindicatele, se consultă adesea cu Uniunea Generală a Industriștilor Români.

Luca crede că Maurer, în mod conștient, încearcă să discrediteze comerțul cu Uniunea Sovietică, făcând astfel încât mașinile cumpărate din Uniunea Sovietică să se vândă în România la un preț mai mic decât cel la care au fost cumpărate.

După părerea lui Luca, Dej se află sub influența unor oameni ca

Maurer și face asemenea greșeli politice pentru că el, Dej, nu are suficientă pregătire politică și se pricepe puțin la economie.

Luca crede că fără amestecul C.C. al P.C.(b)U.S., aceștia nu pot ajunge la rezultate pozitive, deoarece el și Pauker nu repre-

zintă o autoritate pentru Dej și acesta va continua să rezolve toate problemele de unul singur. În același timp, Luca a declarat că aceste divergențe nu sunt cunoscute nimănui, în afara membrilor Biroului Politic, și că ele nu influențează activitatea partidului.

În toate cuvântările lor - spune Luca - toți membrii Biroului Politic încearcă să mențină și să întărească autoritatea lui Dej, ca secretar general al partidului. Luca a subliniat că nimeni nu pretinde la această funcție și că în partid nu există

o altă candidatură, dar noi vrem ca partidul, și nu ministerele, să rezolve toate problemele principale.

În încheiere, Luca a cerut să fie informat C.C. al P.C.(b)U.S. despre aceste diferende, pentru a se acorda ajutor la eliminarea lor.

Pe 19 august am avut o a doua discuție cu Ana Pauker

În prima discuție, din 8 august, Pauker nu a abordat problema diferendelor din conducerea partidului.

În a doua discuție, ea și-a spus părerea despre situația din conducerea partidului, care, în mare, coincide cu părerea tov. Susaikov și Luca.

În ceea ce privește trimiterea lui Aușnit și Malaxa în S.U.A., ea a declarat că această inițiativă a lui Maurer, cu care Dej a fost de acord, decurge din faptul că ei «comuniști naționali», trebuie să se gândească la economia țării, în vreme ce «grupul moscovit» se gândește mai mult la Uniunea Sovietică.

Pauker mi-a comunicat că în legătură cu stabilirea prețurilor fixe după reforma financiară, pe 16 august Dej a dat dispoziție conducerii sindicatelor, lui Apostol, membru al Biroului Politic al C.C. și conducerii organizației de partid din București să organizeze grupe de muncitori pentru a-i «linșa» pe cei care cresc prețurile la produse. La ședința Biroului Politic din 18 august, această indicație a fost anulată.

La propunerea lui Tătărescu, Dej a fost de acord să se întrunească săptămânal în următoarea

componență: Groza, Dej, Tătărescu și Rădăceanu, pentru dezbaterile unor probleme curente de principiu.

După părerea lui Pauker, comunistii, care au majoritate în guvern, ca să nu mai vorbim de Parlament, unde au majoritate absolută, nu ar trebui să meargă la aceste ședințe. Cu toate acestea, Dej a fost de acord cu propunerea lui Tătărescu și a frecventat aceste întruniri.

Pauker consideră că toate greșelile lui Dej se produc ca urmare a pregătirii politice insuficiente și în general a pregătirii lui sumare. A apărut astfel o mare ruptură între cunoștințele sale și sarcinile pe care trebuie să le rezolve acum.

Acarpat de munca din minister, aproape că nu se mai ocupă de partid și, de asemenea, nu muncește pentru ridicarea nivelului său politic și ideologic.

Pe 19 august, seara, am avut o discuție cu Gheorghiu-Dej

La rugămintea mea, Dej a povestit despre evenimentele politice curente din viața țării. Vorbind despre rolul partidului, el a subliniat că principala dificultate o reprezintă slaba pregătire politică a membrilor partidului și a conducerii lui. Dej consideră că din cauza acestui lucru se fac multe greșeli în activitatea practică, cu toate acestea, linia politică generală este corectă.

El nu s-a referit la problemele legate de diferențele din conducerea partidului, dar, vorbind despre lupta cu social-democrații și despre divergențele lor, Dej a remarcat că «și noi avem dezacorduri și uneori ne mai certăm între noi».

V. Lesakov ■

GENERALUL GHEORGHE MIHAIL...

(Urmare din p. 22)

Încă din 1954 i se intentase proces, în calitate de fost înalt demnitar, împreună cu I. Gîgurtu, președintele Consiliului de Miniștri în perioada 4 iulie - 4 septembrie 1940, și Radu Budișteanu, ministrul Cultelor și Artelor în același guvern, fiind acuzat că „în timpul regimului burghezmoșieresc a desfășurat activitate intensă contra clasei muncitoare“, faptă calificată drept „crimă“ de art. 200, pct. 7 și pedepsită de art. 193/1, nou introdus în Codul penal, cu „detențiune grea pe viață“.

Cercetările au fost încheiate la 9 ianuarie 1956, anchetatorul Direcției anchetă a Ministerului de Interne conchizând: generalul Gh. Mihail, „în cadrul activității sale desfășurate ca militar și ca om de stat, a susținut politica regimurilor burghezmoșierești din țara noastră de oprire a Partidului Comunist Român și a luptat im-

potriva mișcării muncitorești revoluționare, care luptau împotriva fascizării țării și a războiului, împotriva orânduirii de stat burghezmoșierești“. A fost acuzat și pentru că fusese „om de bază al reacțiunii române“, dovedind devotament față de regele Carol II și pentru că, împreună cu I. Gîgurtu și Radu Budișteanu, a desfășurat „o intensă activitate de înfeudare culturală, economică și politică față de Germania, de fascizare a țării, susținând politica de oprire a Partidului Comunist Român și de suprimare a mișcării muncitorești revoluționare“.

A fost judecat în ședința publică a Tribunalului militar al Regiunii 2 militare din ziua de 10 ianuarie 1957, împreună cu ceilalți doi foști demnitari. Prin sentința nr. 23, din 23 ianuarie, generalul Mihail a fost condamnat la 12 ani detenție riguroasă, confiscarea averii și plata a 1 000 lei cheltuieli de judecată. Recursul înaintat prin apărătorul său, avocatul Guido Bondi, a fost respins de Tribunalul Suprem, Colegiul Militar, la 11 mai 1957. Ca urmare, Tribunalul

militar al Regiunii 2 militare a emis mandatul de executare a pedepsei.

La 27 mai 1957, directorul penitenciarului Jilava I-a înmatriculat sub nr. 48/1955, pedeapsa urmând să expire la 16 ianuarie 1960, dată fiind arestarea sa la 20 ianuarie 1948. În august 1957, cu prilejul festivităților dedicate împlinirii a 40 ani de la bătălia de la Mărășești, generalul Victor Pétin, șeful de stat major al Misiunii militare franceze în România (*Magazin istoric*, nr. 8/1997) a întrebat autoritățile române unde este generalul Gh. Mihail, cel care fusese decorat pe patul de spital de către generalul H. M. Berthelot cu Legiunea de Onoare. I s-a răspuns că era bolnav.

La scurt timp, în urma Decretului nr. 460, din 25 septembrie 1957, al Președintelui Marii Adunări Naționale, generalul Gheorghe Mihail a fost și el eliberat la 10 octombrie 1957. După ce a părăsit penitenciarul Jilava, și-a stabilit domiciliul în București, str. Știrbei Vodă, nr. 81. S-a stins din viață în 1982. ■

PELEȘ, IANUARIE-APRILIE 1948.

INVENTARIEREA BUNURILOR DE ARTĂ

FOSTE REGALE

RADU BOGDAN,
doctor în istorie

• Documentele de arhivă sunt trimise lui Emil Bodnăraș • Percheziții de patru ori pe zi • Tinerii muncitori fură un ceas și un aparat de fotografiat • În Sala Maură zboară liliicii • Tablouri dispărute fără urmă

Am văzut în numărul precedent cum s-a constituit Comisiunea însărcinată cu expertiza și inventarierea bunurilor de artă aparținând fostei Case Regale, a cărei activitate a început, la 19 ianuarie 1948, la Peleș.

Iată, acum, Comisiunea la lucru.

Titlul și subtitlurile introductive aparțin redacției.

O dată sosită pe domeniul Peleșului, Comisiunea de expertiză și inventariere a bunurilor de artă foste regale a constatat că din punct de vedere politico-administrativ întregul domeniu era condus (nu știu cu începere de când) de un tânăr în vârstă de numai 25 de ani, al cărui nume de familie, cu care se recomanda, era Feodorov (pronunțarea fonetică: Feodorof); prenumele se poate să i-l fi cunoscut dar nu mi-l

amintesc, întrucât am avut puține prilejuri de a veni în contact cu personajul pomenit, ceea ce nu l-a împiedicat să-mi împărtășească uneori fapte și situații de un interes deosebit.

M-au izbit din primul moment înfățișarea sa foarte tânără, mustăcioara blonzie, statura scundă și zveltă și faptul că vorbea o românească fluentă, fără nici un accent străin, de unde am dedus că trebuie să fi fost originar de la noi. Nu l-am văzut

vredată purtând uniformă, totuși ținuta cazonă, cizmele înalte de un maron roșcat, cu care se încălța în permanență, gesturile, tonul adesea autoritar, trădau apartenența la un organism cu caracter militar. Încin să cred că făcea parte din structurile N.K.V.D. sau G.R.U., cu atât mai mult cu cât rețin chiar din spusele sale că – însărcinat cu o misiune de supraveghere – însoțise până la granița trenul cu care părăsise țara la 3 ianuarie 1948, plecând din Sinaia, fostul rege Mihai. Aparent (nu știu care va fi fost situația reală), atribuțiile lui Feodorov n-au venit în atingere directă cu activitatea profesională desfășurată de Comisiunea de expertiză și inventariere.

Un al doilea aspect a cărui importanță deosebită trebuie de asemenea subliniată îl constituie prezența mai veche pe domeniul Peleşului, în momentul sosirii noastre, a unei comisii locale de inventariere instituite tot de Direcția controlului economic din cadrul Ministerului Industriei și Comerțului și având în fruntea sa pe subinspectorul general Alexandru Panaiteșcu. Era un colectiv de vreo 16-17 membri, alcătuit – din câte mi-am putut da seama în decursul anuitor conversații – din foști muncitori, o bună parte dintre aceștia beneficiind de statutul unor comuniști ilegaliști. În afara lui Panaiteșcu îmi amintesc de alte trei personaje: Ioan Paraschiv (devenit pe la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70 ministru adjunct), Grigore Anghelescu și Max Kaisa.

Comisiunea în cauză avea sarcina să inventarieze toate bunurile casnice și administrative, mobile și imobile, de pe domeniul, exceptând cele de artă, indiferent de profilul lor specific, precum și cărțile și documentele arhivistice de interes istoric-cultural, aceste ultime categorii înscrinduse în raza de operativitate afe-rentă nouă. Ne fusese însă stipulată în mod expres

îndatorirea „acordării întregului concurs necesar echipelor constituite de organele de control ale Ministerului Industriei și Comerțului, în cazurile în care competența Comisiunii de expertiză și inventariere a bunurilor de artă foste regale putea fi de folos pentru a ușura operația de inventariere a acestor echipe” (v. Raportul din 6 martie 1948, semnat de prof. G. Oprescu și Radu Bogdan, publicat în ziarul *România liberă* din 16 iunie 1992, p. 8). Oficial și în virtutea indicațiilor primite, Comisiunea noastră nu era subordonată administrativ echipelor conduse de Alexandru Panaiteșcu, dar, dincolo de ceea ce am arătat mai sus, în instrucțiunile de colaborare care ne priveau intra și obligația finală de a le preda pomenitelor echipe inventarele întocmite de noi, cu tot materialul științific aferent: evidențele pe camere, coridoare și orice alte spații de păstrare, fișe descriptive și de analiză, fotografii urmând a fi anexate

ulterior etc. Echipelă aveau totodată ordin să expedieze în 24 de ore la București, Comitetului Central al P.M.R., în speță lui Emil Bodnăraș, membru în Biroul Politic și ministru al Apărării, toate documentele de arhivă cu caracter politic și istoric găsite pe domeniul Peleş.

Prima noastră preocupare a constituit-o explorarea parțială a terenului, începând cu Castelul Peleş, spre a ne face treptat, dar în cel mai scurt timp cu putință, o idee asupra categoriilor de obiecte pe care urma să le expertizăm și inventariem.

Atât la intrarea în vechiul corp de clădire – cel propriu-zis istoric – al Castelului, cât și la ieșirea din el (adică de patru ori pe zi dacă avem în vedere întreruperea impusă de luarea mesei de prânz), fiecare dintre noi, fără nici o excepție, era percheziționat de către doi membri ai echipelor de control și inventariere a căror instalare la Peleş ne precedase. Era așadar evident că deși formal nu ne aflam sub autoritatea acestor echipe, ele aveau totuși îndatorirea să ne supravegheze și, în cazuri speciale, să ne controleze. Ori de câte ori păraseam domeniul, de obicei la fiecare sfârșit de săptămână, eram de asemenea percheziționați.

Firește, ne-am străduit cu toții – trecând peste unele ușoare tensiuni generate de deosebiri de formație profesională și mentalitate, tensiuni inerente procesului de adaptare la exigențele situației locale – să evităm orice conflict cu vreunul din membrii echipelor de control, comportare care, în spiritul cooperării întru realizarea inventariierilor, s-a soldat în general cu succes. Excepție a făcut numai, uneori, Alexandru Panaiteșcu, personaj mărginit și plin de sine, lezat în amorul său propriu de faptul că o persoană ca mine, mult mai tânără decât el, nu înțelegea să se subordoneze autorității sale, păstrându-și independența de apreciere în

Din tezaurul artistic al Peleşului: obiect de artă decorativă...

probleme care afectau interesul cultural obștesc.

Așa cum rezultă din raportul final de activitate al Comisiunii noastre, înaintat la 3 aprilie 1948 Direcției controlului economic din Ministerul Industriei și Comerțului (document inedit semnat în numele întregii comisii de prof. G. Oprescu și de Radu Bogdan, și din care – când nu indic alte surse – extrag datele și citatele prezentei expunerii) au fost constituite pe parcursul desfășurării operațiilor de recunoaștere și grupare următoarele secțiuni, conduse de experții nominalizați în paranteză: 1. *Pictură principală* (G. Oprescu, K. H. Zambaccian, Teodora Voinescu); 2. *Pictură secundară* (Teodora Voinescu, Costin Ioanid); 3. *Pictură fără valoare* (Costin Ioanid); 4. *Gravură* (G. Oprescu, Costin Ioanid); 5. *Icoane* (G. Oprescu, Teodora Voinescu); 6. *Alături și argintărie* (G. Oprescu, Teodora Voinescu); 7. *Vase de cositor* (G. Oprescu, Teodora Voinescu); 8. *Mobilier* (G. Oprescu, Mac Constantinescu, Jean Baras); 9. *Vitralii* (G. Oprescu, Mac Constantinescu); 10. *Lămpi, ceramică, fildeșuri, jaduri, semi-prețioase* etc. (Jean Baras); 11. *Obiecte de vitrină* (G. Oprescu, Jean Baras, Emil Condurachi); 12. *Ceramică populară* (G. Oprescu); 13. *Covoare și tapiserii* (Teodor Tuduc); 14. *Costume naționale* (Teodor Tuduc); 15. *Arme* (Emil Condurachi); 16. *Medalii* (Emil Condurachi și parțial – adaug eu, R.B. – Ion Nistor); 17. *Sculptură* (G. Oprescu, Ion Jalea, Mac Constantinescu); 18. *Biblioteca* (Radu Bogdan, ajutat de Edgar Papu, Constanța Nicolescu, Gheorghe Dragomirescu); 19. *Manuscrise regale* (Constanța Nicolescu); 20. *Fotografii* (Costin Ioanid, Constanța Nicolescu).

...și tabloul Crucificarea de Jacopo Bassano (cca 1574)

Secția *Obiecte fără valoare* (obiecte asupra cărora își exprimase opinia în calitate de supervisor și prof. G. Oprescu) fusese inițiată la cererea expresă a organelor de control ale Direcției controlului economic, probabil și pentru ca acestea să fie în măsură să cântărească ponderea reală a faptului, în cazul că un astfel de obiect ar fi fost furat sau deteriorat.

Sub acest raport în rândurile comisiei noastre nu s-a produs pe toată durata inventarierii nici o defecțiune, în vreme ce comisiunea organelor de control a înregistrat două cazuri de furt, din partea unor elemente care își însușiseră un ceas prețios de mână și un aparat minuscul de fotografiat, marca „Minolta”, provenind ambele de la fostul rege Mihai și neintrând în orbita inventarierilor comisiei noastre, fiind vorba de valori pur comerciale. Făptașii au fost ulterior scutiți de pedeapsă, considerându-se că în calitatea lor de tineri muncitori nu avuseseră când și

cum să beneficieze de o educație care să le fi ridicat nivelul conștiinței civice.

Tocmai înalta conștiință civică a fost cea care a călăuzit în permanență – cu o rigoare uneori nu lipsită de risc pentru că aduceam indirect o critică organelor superioare de stat care provocaseră starea nefastă de lucru – acțiunile comisiei noastre. Raportul ei final nu se sfiește să pună în lumină adevărul, subliniindu-i consecințele: „Ne îngăduim să atragem luarea aminte forurilor competente asupra condițiilor de îngrijire și conservare cu totul neprielnice la care sunt supuse în prezent obiectele de artă (în-deosebi picturile) din castelele pe care le-am cercetat. Întrucât aerisirea și curățirea nu se mai efectuează zilnic ca în trecut și deoarece încăperile în care se află aceste opere de artă sunt uneori erme-

tice închise sau sigilate pe perioade mari de timp, variațiunile de temperatură și de umiditate atmosferică, cât și insectele, moliile, liliicii, șoarecii etc. riscă să deterioreze bunuri de excepțională valoare”.

Evitând ca asemenea grave afirmații privind conservarea obiectelor de artă să se rezume la generalități, comisiunea nu a ezitat să se refere la exemple concrete de natură să confere aserțiunilor ei caracterul tragerii unui prevenitor și urgent semnal de alarmă. „Am constatat de pildă deteriorarea, deocamdată numai ușoară – menționează în continuare raportul – a unui tablou de mare valoare din Castelul Peleş, chiar și numai în scurtul timp cât a lucrat comisiunea noastră la Sinaia [nominalizarea tabloului nu-mi este posibilă întrucât ea a fost specificată la vremea ei numai în fișa științifică ce i-a fost consacrată și care a dispărut – R.B.]. În Sala Spaniolă a Castelului Peleş, unde se află covorul cel mai de preț pe

care l-a posedat fosta Coroană, am găsit molii. În Sala Maură a Castelului Peleş zboară lilieci în voie. În subsolul aceluiaşi Castel am găsit un tablou de mari dimensiuni şi foarte important, de Ribera, acoperit de un început de mucegai. În lăzi au fost găsite cărţi roase de soareci. Praful care se depune constituie şi el un agent distrugător. În consecinţă, în deplinul asentiment al tuturor experţilor Comisiunii noastre, credem că se impune cu imperioasă necesitate luarea unor cât mai judicioase şi rapide măsuri pentru conservarea tuturor acestor bunuri de artă şi pentru prevenirea eventualei lor deteriorări, fapt care ar provoca pagube imense Statului".

Nu am avut vreodată cunoştinţă, dată fiind încetinea trecerii la luarea de măsuri de protecţie şi îndreptare (încetinea care s-a întins pe luni şi luni de zile, depăşind chiar un an), ca starea de fapt semnalată să fi suferit vreo schimbare, până nu s-a produs instituirea destul de târzie a unui regim muzeal de obăduire ştiinţifică. Aceasta, în ciuda faptului că raportul stipula expres: „Ne îngăduim să menţionăm necesitatea ca toate operele a căror restaurare a fost întreruptă să fie cât mai urgent şi definitiv restaurate iar cele a căror restaurare nu a fost încă începută, dar se dovedeşte necesară, să fie şi ele supuse acestor operaţiuni. În caz contrar aceste opere vor continua să se deterioreze, pierzându-se pentru totdeauna valoarea. Opinia noastră indică drept persoana cea mai competentă a continua şi întreprinde noi operaţii de restaurare pe expertul restaurator Vermeer (stabilit în Italia), care a procedat şi în trecut la restaurarea tablourilor provenind din colecţia fostei Coroane, îndeplinind această operaţiune în optime condiţiuni".

Nu numai că recomandările comisiunii noastre nu au avut nici un efect (nici pomeneală să se fi recurs vreodată la serviciile restauratorului amintit, de fapt un cuplu de soţi şi soţie al cărui nume scris corect era „Vermehren"), dar la sfârşitul lui martie 1948 am fost siliţi să ne întrerupem definitiv activitatea, după ce primisem din partea organelor superioare ordinul oral de a ne grăbi cu maximă urgenţă. Spre a reuşi să prezentăm o situaţie cât de cât încheiată, a trebuit să lucrăm şi noaptea

(v. în această privinţă şi „Referatul" personal al lui G. Oprescu din 1 aprilie 1948, publicat în *România liberă* din 16 iunie 1992, p. 10), într-un ritm atât de accelerat încât, odată dactilografiate, scriptele de inventar precum şi raportul final nu au putut fi revăzute cu întreaga exigenţă cuvenită, strecurându-se astfel eventuale inadvertenţe de ordin numeric sau simple erori de transcriere la maşină. Deşi raportul nu o spune răscăpat, transpare limpede din precizările lui situaţia reală. „Ajutaţi de secretarii respectivi, experţii Comisiunii noastre au întocmit în total 7 280 fişe de studiu privind operele de artă mai importante din punct de vedere al valorii sau al caracterului lor. În plus, au fost executate peste 850 fotografii privind obiectele de interes şi caracter artistic deosebit [...] Ne îngăduim să atragem forurilor respective atenţiunea asupra faptului că fişele de studiu nu au valoare integrală fără anexarea fotografiilor în cauză, şi nici fotografiile depozitate de fişe nu-şi îndeplinesc rostul; de aceea menţionăm că este absolut necesar ca atunci când toate fotografiile vor fi executate, subsemnaţi să supraveghem operaţiunile de anexare a acestor fotografii la fişele respective, operaţiuni ce nu pot fi îndeplinite decât de un specialist (un lăgător de cărţi)".

Că este vorba de o întrerupere forţată o dovedeşte şi paragraful în care se declară: „Credem de asemenea că este indicat să atragem luarea aminte asupra faptului că o necontinuare la timp a inventariilor şi cercetării bunurilor aflate pe domeniile foste ale Coroanei, pe care încă nu am avut răgazul să le cercetăm, ar putea să dăuneze condiţiunilor de conservare şi de întreţinere a acestor bunuri". Consemnând – în virtutea unor speranţe de îmbunătăţire naive – detalii care în ochii forurilor conducătoare de partid şi de Stat erau în realitate lipsite de importanţă, raportul nu lasă vreo îndoială cu privire la atitudinea contrară normelor ştiinţifice adoptată de direcţia controlului economic: „Rezultatele activităţii noastre sunt consemnate în dosarele privind castelele Peleş, Pelisoar, Foişor şi Bran. Pentru fiecare din aceste unităţi au fost întocmite inventare pe materii şi pe camere, fiecare din ele în câte şase exemplare (1 original şi 5 copii).

În urma dispoziţiunilor stăruitoare primite din partea d-lui subinspector general Alexandru Panaitescu, preşedintele Comisiei locale de inventariere Peleş-Sinaia, delegatul M.I.C.-ului, inventarele pe materii sunt lipsite, în dreptul câtorva secţiuni, de fişele respective, întrucât la cererea d-sale ele au trebuit să fie ataşate inventarelor pe camere, pentru care fusese prevăzută numai indicaţia numerică a obiectului cu referire specială la inventarul pe materii (ne gândisem a recurge la această soluţie întrucât o a doua baterie la maşină a scriptelor anumitor secţii ar fi necesitat un timp de care nu am fi putut dispune). Astfel încât, deşi Comisiunea noastră înaintea câte 12 dosare pentru fiecare Castel în parte, şase dintre aceste dosare – şi anume cele pe materii – se prezintă incomplet, ceea ce va îngreuna consultarea lor cu folos" (conform raportului final cu semnăturile originale, păstrat în copie în arhiva autorului).

Nu cred că trebuie insistat asupra semnificaţiei „dispoziţiunilor stăruitoare" la care se referă citatul de mai sus. Fără prea multă vorbă, a trebuit să ne supunem. Din felul-cum s-a procedat faţă de Comisiunea noastră şi mai cu seamă din tot ce a urmat după ce aceasta şi-a depus mandatul, rezultă că atribuţiile ei ştiinţifice n-au constituit pentru autorităţile superioare decât un pretext. Scopul real a constat în obţinerea unei priviri de ansamblu cuprinzătoare asupra valorilor celor mai de preţ aflătoare pe întinderea domeniilor foste regale, dar preocupările cu adevărat culturale şi depăşind sfera evaluării politice imediate, dependente de conjunctură, au jucat un rol mai mult decât secundar.

Nu s-a dat vreodată curs recomandării de a se reuni fişele ştiinţifice cu fotografiile executate ad-hoc, reunire care le-ar fi asigurat eficienţa (nu ştiu ca vreunul din membrii comisiei noastre să fi fost solicitat în această privinţă, deşi am rămas într-un contact permanent cu mulţi dintre ei, şi nu ştiu nici ce au devenit aceste preţioase şi absolut necesare documente ştiinţifice, dacă măcar au supravieţuit). Ceea ce ne-am străduit cu atâta efort să realizăm abia dacă a fost luat în considerare şi oricum de o manieră superficială. Se poate presupune că după 1950, adică după

Interior din castel

În p. 27: sufrageria Peleşului

înființarea Muzeului Național de Artă al Republicii, atunci când G. Oprescu s-a aflat în fruntea secției de artă universală a acestuia, având un cuvânt de spus și în ce privea secția de artă românească de care răspundea pictorul Marius Bunescu, o anumită cantitate din fișele științifice întocmite cu ani în urmă la Peleş a fost refăcută și operele respective fotografiate din nou. Fiind însă vorba de fișe care aveau în vedere exclusiv patrimoniul Muzeului Național de Artă din Capitală – patrimoniu care rezultase parțial din trierea oficială a celui de la Peleş – ele nu mai corespundeau cu operația de inventariere și identificare a operelor efectuată de Comisiunea noastră, operație oglindită de fișele acestora.

Considerând că desfășoară o activitate care servește interesele cultural-artistice ale națiunii, Comisiunea noastră a ținut seama tot timpul de perspectiva creării unui important muzeu de artă, orientându-și munca în consecință. Raportul ei final, pe care l-am invocat în repetate rânduri, insistă asupra acestui aspect: „Cu ocazia operațiunilor efectuate pe teren Comisiunea noastră a constatat că o bună parte din picturi mai cu

seamă, dar și din mobilier, ceramică, jaduri, fildeșuri, covoare, cărți, documente etc., sunt demne de un mare muzeu național. Operele prezentând această calitate au fost îndeobște specificate în fișele de experți“. N-au fost neglijate nici cele care, nesituându-se la același nivel, puteau totuși corespunde unor sarcini educative: „Ne îngăduim să sugerăm onor. forurilor superioare să dispună o repartizare a obiectelor de mai puțină importanță dar nu lipsite de un interes cultural-artistice (de exemplu copii după tablouri celebre, reproduceri, litografii etc.) către instituții de învățământ și cultură, cum ar fi seminariile universitare, școlile de toate gradele, ateneele populare, bibliotecile, sau orice alte instituții de cultură asemănătoare“. Nu știu în ce măsură s-a dat urmare acestor sugestii, nici care a fost în general soarta obiectelor în cauză, exceptând copiiile de o înaltă ținută artistică aflătoare în Castelul Peleş și care au rămas până azi la locul lor.

„Comisiunea noastră constată de asemenea – mai precizează raportul – lipsa din actualul patrimoniu artistic al fostei Coroane a o seamă de piese de artă importante printre care

menționăm îndeosebi: șase tablouri de El Greco, un tablou atribuit lui François Clouet, unul atribuit lui Tintoretto, un tablou de Rembrandt precum și alte câteva opere mai puțin importante“. Detaliu care comportă o pondere semnificativă și nu știu cu câtă siguranță concluziță și-a aflat rezolvarea până în momentul de față, întrucât n-a intrat în orbita preocupărilor mele, „Comisiunea atrage de asemenea atențiunea asupra faptului că etichetele de metal aflătoare pe ramele diverselor picturi din interiorul castelelor Peleş, Pelișor sau Foișor nu trebuie luate în considerare, indicațiile lor cu privire la atribuirea opere respective fiind de cele mai multe ori eronate“.

Privitor la lipsurile semnalate de Comisiune, aceasta nu a avut căderea să opineze și nici posibilitatea să întreprindă investigații. De aceea raportul nu menționează că noi am găsit la Peleş lăzile croite pe măsură, cu indicația conținutului respectiv, a tablourilor evacuate la Săvârșin, în 1944, pentru a fi ferite de bombardamentele inamice, tablouri printre care se aflau și cele șase El Greco. Mai târziu, multă vreme după ce ne-am încetat activitatea, în arhiva

administrativă curentă a domeniului Peleş – la care noi nu avusem acces și deci nu o cercetaserăm – au fost găsite și inventarele operelor de artă, purtând data de 2 și de 7 mai 1944, inventare în care figurau printre altele și cele nouă El Greco provenind din colecția lăsată moștenire Coroanei de regele Carol I. Aceste inventare au fost ridicate la un moment dat – la sfârșitul anilor '70 sau poate la începutul anilor '80 – de organele Securității și nu au mai fost restituite niciodată locului de păstrare inițial din cadrul arhivelor actuale ale domeniului Peleş. În calitatea mea de istoric de artă și de fost secretar general al Comisiunii de expertiză am avut totuși posibilitatea, după evenimentele din decembrie 1989, să iau cunoștință de conținutul documentelor amintite, punându-mi-se la dispoziție spre consultare copii dactilografiate făcute cu un deceniu și jumătate în urmă.

Este incontestabil că inițiativa și traducerea în concret a creării unui mare muzeu de artă în capitala țării, precum și instituirea unor unități muzeale de prestigiu la Peleş, Pelicor și Bran au însemnat acte pozitive. Dar

tot atât de incontestabil rămâne faptul că modalitatea de înjghebare a unor astfel de muzee – în al căror statut funcțional lipsa de cultură și competență a persoanelor cu putere de decizie supremă pe linie de partid și de Stat a jucat un rol hotărâtor – a generat numeroase condiții prielnice furturilor, traficurilor ilicite și înăvuirii prin abuz. În măsura în care informațiile ce mi-au parvenit odinioară corespund realității – informații pe care nu le-am putut verifica și care proveneau de la unele cadre calificate ce lucraseră temporar la Peleş cu prilejul reînventarierii și reorganizării întregului complex muzeal – de la abuzurile pomenite nu s-a dat în primul rând în lături Elena Ceaușescu, ordonând, mână de un interes personal, transportarea și depozitarea a o seamă de covoare, costume, porțelanuri și ceramici de la Peleş la Posada, în fosta reședință a Marthei Bibescu, mutare în urma căreia ar fi dispărut și faimosul covor spaniol pe care l-am menționat și de care îmi aduc destul de bine aminte, căci măsura cea 10 x 8 m și era în principal din mătase, ca să nu mai vorbesc de modelul său decorativ,

întrutotul original și de o mare finețe artistică.

Au dispărut de pe domeniul Peleş, în decursul timpului, multe alte obiecte și covoare prețioase, de a căror soartă nu mai știe nimeni. Nu putem ignora că, datorită unei propagande abile, splendoarea fațadei a mascat considerabil ceea ce s-a petrecut îndărătul ei. Este mai mult, ca probabil că nu vom afla niciodată tot ce s-a întâmplat de-a lungul unei jumătăți de veac, cu o parte a obiectelor de valoare care au aparținut fostei monarhii. Un proces complex de mistificare hotărât în secret la nivel de partid și aplicat practic prin mijlocirea rețelei politico-administrative de Stat, începând chiar cu aparatul guvernamental, a prezidat la instituirea acestei realități ale cărei consecințe rămân incalculabile. Vom avea totuși prilejul să constatăm că – așa cum în decursul istoriei se întâmplă adesea – faptele nu pot fi ascunse cu totul și că îndeosebi limita facultăților umane, împlinite cu neprevăzutul și cu izbucnirile ironice ale sorții, se ivesc în a ridica fie și numai un colț din vălul care se străduiește cu atâta înverșunare să acopere adevărul. ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• Acad. Dan Berindei – REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN 1848-1849. CONSIDERAȚII ȘI REFLEXII.

Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1997, 412 pp., 16 200 lei: culegere de studii din patru decenii de cercetare, reunite în volumul care, după mărturisirea autorului, „reprezintă un omagiu adus amintirii pașoptiștilor deschizători de drum, nu mai puțin faptelor lor”.

• Horia Bădescu – IEȘIREA DIN EUROPA.

Editura Didactică și Pedagogică, R-A., București, 1997, 68 pp., 5 000 lei: eseuri și evocări culturale despre prezența noastră în Europa, datorate unui reputat poet.

• Mehmet Ablay – DIN ISTORIA TĂTARIILOR (cuvânt înainte de prof. dr. Nicolae Ciachir).

Editura Kriterion, București, 1997, 312 pp.: subintitulată *De la Gînghis Han la Gorbaciiov*, lucrarea a apărut cu sprijinul Uniunii Democratice a Tătarilor Turco-Musulmani din România.

• Neagu Udroid – SUB ROȚILE CARULUI MARE.

Editura Tehnică, București, 1998, 224 pp., 22 000 lei: o istorie de suflet a Agenției Naționale de Presă „Rompres”, scrisă de cel care a condus-o timp de 7 ani, după decembrie 1989.

• Sergiu Purece, Petre Bar-dașu, Gheorghe Simeanu – ANI DE RESTRIȚIE.

Editura Antim Ivireanu, Râmnicu Vâlcea, 1997, 104 pp., 5 000 lei: documente și mărturii privind județul Vâlcea în anii primului război mondial.

• LA PRÉSENCE FRANÇAISE EN ROUMANIE PENDANT LA GRANDE GUERRE, 1914-1918.

Editura „Presă Universitară Clujeană”, Cluj-Napoca, 1997, 184 pp.: lucrările colocviului româno-francez, organizat la Cluj în iunie 1996 cu studii semnate de Ion Bulei, Jean Nouzille, Dumitru Preda, Valeriu Dobrinescu, Gheorghe Niculescu, general Jean Delmas, George Cipăianu, Jean-Noel Grandhomme, Thierry Sarment, Gheorghe Iancu, Vasile Vasa, Ane-Marie Cassoly.

„Țara e un organism, în care Capitala reprezintă cerebralitatea. Capitala e deci cartea de vizită a neamului. A repara înfățișarea ei, a-i da un aspect de civilizație înseamnă a ne crea un cadru de demnitate națională”. Astfel scria, în 1936, Octavian Goga, despre Bucureștii aflați în plin proces de modernizare urbanistică.

Un cronicar al vechiului București a fost și artistul fotograf Nicolae Ionescu (1903-1974), care a immortalizat pe pelicula fotografică oameni, străzi, edificii, alcătuind o impresionantă arhivă de imagini-document. Ele se păstrează acum în colecțiile Bibliotecii Academiei Române. Prezentăm și noi câteva fotografii, inedite, din Capitala anilor interbelici.

Album istoric

*Ulicioară lângă strada
Puțul cu apă rece (1920)*

Intrarea Teatrului Național (1928)

Bulevardul Carol (1929)

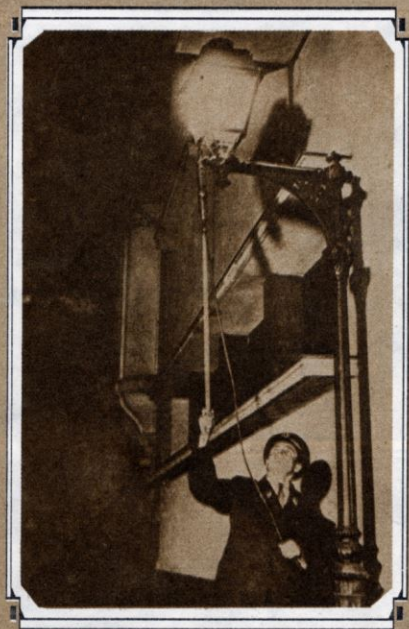

Șoseaua Vitan (1929)

Strada Echinoxului după ploaie (1927)

Se aprind felinarele (1927)

Vânzători de ziare (1929)

DRUMUL CĂTRE TRATAT

Dr. EUGEN PREDĂ

„A u trecut aproape trei ani de la sfârșitul celui mai mare dintre războaie, dar pacea și stabilitatea nu s-au reinstalat în lume. Eram conștienți că sfârșitul luptelor nu avea să rezolve în mod automat problemele create de război. Stabilirea păcii după încheierea bătăliilor a fost dintotdeauna o sarcină dificilă. Și chiar dacă toți Aliații din cel de-al doilea război mondial ar fi fost uniți în dorința lor de a instaura o pace dreaptă și onorabilă, tot ar fi existat mari dificultăți în obținerea ei.

Dar situația existentă azi în lume nu este, în primul rând, rezultatul dificultăților naturale ce urmează unui mare război. Ea se datorează în principal faptului că o națiune nu numai că a refuzat să coopereze la instaurarea unei păci drepte și onorabile, dar, mai rău, a căutat permanent să o împiedice...

Sfârșitul tragic al Republicii Cehoslovacia a provocat un șoc în toată lumea civilizată. Acum se exercită presiuni asupra Finlandei, ce pun în pericol toată Peninsula Scandinavă. Grecia este atacată susținut de rebeli, sprijiniți masiv de către vecinii dominați de comunism. În Italia, o minoritate comunistă exercită în prezent un efort hotărât și agresiv pentru a prelua controlul asupra țării. Metodele diferă, dar schema este foarte clară.

În fața acestor amenințări sporite, au existat semne încurajatoare că națiunile libere ale Europei își unesc eforturile pentru prosperitatea lor economică și pentru apărarea în comun a libertăților lor...

Chiar în clipa în care mă adresez dumneavoastră, cinci dintre națiunile comunității europene semnează la Bruxelles un acord de cooperare economică și apărare comună contra agresiunii, pentru 50 ani...

Sunt încrezător că Statele Unite vor acorda acestor națiuni libere prin mijloace potrivite, sprijinul pe care-l cere momentul”.

Astfel se adresa președintele Truman Congresului la 17 martie 1948. O vreme însă, la apelurile

Președintele american Truman semnează actul prin care se acorda Marii Britanii un împrumut de 3 750 000 000 dolari; în dreapta imaginii, Lord Inverchapel, ambasadorul britanic în S.U.A.

franceze și britanice, prin care se solicita S.U.A. să ofere un sprijin mai concret, răspunsul Washingtonului a fost: „arătați mai clar ceea ce sunteți în stare să faceți voi singuri și fiecare pentru celălalt”, prin punerea în aplicare a Tratatului de la Bruxelles. Drept urmare, s-a stabilit sediul militar al Uniunii Occidentale la Fontainebleau, avându-l comandant suprem pe feldmareșalul Montgomery. Cu umorul care îl caracteriza, acesta a telegrafiat la Londra: „Ordinele mele sunt să rezist pe linia Rinului. Cu forțele de care dispun, aş putea rezista 48 de ore în vârful Peninsulei Bretagne. Aștept noi ordine”. Era evident că fără un sprijin masiv din partea Statelor Unite, proaspătul semnat Tratat de la Bruxelles nu avea forța necesară.

La întrunirea Consiliului Național de Securitate din 20 mai 1948, secretarul de stat George Marshall a informat că primise în acea dimineață un mesaj din partea omologului său britanic, Ernest Bevin, prin care acesta arăta că era nevoie de un act din partea S.U.A. din care să rezulte că ele erau dispuse să își asume anumite obligații. Bevin mai spunea că părerea lui era ca negocierile să fie inițiate de la Washington.

În ciuda votării Rezoluției Vandenberg, opiniile continuau să fie împărțite în cercurile politice americane. Intrarea Statelor Unite într-o alianță militară în vreme de pace însemna o schimbare radicală. Și în Departamentul de Stat și

la cel al Apărării se ridicau voci puternice împotriva unei asemenea opțiuni. Ele argumentau că opinia publică nu ar fi acceptat așa ceva, iar Senatul nu ar fi ratificat un asemenea acord.

Încă din aprilie 1948, Consiliul Național de Securitate aprobase o recomandare a Departamentului de Stat ca președintele să anunțe, după consultări diplomatice, că Statele Unite erau gata să negocieze un acord colectiv de apărare atât cu părțile semnatare ale Tratatului de la Bruxelles, cât și cu Norvegia, Danemarca, Suedia, Islanda și Italia și că, potrivit unui asemenea tratat, un atac armat împotriva vreunui membru al Tratatului de la Bruxelles ar fi privit ca un atac dirijat contra Statelor Unite.

Adoptarea de către Senat la 11 iunie 1948, cu un mare număr de voturi, a Rezoluției Vandenberg, a înălțat piedicile din calea Administrației Truman. Theodore C. Achilles, unul dintre negociatorii americani, își amintește că „totuși, noi am procedat cu multe precauții”. La începutul lunii iulie au debutat discuții exploratorii la Washington. Prima întâlnire a avut loc între secretarul de stat ad-interim Robert Lovett și ambasadorii britanic, francez, olandez, canadian și belgian (care reprezenta și Luxemburgul), fiecare însoțit de câte doi-trei asistenți. Aceștia din urmă au format „Grupul de lucru”, care a negociat de fapt Tratatul. Secretarul de stat și ambasadorii se reuneau periodic pentru a examina progresele înregistrate de „Grupul de lucru”, mai ales când era nevoie să se obțină o modificare a poziției vreunui guvern mai încăpățânat.

Procesul era atât de lent și pentru că partea americană anunțase dorința ei de a se evita orice controversă publică până la alegerile prezidențiale din noiembrie, acel an.

Demonstrație comunistă la Roma

În luna septembrie, „Grupul de lucru” a supus guvernelor respective un memorandum prin care recomanda încheierea unui acord colectiv de apărare, abordând problema membrilor potențiali și pe cea a ariei geografice acoperite. Memorandumul avea și o anexă intitulată *Schiță a prevederilor care ar putea fi incluse*, în fapt un proiect de tratat, cu variante pentru diferite paragrafe.

În paralel, Foreign Office elaborase propriul document privind viitorul Alianței, cunoscut sub numele de *Bastion*. S-au purtat vii discuții în cadrul Ministerului de Externe britanic, dacă respectivul document să fie prezentat și părții franceze sau nu. În final, s-a decis că riscul ca anumite părți ale documentului să ajungă, prin filieră franceză, la Moscova era prea mare și cântărea mai greu decât dorința de colaborare strânsă cu Parisul. Astăzi, când știm povestea „rețelei de la Cambridge” (*Magazin istoric*, nr. 8-12/1996, 1/1997), putem privi episodul ca o mostră de umor negru. Până la urmă, conducerea Foreign Office-ului a hotărât că anumite puncte din raport puteau fi discutate, neoficial, cu înalți demnitari din Ministerul de Externe francez.

La 8 octombrie 1948, *Bastion* și alte documente preliminare au fost

și Turcia.

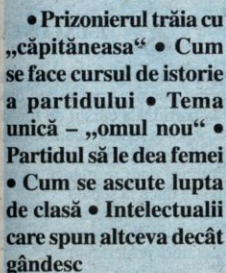
În privința Germaniei – considera Kirkpatrick –, după organizarea podului aerian (vezi, *Magazin istoric*, nr. 6/1998), „cele mai bune cărți se află în mâinile noastre”. În Austria și Trieste, Aliații trebuia să reziste, până când intervenea o modificare de atitudine din partea comunistilor. De Grecia era nevoie pentru că, prin pierderea ei, erau amenințate pozițiile din Turcia, se slăbea rolul strategic al Italiei și erau amenințate comunicațiile prin Mediterana. Kirkpatrick își exprima speranța că vor putea fi incluse și alte țări europene, în special Norvegia, Danemarca, Portugalia, Irlanda și Islanda. În final, Kirkpatrick avertiza contra tendinței de federalizare a Europei, care se manifesta deja puternic. Poziția lui era explicabilă prin reținerea pe care o resimeau încă mulți oameni politici față de ideea acceptării Germaniei ca un partener egal, în noua Europă. Judecată din perspectiva de astăzi, potrivit lui Alexander Rendel, mulți ani corespondent diplomatic pentru *The Times*, poziția lui Kirkpatrick a făcut ca guvernul britanic să piardă, în acel punct, rolul conducător în mișcarea europeană. ■

(Va urma)

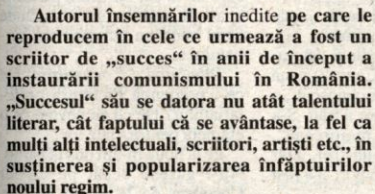
1948.

„UZINA CARE ÎNCEARCĂ SĂ GONEASCĂ MORȚII“

ION CĂLUGĂRU

- Prizonierul trăia cu „căpităneasa“
- Cum se face cursul de istorie a partidului
- Tema unică – „omul nou“
- Partidul să le dea femeii
- Cum se ascute lupta de clasă
- Intelectualii care spun altceva decât gândesc

Autorul însemnărilor inedite pe care le reproducem în cele ce urmează a fost un scriitor de „succes“ în anii de început a instaurării comunismului în România. „Succesul“ său se datora nu atât talentului literar, cât faptului că se avântase, la fel ca mulți alți intelectuali, scriitori, artiști etc., în susținerea și popularizarea înfăptuirilor noului regim.

Cu câtă convingere o făceau? Cu câtă sinceritate se implicau? Este greu de precizat, lipsindu-ne instrumentul unei drepte judecăți. Oricum nu prin intermediul pamfletului și al unei pseudointransigențe justițiare se cuvin judecate acum atitudinile celor de atunci. Cu atât mai mult cu cât ei – mare parte dintre ei – nu mai sunt printre noi.

Sunt considerații pornind de la însemnările necunoscute până acum ale lui I. Călugăru. Ele sunt semnificative pentru efortul său (și al altora) de a înțelege și de a se adapta schimbărilor din țară. Nu fără zbulcium, nu fără frământări și contrarietăți. Semnificative și pentru sărăcirea existenței de zi cu zi și a vieții spirituale a vremii.

Câteva cuvinte despre Ion Călugăru (pseudonimul lui Ștrul Leiba Croitoru). S-a născut la 14 februarie 1902 în Dorohoi. A debutat în 1920 la Sburătorul lui Eugen Lovinescu, iar în volum în 1923 cu *Căii lui Cibicioc*. A fost angajat la ziarul *Cuvântul*, al lui Nae Ionescu, colaborând, totodată, la reviste de avangardă precum *Contemporanul*, *Unu*, *Integral*.

A mai publicat volumele *Paradisul statistic* (1926), *Omul de după ușă* (1931), *Charlot* (o primă monografie românească a lui Ch. Chaplin, 1933), *Copilăria unui netrebnic* (1936), *Trustul* (1937).

După război, a fost redactor la *Scânteia*. În 1948, răspunzând unei „comenzi sociale“, s-a aflat în documentare la Hunedoara, cu intenția de a scrie un roman despre locuitorii orașului muncitoresc, despre șiderurgiștii combinatului de aici. Romanul, *Oțel și pâine*, a apărut în 1951, autorul primind Premiul de Stat. După patru decenii și jumătate, cartea poate fi citită eventual doar ca un document literar al epocii.

De altfel, recentul *Dicționar al scriitorilor români* (coordonare și revizie științifică Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu), vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995, formulează o judecată tranșantă asupra operei postbelice a lui Ion Călugăru: „Scriitorul se angajase, profitabil pe termen scurt, dar falimentar pe termen

lung, într-o intervenție contra naturii și, nu numai în general, contra naturii artei, dar și contra propriei sale naturi: trecut subit de la eroticism la eroism, nici temperamental înăscut, nici experiența de viață acumulată, și nici resursele artistice nu-l recomandau pentru astfel de întreprinderi. Alături de alte relicve ale proletcultismului, Oțel și pâine rămâne azi interesant cel mult ca un simptomatice caz de studiu pentru o virtuală, încă, sociologie a literaturii“.

S-a stins din viață la 22 mai 1956, în București.

La Arhivele Naționale ale României din București, se păstrează însemnările lui I. Călugăru din perioada documentării sale hunedorene.

Am transcris câteva dintre ele, în speranța că vom oferi cititorilor alte mărturii semnificative din acei ani când societatea românească și modul de a gândi și de a judeca al multora dintre membrii ei treceau printr-un alt fel de tranziție.

I. LĂCUSTĂ

1948

Vineri 15 octombrie. Este ora 12 fără un sfert. Sunt instalat în cabina 11-12 a trenului accelerat care pleacă la Arad.

Mi-am cumpărat *Istoria partidului și Contemporanul*.

Aud o goarnă. Parcă ar fi muzică de bălci. Vis-à-vis am văzut recruți urcând în trenuri. Erau conduși de „dește“¹. Înainte li se dase ceai și pâine de război. Ceva ca surcele uscate.

Sâmbătă 16 octombrie. Este cinci ceasul. Sunt în casa de oaspeți. Am dormit aproape un ceas. Revăd ziua de azi. M-am neguțat cu mine cât trebuie să stau sau nu în pat. Am stat până la nouă.

În vagonul de dormit erau numai militari: ofițeri și elevi. Cred că amestecați. Mi-am dat seama: altă lume care călătorește în vagon-lit. În gări gazete de perete. Se știe că e republica – P.M.R.

Ce impresie Simeria? Desfundată linia. Se scot traverse pu-

trade ca să fie înlocuite cu alte noi. La fereastra cl. I (bancă de lemn) stătea un flăcău. Costum de haine cadrilate. Am intrat în vorbă. Cum? Așa, în mod natural. El – uscat. De pe lângă Simeria. Are 9 mii pe lună. Dar e nemulțumit. Zicea că noul furnal nu va fi gata decât la 1 ianuarie. Este cu ce lucra, dar n-are cu cine. Întreb: de ce? Nu-s lucrători. Pentru că e leafă puțină. Viața e scumpă (lucru care mi-a fost apoi confirmat).

El nu mai vrea să stea la uzină. Prefera depoul din Simeria.

A fost prizonier din 6 octombrie 1942 (luat în Caucaz) până în 1946. În lagăr a cunoscut „o căpităneasă“ cu care a trăit. S-a amestecat și o „maioreasă“, căreia i-a dat două-trei. Dar maioreasa a făcut raport și a fost expedit în țară.

Cobor la Hunedoara. Dealul artificial de zgură.

Lung drumul pe jos. Prof. [indescifrabil] de la școala de siderurgie mă conduce.

Este 11 jumătate. N-am văzut încă furnalele – uzina. Am trecut prin jurul ei. Dar a fost o zi

bogată. Am venit acasă și am adormit obosit. Apoi m-am dus iar la partid. La cursul de limbă rusă. Apoi la școală – cum se face cursul de istoria partidului. Secretarul care se plânge că nu se poate duce la școală.

Au cerut Comitetului Central să răspundă dacă suntem sau nu în dictatura proletarietului.

Pictorița care a venit să picteze aici. Mama Ana [femeia de serviciu] zice că n-are pâine și cere de la ea, iar seara pictorița apare la serbare și se ascunde când vede un cunoscut al bărbatului ei.

Duminică 17 octombrie. De ce-i preocupă dictatura proletarietului? De ce au nevoie de o etichetă pentru viața lor?

Pe la nouă m-am dus la partid. Nu-l găsesc decât pe cârnul Costeanu, de 24 de ani, cu care am mâncat la cantină aseară și care mi-a povestit de protestul său în 1943. Se exprimă clar, categoric. Gândește ce spune. Este împotriva petrecerilor (stângism?) și critică ce-a fost aseară. Discut cu dânsul. Caut să-l conving de contrariul.

¹ Deșcă în jargonul militar de odinioară, ostaș cu o mare vechime în armată.

Vine și Moldoveanu. Mă trime-
te la metingul tineretului,
într-o sală de cinema, deasupra
cantinei. A aripă a sălii numai
ocupată, ucenici, elevi. Eu și cu
(Petrescu?) ne așezăm în față.
Lozinci pe pereți. Se pun bănci
în fața scenei. Meting de protest
împotriva regimului din Grecia și
Spania. Mă simt emoționat. Se
cântă *Internaționala*. Demonstra-
ție cu muzică în frunte în fața
localului partidului.

Dimineața în piață. Femeile
(culace?) care vindeau. Ar fi fost
interesant de făcut o fotografie a
fețelor lor, a expresiilor. O „bri-
gadieră” cu pantaloni cumpără
smântână.

Luni 18 septembrie. Ce a fost
azi? Aproape de nouă m-am dus
la partid. L-am întâlnit pe Bu-
tanchi. Cumpărasem ceară. Cer-
neală. O peniță. Scumpete mare
pe aici. Cei de la cooperativă îi
spun țăranului ce calcă pragul
„tovarășe”. Cam suspect.

Am făcut o vizită – „revistă” a
„combinatului”. Ce am văzut:
furnalele. Am urcat pe scară. Sus,
zeci de metri. Și m-a cuprins
într-un fel amețel. Atunci am
văzut ce puțin sunt eu dotat la
viață grea. Prea delicat. Am avut
un sentiment de „angoise”. Dacă
n-ar fi fost Butanchi nu m-aș fi
dus până sus. Pe platforma unde
se face „mecanizarea”, adică de
unde nu se mai aduce minereul
cu brațele, ci mecanic.

Marți 19 octombrie. Cred că
tema unică în roman se poate
numi „omul nou”. Numai să nu
mi-o ia altul înainte.

M-am dus cu Russu în fabrică.
Secția turnătorie de fontă și oțel.
Ce iad! De pe platforma de sus.
Praf de fontă, de pământ. La
ce mai pot gândi oameni? Că
făuresc punți de progres și amară
e viața lor. Cu ce preț se face
progresul...

Vineri 22 octombrie. Mi-am
notat în caiet teme-întrebări, un
fel de plan de „foraj”. Sunt mereu
preocupat de ceea ce am găsit eu
până acum și ceea ce nu am găsit.
Teamnă de roman? Orașul mun-
citorilor ar fi admirabil. Dar cine

l-a conceput? Cum s-a lucrat? În
ce fel? Butanchi care s-a căsătorit
cu fata cu care a fost la școală?
Toma ospitalierul?

Ceață și răcoare când m-am
sculat. Am vrut să intru în baie.
Ocupată de un „domn” în pijama
vărgată.

Am plecat pe la 9. La chioscul
de gazete a venit *Înfrățirea*. N-am
găsit articolul meu. M-am cam
enervat. Au fost lucruri mai
urgente? M-am dus la poștă. Era
ședintă.

Apoi la furnale. Apoi la cimi-
tirul eternității nemțești. Uzina
care încearcă să gonească morții.
Între cei doi poli: castelul care
sfruntează din trecutul îndepărtat
și cimitirul cu bogătașii mai
aproiați.

Am vizitat turnătoria. La
turnătorie lucră băiatul de 16 ani,
fratele lui B. chelnerul. La cen-
trala termică care se lucrează,
Bostonei, cu mutră de „arăboi”,
palid și plâpând. Nestor, licheaua
care ascultă Radio Londra.

Duminică 24 octombrie. Îmi
vine în minte Salmon: Tu și cu
mine suntem altfel în fața hârtiei,
decât în realitate.

Am plecat după ora 4 de acasă.
La partid n-am dat de Butanchi.
Am trecut prin piață. Iarmaroc.
Mai puțin intens.

I-am dat lui Moldoveanu să-mi
repare aparatul de ras. Ce figură!
Grăsuță, moale. Parcă îi cad pan-
talonii. Parcă-i este largă haina.

Îmi povestește cum a venit. În
iunie 1946 au fost chemați de
Miron la organizatoric: Moldo-
veanu, Petruș, Șerban, Tekar,
Vintilă, Ifrim. Li s-a dat misiune
de sacrificiu. Poate unii din voi
vor cădea. Era și Moghioroș. Au
fost încărcăți în două mașini.

Au fost duși împreună cu
Moghioroș la Deva. Aici li s-a
spus: vă veți angaja la uzină. Veți
face un stadiu de trei luni.

Au fost aduși cu mașina și
lăsați. N-aveau bani. Au trebuit
să se adapteze. Moldoveanu a
intrat la directorul S. (azi arestat).

Apoi muncitorul care zicea
că-i comunist, dar îl sfătuiește să

se înscrie la social-democrați
(titiști).

Adaptarea la condiții grele.
Foame. El doarme pe o cana-
peluță, celălalt pe un pat de copil.
Conserve, pâine și brânză de la
Capitală. E pus la lucruri grele.

Greutățile: indolența tehnici-
enilor. Slabul nivel al munci-
torilor, semiproletarii, dușmani.

Lupta cu pungașii. Au venit în
aprilie '48 brigadierii. Furau
casele nemțești. Se îmbătau.
Partidul să le dea femei.

La Ghelar, „Poporul necăjit”.
Asociația „Poporul necăjit” s-a
declarat republică și a hotărât să
bată monete.

O dulce și romantică melan-
colie m-a cuprins. Și o seninătate
s-a revărsat în mine. Ceteam
Istoria partidului. A venit Bu-
tanchi. Am cetit două scrisori
despre U.R.S.S. și muncitorii.
False. Sinceritate de fete.

Și văd mulți bețivi. Și de la
„cooperativă” ieșeau bețivi. Apoi
m-am dus la școala siderurgică.
Elevii ieșeau pe poartă și cântau
după comandă militară. E un
început. Nu se vede încă dez-
voltarea școlii. N-are încă
programa analitică.

De acolo la „bal musette” [bal
de mahala]. Profesorul de dans,
„țigan” ardelean și la un fel de
vampă fină de mahala. Tinerii
dădeau 40 lei intrarea și dansau
în ritmul pick-upului.

Luni 21 octombrie. Sculat
devreme. Visam că eram acasă.
Vișinski (care avea gura strânsă)
era în dosul casei și se uita la
verdeață. Era o atmosferă de
primăvară.

Îl întâlnesc pe maestrul Săcu-
inescu, fiu de miner din Ghelar.
Membru de partid din '45. Mă
cunoaște din *Contemporanul*. E
un băiat cu figură inteligentă.
Zice Butanchi că nu poate fi
utilizat pentru că a fost cam
legionar.

Trec pe la birou. O fată, Elena
Pop (pe toate le cheamă Pop), cu
o mutriță cârnă, dulce, plăcută,
piele lapte și miere, îmi dă din
bibliotecă niște broșuri despre
Ghelar. N-am timp să citesc.

A fost social-democrată. Toți au fost social-democrați pe aici. Titeliști.

Este zece seara. Acum vin de pe șantierul orașului muncitoresc. M-am dus cu Butanchi să-l iau pe Weintraub. Inginerul (sau știu eu ce era) cu mutră de militar în civil, vroia să meargă și el. A rămas.

Am plecat cu o rablă de mașină. Am intrat într-o baracă unde dormeau mai mulți unguri (din câte am înțeles, oamenii au fost atrași cu promisiuni). Se plâng că n-au cartele pe puncte, că mâncarea este proastă. Că familiile lor n-au cartele.

Miercuri, 27 octombrie. Să trimitem urgent cinci muncitori (zice Moldoveanu, căruia i se telefonează de la C.C.) care să asiste la procesul criminalilor de război.

– Ce crimă de război se judecă?

– Nu-s proletari; cel mult zece la sută.

Pornind de la ideea că munca politică se duce mai mult cu vârfurile mă întreb: care sunt realele forțe care duc înaintea societatea de la noi? Răspunsul nu mi-l greu de dat: sunt puțini. Dar totdeauna forțele motor au fost puține.

La 150 milioane erau 150 de mii de comuniști [în U.R.S.S.]. La 23 august la cca 1 milion erau 88 membri de partid în București, adică în cazul dintâi 1 la o sută și la noi 1 la mie.

29 octombrie. Pe zi ce trece mă îndepărtez de ceea ce se cheamă parvenitul gramaticii, parvenitul ideii.

După-amiază am scris cu greutate articolul *De ce iubesc muncitorii Uniunea Sovietică*.

Am umblat la „Librăria noastră”. A apărut *Viața românească* (cu nuvela mea). E un număr triplu. Costă 220 lei. Sunt sigur că nu se va vinde.

L-am întâlnit pe Ralea. Nu știe dacă mai pleacă înapoia ministru la Washington. Profesor și la Academie. Despre [Constantin] Vișoianu. Voia să se întorcă. Dar

pe urmă și-a pus semnătura sub un manifest.

31 octombrie, duminică. Dimineată, m-am dus cu [tramvaiul] 14 până la Carpați. Luat de acolo gazete. *Flacăra* a fost ridicată de la chioșcuri. Sunt curios de ce.

Am început să citesc presa, procesul spionilor și saboturilor. De la Bujoi până la Pătrășcu, secretarul regiunii. Ce sens are acest proces? Ascutirea luptei de clasă.

3 noiembrie. M-am dus și mi-am luat bilet la Wagon-Lits. Am citit discursul Anei [Pauker] la inaugurarea expoziției prietenia româno-sovietică. Și al lui Luca.

5 noiembrie. Se scurg zilele, anii. Iată-mă iar la Hunedoara.

Au trecut școlile. O cămilă înhamată la un furgon. Se aude: „Trăiască gen. Stalin prietenul poporului român”.

A fost sărbătoare sportivă. Cămila (femelă) cu cocoșele flască plimbată pe străzi.

Îl întâlnesc pe Moldoveanu pe însurat; se întoarce de la serbarea sportivă. Mă întreabă dacă mă simt bine. Mergem sus la partid. Prețuiesc în el inteligența, anumită delicatețe.

Vine Kandel. În total suntem 11 și cu mine 12 și se ține o ședință. Se discută despre munca voluntară.

În loc de muncă voluntară: corvoadă voluntară.

7 noiembrie. La partid. Nerăbdarea lui Moldoveanu. Felul lui de a da ordine. El telefonează mereu la uzină.

Pe la nouă încep să vină coloanele. Călăreți țărani. Unguroaicele frumoase (cea cu gâtul de lebădă). „Foaie verde de cireș, să trăiască Gheorghiu-Dej”.

Îmi aduc aminte de o vorbă a tov. Răutu la meetingul USASZ (Uniunea sindicatelor de artiști, scriitori și ziariști) că provincia se mișcă. Am trecut atunci prin câteva orașe de provincie.

Intellectualii care spun altceva decât gândesc. ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Virgiliu Z. Teodorescu – CRONICĂ BUCUREȘTEANĂ. 1877-1878.**

Editura Ministerului de Interne, București, 1997, 256 pp., 19 500 lei: locuri din Capitală evocând epoea Războiului de Independență.

• **Jacques Le Rider – MIT-TELEUROPA** (traducere de Anca Opric; prefață de Andrei Corbea).

Editura Polirom, Iași, 1997, 168 pp.: incursiuni în istoria statelor central-europene.

• **Adriana Babeți, Cornel Ungureanu** (coordonatori) – **EUROPA CENTRALĂ, NEVROZE, DILEME, UTOPII.**

Editura Polirom, Iași, 1997, 344 pp.: antologie din textele unor istorici, politologi, sociologi contemporani, români și străini, pe o temă cu multiple implicații în lumea de astăzi.

• **Dumitru Botar – VIRGIL CARIANOPOL.**

Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1997, 252 pp., 10 000 lei: viața și opera scriitorului care a trăit între 1908 și 1984.

• **Aurel Păunescu – FAPTE FĂGETENE SCOASE LA LUMINĂ.**

Editura „Dacia Europa Nova”, Lugoj, 1998, 108 pp., 5 800 lei: lucrare dedicată aniversării a 450 ani de atestare documentară a orașului Făget.

• **Alexandru Nemoianu – CUVINTE DESPRE ROMÂNII AMERICANI.**

Editura Clusium, 1997, 216 pp.: primul volum dintr-o culegere de articole datorate unui istoric român stabilit din 1982 în S.U.A., cercetător la Centrul de Studii și Documentare „Valerian D. Trifa”, din Jackson, Michigan.

FLORIN HERA

„Dacă s-ar întâmpla ca patria să fie în pericol...”

Jean Lacouture, autorul monumentalei trilogii biografice închinată lui Charles de Gaulle, explică de ce orașul normand Bayeux a fost ales pentru rostirea discursului „care exprimă în chipul cel mai durabil fondul acțiunii politice a generalului”.

Trecuseră doi ani de când șeful Guvernului provizoriu al Republicii franceze, adus de contratorpilorul „La Combattante”, a debarcat în apropiere de Courseulles, punând din nou piciorul pe pământul liber al Franței. A parcurs apoi, pe

solul normand, cutremurat de explozii și brăzdat de șenile de tancuri, drumul până la ruinele rămase din Isigny – și s-a oprit la Bayeux, primul oraș francez eliberat. Aici, în aclamațiile compatrioților, a instalat delegații administrației civile și militare

franceze, subliniind, prin însuși acest gest elocvent, faptul că numai autoritatea națională guvernează Franța. A fost un prim act fondator, care anunța și altele, în viitor.

„Charles de Gaulle, scrie Jean Lacouture, despre adunarea de la Bayeux din 16 iunie 1946, stă în picioare, în uniformă, purtând în piept doar însemnele Franței libere. Sunt prezenți generalii bătăliilor eliberării, Leclerc, Koenig... Este de față scriitorul André Malraux, comandantul brigăzii «Alsacia-Lorena».” Cuvântarea de la Bayeux a repre-

zentat o mărturie a spiritului în care va fi ulterior întemeiată cea de-a V-a Republică franceză. Pentru punerea în practică a ideilor „constituționale

Charles de Gaulle
la Alger, în 1958

La Rochelle, iunie 1963. Generalul, practicând atât de familiară pentru el „baie de mulțime“

exprimate la Bayeux au fost însă necesari ani îndelungați. Este, așa cum sublinia Jean Lacouture, „o proiecție privind instituțiile fundamentale ale Republicii, care anunță întreaga istorie a gaulismului din 1946 până în 1969“. Ideea esențială a *Constituției de la Bayeux*, cum i s-a spus mai târziu, era cuprinsă în aceste cuvinte: „De la șeful statului, situat deasupra partidelor... trebuie să decurgă puterea executivă. Șeful statului îi revine sarcina să pună de acord *interesele generale*, privind alegerea oamenilor, cu *orientarea care se degajă din Parlament*. Șeful statului are misiunea să numească miniștrii și, mai întâi, *desigur, pe premier*. Șeful statului are funcțiunea de a promulga legile. Lui îi revine sarcina de a conduce, ca președinte, ședințele guvernului. El are atribuția de a servi ca *arbitru*, deasupra evenimentelor politice. Iar dacă s-ar întâmpla ca patria să fie în pericol, lui îi revine datoria

Republica se afla, în mai 1958, în cea de-a patra săptămână de negocieri interminabile între partide, pentru soluționarea celei de-a patra crize de guvern în interval de numai doi ani. Sistemul existent în Republica a IV-a făcea ca Franța să nu aibă un adevărat guvern, timp de o lună din douăsprezece. „Cel mai bun moment din viața unui guvern, observa cu ironie politicianul francez René Mayer, este acela când a fost pus în minoritate. Atunci guvernul demisionar expediază liniștit afacerile curente, fără obsesia că va mai fi răsturnat...“

Parașutiștii de la Alger

La 8 mai 1958, la Alger, ministrul pentru problemele algeriene Robert Lacoste declară generalului Salan și celorlalți ofițeri care dețineau comenzi superioare în Algeria că la Paris „se pregătește armatei un *Diên Biên Phủ* diplomatic“. *Diên Biên Phủ* este localitatea unde trupele

franceze din Vietnam au suferit, la 7 mai 1954, o înfrângere decisivă, urmată în iulie de încheierea Acordurilor de la Geneva și de terminarea oficială a războiului purtat de Franța în Indochina (*Magazin istoric*, nr. 8/1997).

În ianuarie 1957, la Alger, s-a încercat printr-un atentat cu „bazooka“, un aruncător de grenade antitanc, asasinarea generalului Salan, comandantul-șef al forțelor franceze angajate în războiul din Algeria, un război care dura din noiembrie 1954. În rândul populației de origine franceză și al armatei din Algeria – jumătate de milion de militari – s-a creat un sentiment de exasperare și convingerea că sunt „părăsiți și vânduți“, de către politicienii de la Paris. Algeria devenise „un butoi cu pulbere“ în viața politică a celei de-a IV-a Republici.

La 9 mai 1958, generalii Salan, Allard, Jouhaud și Maïssu remit ministrului Lacoste, care pleacă la Paris, un ultimatum adresat președintelui Republicii, René Coty. „Armata din Algeria, declară generalii, ar considera drept un insuportabil ultraj abandonarea acestui patrimoniu național francez. *Nu se poate prevedea* care va fi reacția de disperare a armatei“. La 12 mai, la Paris, se preconizează instalarea unui guvern condus de Pierre Pflimlin, alsacian catolic, democrat-creștin, despre care se

LIBRE EN PAYS

1. — La présidence : généralissime communiste (France) et étrangers.
2. — La présidence : Les membres d'un département et d'un pays.
3. — La présidence : Les membres d'un département et d'un pays.
4. — Les membres du département et d'un pays.
5. — Les membres du département et d'un pays.
6. — Les membres du département et d'un pays.
7. — Les membres du département et d'un pays.
8. — Les membres du département et d'un pays.
9. — Les membres du département et d'un pays.
10. — Les membres du département et d'un pays.
11. — Les membres du département et d'un pays.
12. — Les membres du département et d'un pays.
13. — Les membres du département et d'un pays.
14. — Les membres du département et d'un pays.
15. — Les membres du département et d'un pays.
16. — Les membres du département et d'un pays.
17. — Les membres du département et d'un pays.
18. — Les membres du département et d'un pays.
19. — Les membres du département et d'un pays.
20. — Les membres du département et d'un pays.
21. — Les membres du département et d'un pays.
22. — Les membres du département et d'un pays.
23. — Les membres du département et d'un pays.
24. — Les membres du département et d'un pays.
25. — Les membres du département et d'un pays.
26. — Les membres du département et d'un pays.
27. — Les membres du département et d'un pays.
28. — Les membres du département et d'un pays.
29. — Les membres du département et d'un pays.
30. — Les membres du département et d'un pays.
31. — Les membres du département et d'un pays.
32. — Les membres du département et d'un pays.
33. — Les membres du département et d'un pays.
34. — Les membres du département et d'un pays.
35. — Les membres du département et d'un pays.
36. — Les membres du département et d'un pays.
37. — Les membres du département et d'un pays.
38. — Les membres du département et d'un pays.
39. — Les membres du département et d'un pays.
40. — Les membres du département et d'un pays.
41. — Les membres du département et d'un pays.
42. — Les membres du département et d'un pays.
43. — Les membres du département et d'un pays.
44. — Les membres du département et d'un pays.
45. — Les membres du département et d'un pays.
46. — Les membres du département et d'un pays.
47. — Les membres du département et d'un pays.
48. — Les membres du département et d'un pays.
49. — Les membres du département et d'un pays.
50. — Les membres du département et d'un pays.
51. — Les membres du département et d'un pays.
52. — Les membres du département et d'un pays.
53. — Les membres du département et d'un pays.
54. — Les membres du département et d'un pays.
55. — Les membres du département et d'un pays.
56. — Les membres du département et d'un pays.
57. — Les membres du département et d'un pays.
58. — Les membres du département et d'un pays.
59. — Les membres du département et d'un pays.
60. — Les membres du département et d'un pays.
61. — Les membres du département et d'un pays.
62. — Les membres du département et d'un pays.
63. — Les membres du département et d'un pays.
64. — Les membres du département et d'un pays.
65. — Les membres du département et d'un pays.
66. — Les membres du département et d'un pays.
67. — Les membres du département et d'un pays.
68. — Les membres du département et d'un pays.
69. — Les membres du département et d'un pays.
70. — Les membres du département et d'un pays.
71. — Les membres du département et d'un pays.
72. — Les membres du département et d'un pays.
73. — Les membres du département et d'un pays.
74. — Les membres du département et d'un pays.
75. — Les membres du département et d'un pays.
76. — Les membres du département et d'un pays.
77. — Les membres du département et d'un pays.
78. — Les membres du département et d'un pays.
79. — Les membres du département et d'un pays.
80. — Les membres du département et d'un pays.
81. — Les membres du département et d'un pays.
82. — Les membres du département et d'un pays.
83. — Les membres du département et d'un pays.
84. — Les membres du département et d'un pays.
85. — Les membres du département et d'un pays.
86. — Les membres du département et d'un pays.
87. — Les membres du département et d'un pays.
88. — Les membres du département et d'un pays.
89. — Les membres du département et d'un pays.
90. — Les membres du département et d'un pays.
91. — Les membres du département et d'un pays.
92. — Les membres du département et d'un pays.
93. — Les membres du département et d'un pays.
94. — Les membres du département et d'un pays.
95. — Les membres du département et d'un pays.
96. — Les membres du département et d'un pays.
97. — Les membres du département et d'un pays.
98. — Les membres du département et d'un pays.
99. — Les membres du département et d'un pays.
100. — Les membres du département et d'un pays.

Le

Rédaction, Administration &

LE GÉNÉRAL DE GAULLE O

Monde

ABONNEMENTS

1968 1969 1970
 France (incl. Psa) 1 200 F. 2 400 F. 3 600 F.
 Belgique 2 000 F. 4 000 F. 6 000 F.
 Au delà de la mer 3 000 F. 6 000 F. 9 000 F.
 Les numéros de 1er à 52 au même prix
 LE NUMÉRO : 50 F.
 Prix, Abon. (incl. Belgique) : 1968 1969 : 60 F.
 Abon. Belgique : 1968 1969 : 120 F.
 1970 : 180 F.
 Abon. France : 1968 1969 : 120 F.
 1970 : 180 F.
 Abon. Belgique : 1968 1969 : 120 F.
 1970 : 180 F.
 Abon. France : 1968 1969 : 120 F.
 1970 : 180 F.

Directeur: Hubert BEUVE-MERY

UNE TRÈS LARGE CONFIANCE

știe că se pronunță pentru încetarea negociată a focului în Algeria. Partizanii „Algeriei franceze” consideră învestitura lui Pflimlin drept semnul sigur și provocator al „abandonării”.

La 13 mai 1958, la Alger, către orele 18.30, Pierre Lagailarde, președinte al studenților de origine franceză și europeană, îmbrăcat în uniformă de parașutist, conduce un asalt care ocupă sediul Guvernământului General al Algeriei. Peste o jumătate de oră, sosit la sediul aflat în mâinile rebelilor, generalul Massu acceptă să fie președintele unui „Comitet al salvării publice”. La orele 20, apare și comandantul-șef, generalul Salan. Este huiduit, i se strigă „Diên Biên Phú!” (Salan a fost comandant și în Indochina...), se scandează: „Massu, Massu!”.

La Paris, la orele 20.30, cabinetul Pflimlin nu a obținut încă învestitura. La tribuna Parlamentului își ține discursul deputatul Pierre Montel. I se strigă: „Un Comitet de salvare publică a fost format în Alger! Degeaba ne pierdem vremea aici!” În biroul președintelui Consiliului de Miniștri, Felix Gaillard, premierul demisionar, „expediază liniștit afacerile curente”...

Care este atitudinea lui Charles de Gaulle în aceste momente de pericol? „Nu mă puteam îndoi, consemnează generalul de Gaulle în *Memoriile speranței*, că explo-

zia era iminentă. Nu mă puteam îndoi, totodată, că va trebui să intervin. Era clar că se mergea direct spre subversiune, spre lansarea bruscă a unei operații aeropurtate împotriva Parisului, spre stabilirea unei dictaturi militare, bazate pe o stare de asediu la fel cu cea de la Alger... Pe scurt, ne aștepta aventura, perspectiva războiului civil. Această evoluție nu putea fi oprită decât de o autoritate națională, care să unească în jurul ei opinia publică, să exercite curajos puterea și să pună în acțiune cum se cuvine statul. Mi-am dat seama că numai eu aveam autoritatea să încerc acest lucru”. Istoricul René Rémond comentează astfel această atitudine: „Evenimentele de la 13 mai suprau puterea legală în Franța. Intervenția generalului de Gaulle era absolut legitimă”.

Adversarii generalului îl acuză că vrea să dea o lovitură de stat, folosind șantajul parașutiștilor de la Alger. La 19 mai, la orele 15, Charles de Gaulle se prezintă la Palatul d'Orsay, în fața presei franceze și internaționale, gata să răspundă oricăror întrebări. Au fost multe, din diferite direcții și cu diferite intenții, aceste între-

În Cartierul Latin, după „noaptea baricadelor” (10-11 mai 1968)

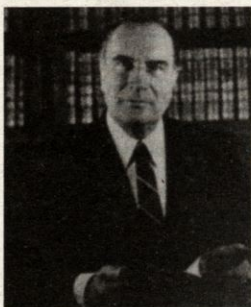
bări, puse într-o atmosferă de tensiune. Profesorul de drept internațional Maurice Duverger, foarte apreciat și pentru articolele sale din ziarul *Le Monde*, îl întreabă fără ocol pe de Gaulle dacă intervenția acestuia în evenimentele politice „nu riscă să pună în pericol libertățile publice”. Răspunsul generalului: „Am făcut un asemenea lucru, vreodată? După cum bine știți, *libertățile le-am restabilit atunci când pieriseră!* Credeți că tocmai acum, la 67 de ani, nu mai am altceva de făcut decât să încep cariera unui dictator?”...

La 24 mai 1958, rebeliunea de la Alger se extinde și în Corsica, cu sprijinul parașutiștilor de la principală bază din insulă. Corsicanii sunt îndemnați „să dea un exemplu metropolei”.

În noaptea de 28 spre 29 mai, președintele celei de-a IV-a Republici, René Coty ia o hotărâre fermă, convins că răspunde cerințelor binelui public: adresează un mesaj Parlamentului,

mesaj care va fi citit la orele 15, a doua zi, de președintele Adunării, socialistul Le Troquer, Președintele René Coty face cunoscut reprezentanților națiunii că nu mai consideră admisibil, în prag de război civil, să tatoneze căi nesigure sau să mai aștepte *rezultatul unor negocieri*. „În secretul grupurilor“. Îi informează pe deputați că a decis să desemneze pe „cel mai ilustru dintre francezi“ pentru obținerea investiturii ca șef al guvernului. Într-un timp, premierul Pflimlin, care a primit votul de încredere al Adunării, ia singura decizie cu care poate contribui la soluționarea crizei: își dă demisia.

Duminică, 1 iunie 1958 orele 15, la Palatul Bourbon. Charles de Gaulle, în civil, citește declarația de investitură a noului guvern. 224 de deputați votează *contra* lui de Gaulle. Printre ei, fostul premier socialist al celei de-a IV-a Republici, Pierre Mendès France, pe care generalul îl prețuiește mult pentru curajul cu care a sprijinit încetarea războiului din Indochina. 329 de membri ai Adunării votează *în favoarea* lui de Gaulle. Astfel este confirmat de Parlament premierul sub conducerea căruia ultimul guvern al celei de-a IV-a Republici își va face datoria apărând regimul republican. În seara de 2 iunie, generalul de Gaulle mulțumește cordial deputaților pentru încrederea care i-a fost acordată. Liderul democrat-creștin Georges Bidault, care spera să fie prim-ministru după lovitura de la Alger, plasează o glumă amăruie: „Azi avem mu-

Generalului de Gaulle i-au urmat în fruntea celei de-a cincea Republici:
 Georges Pompidou...
 ... Valéry Giscard d'Estaing...
 ... François Mitterrand...
 ... și Jacques Chirac

zică de cameră, dar mâine – fanfară militară...”

N-a fost să fie așa: operația de parașutare asupra Parisului (combinată cu un asalt de blindate), botezată „Résurrection“ – nu a mai fost declanșată. Unii istorici i-au contestat ulterior chiar existența ca „plan riguros pus la punct“. Ultimul cuvânt a aparținut scriitorului André Malraux, „colonelul Berger“ din Rezistență, ministru în noul guvern: „Unii au dorit Republica, dar fără de Gaulle. Alții îl acceptau pe de Gaulle, dar nu și Republica. Am reușit să avem Republica împreună cu de Gaulle“. O nouă Constituție, în spiritul „discursului de la Bayeux“ al lui Charles de Gaulle, din 16 iunie 1946, va fi aprobată la 20 septembrie 1958 de 31 de milioane de femei și bărbați, 85 la sută dintre votanți.

A V-a Republică franceză își va începe existența la 8 ianuarie 1959.

Regim parlamentar și prezidențial

Fondatorul și președintele celei de-a V-a Republici (ales pentru șapte ani, la 21 decembrie 1958) este Charles de Gaulle. Care este caracteristica regimului noii republici? „Să spunem, dacă vreți, că datorită Constituției noastre, avem un regim *în același timp parlamentar și prezidențial*“. Este aprecierea făcută chiar de președintele Republicii, la conferința sa de presă din 11 aprilie 1961.

Cum se manifestă, în practică, specificul acestui regim în viziunea inițiatorului său? „Este necesar să existe și să se păstreze între popor și mine – notează Charles de Gaulle în *Memoriile speranței* – un acord funda-

mental. Vreau să fiu în legătură prin ochi și prin urechi cu poporul însuși, și nu numai cu cadrele aflate în serviciul lui“.

Ideea este reluată de André Malraux, într-o formulă lapidară din *Antimemorii*: „Adevăratul dialog al generalului *se purta cu Franța*, fie că se numea Republica, poporul sau națiunea“.

Malraux vorbește în cunoștință de cauză. Legătura sa sufletească și intelectuală cu Charles de Gaulle a fost cu totul ieșită din comun. „În dreapta mea, va scrie generalul de Gaulle, îl am și îl voi avea mereu pe André Malraux... Știu că în dezbatere, când subiectul este grav, judecata sa fulgerătoare mă va ajuta să risipesc umbrele“.

Fostul secretar general al Președinției celei de-a V-a Republici, Geoffrey de Courcel, colaborator foarte apropiat al șefului statului francez, observa: „Drumurile străbătute de cei doi oameni, de Gaulle, marele om de stat și Malraux, marele artist, sunt evident diferite. Totuși, ei au împărtășit *aceleași valori fundamentale*. Întâlnirea lor s-a produs în ceea ce era esențial“.

Dialogul lui Charles de Gaulle cu Franța, ca realitate a vieții politice, și nu ca simplă formulă retorică, își confirmă însemnătatea excepțională în procesul soluționării celei mai grele probleme naționale care greva, chiar din clipa nașterii, a V-a Republici: problema războiului din Algeria. 13 mai 1958 dovedise că evenimentele din Algeria pot influența fundamental destinul Franței, pot pune în pericol regimul democratic și legalitatea republicană. -

Preocupat să rezolve problema algeriană, prioritară în programul său de însănătoșire și consolidare a Franței, generalul de Gaulle a

inițiat, la 8 ianuarie 1961, un referendum asupra autodeterminării Algeriei.

Cu două zile înainte de exprimarea votului, de Gaulle se adresează țării, arătând că intenționează să angajeze a V-a Republică pe calea „Algeriei algeriene“ (să ne amintim că parașutiștii din 1958 cereau „Algeria franceză“).

„Cetățene și cetățeni ai Franței, - sună apelul președintelui Republicii, - dat fiind că lupta este într-adevăr aspră, am nevoie, pentru a o duce la bun sfârșit, de o adevărată națională, altfel spus de o majoritate, care să fie proporțională cu miza pusă în joc. Dar totodată am nevoie, da, am strictă nevoie! să știu ce este în suflete și în inimi. Iată de ce mă adresez vouă, trecând peste toți intermediarii. Pentru că, într-adevăr, - cine nu știe aceasta? - lucrul pe care îl facem acum se petrece *între fiecare dintre voi, în parte, și mine*“.

Rezultatul referendumului: de Gaulle se poate sprijini în politica sa algeriană *pe 75 la sută din voturile exprimate*. „Poporul francez este obosit de războiul din Algeria“, comentează analistul Antoine Argoud. Concluziile care se desprind din consultarea electoratului, la 8 ianuarie 1961, relevă că „tendința Soustelle-Bidault“, tendință care se situează cu intransigență pe poziția „Algeria franceză“, este clar minoritară în metropolă.

Momentul adevărului

Extremiștii din Algeria și din Franța au reacționat față de această evoluție a celei de-a V-a Republici prin recurgerea la metode teroriste. „Organizația armată secretă“ - OAS - a declanșat o campanie de atentate,

cel mai odios fiind asasinatul comis împotriva primarului orașului francez Evian, Camille Blanc, care se pregătea să-i primească pe negociatorii francezi și algerieni.

La 11 aprilie 1961, la o conferință de presă ținută la Palatul Élysée, generalul de Gaulle declară: „Franța ia în considerare cu cel mai mare sânger rece o soluție prin care Algeria ar înceta să-i mai aparțină. Nu facem nici o obiecție împotriva faptului ca populațiile algeriene să poată decide constituirea unui stat care să-și ia răspunderea pentru țara lor“.

...22 aprilie 1961. Patru generali: Challe, Zeller, Jouhaud și Salan săvârșesc un „putsch“, o lovitură de forță prin care pun mâna pe putere la Alger. Rebelii din Alger anunță: „Comandamentul își rezervă dreptul de a extinde acțiunea sa și în metropolă pentru a reface ordinea constituțională“. Manifeste ale OAS avertizează: „Vânătoarea de trădători de neam a început!“ „Trei coloane urmează să atace și să ocupe Parisul...“

23 aprilie, orele 19. Tehnicienii Televiziunii au sosit la Palatul Élysée. *Orele 20*: În uniformă, vorbește președintele Republicii, comandantul suprem al forțelor armate ale Franței, generalul Charles de Gaulle: „O putere insurecțională s-a instaurat în Algeria... Un «cvarteron» de generali în retragere... [cvarteron, cu înțeles de un sfert dintr-un sfârșit, termen folosit de Charles de Gaulle și altădată, pentru a descrie regimul de la Vichy]... În numele Franței, ordon ca toate mijloacele, *repet, toate mijloacele*, să fie folosite pentru a bara, peste tot, calea acestor oameni. Interzic oricărui francez și, în primul rând, oricărui

militar, să execute ordinele lor! Viitorul uzurpatorilor, *de orice grad*, nu poate fi decât cel pe care îl prevede pentru ei *rigoarea legilor Franței!*"

25 aprilie 1961. Tentativa de la Alger eșuează. Challe și Zeller se predau. Salan și Jouhaud se ascund în adăposturile OAS, spre a continua atacurile teroriste.

8 octombrie 1961. Atentat nereușit al OAS asupra generalului de Gaulle, în drumul care duce spre reședința sa de la Colombey.

8 aprilie 1962. Prin referendum, *90 la sută dintre alegătorii francezi înscriși*, femeii și bărbați, *aprobă Acordurile franco-algeriene de la Evian*. La 3 iulie 1962, Franța recunoaște independența Algeriei.

22 august 1962, orele 20. Un comando al OAS este plasat pe șoseaua națională 306, în apropiere de răscrucea numită Petit-Clamart, în drumul spre Colombey.

Comandoul este compus din 12 oameni, cu pistoale-mitralieră, grenade, patru mașini. La orele 20.08 apare mașina Citroën DS, în care se află doamna Yvonne de Gaulle, generalul de Gaulle, iar în față, lângă șofer, Alain de Boissieu, ginerele generalului, invitat pentru vacanță la Colombey. Doi teroriști OAS, Bernier și Lajos Marton, deschid focul cu pistoale-mitralieră. Cu două cauciucuri explodate, mașina președintelui Republicii țâșnește cu peste 100 de kilometri pe oră, apărată de mașina de escortă și de doi motocicliști. S-a tras din trei direcții, au fost folosite sute de cartușe. 14 puncte de impact pot fi numărate pe mașina generalului: „Proști trăgători”, comentează de Gaulle, ajuns la Colombey...

Organizația OAS a încercat să-l ucidă și pe André Malraux. Fetița prietenilor săi din familia

Renard, un copil de cinci ani, este grav rănită de explozibilul pus pentru Malraux și rămâne pe jumătate oarbă.

Președintele Charles de Gaulle și-a continuat activitatea în fruntea statului francez, fiind reales, prin vot universal direct, pentru un nou termen de șapte ani, la 19 decembrie 1965, după un strâns duel electoral cu candidatul stângii, François Mitterrand. În aprilie, mai, iunie 1968, regimul celei de-a V-a Republici are de înfruntat cea mai gravă criză socială din istoria postbelică. De Gaulle reușește să facă față acestei crize printr-un amplu program de reforme care include învățământul, raporturile salariale, piața muncii.

La 27 aprilie 1969, un referendum cu privire la reforma Senatului și a organizării regiunilor răspunde cu un „nu” (53 la sută din voturi) propunerilor președintelui Republicii. La 28 aprilie 1969, generalul de Gaulle anunță că funcțiunile sale ca președinte al celei de-a V-a Republici iau sfârșit, chiar din ziua respectivă, la amiază...

Urmașii fondatorului Republicii a V-a franceze vor fi președinții: Georges Pompidou (1969-1974), Valéry Giscard d'Estaing (1974-1981), François Mitterrand (două mandate de câte 7 ani, 1981-1995) și Jacques Chirac (din 1995, președintele actual, ales pentru 7 ani, al Republicii franceze).

Viziunea unui european

Înainte de a se retrage din viața politică, Charles de Gaulle reușește să deschidă, în conlucrare cu mari oameni de stat germani, și în primul rând cu cancelarul Konrad Adenauer, ample perspective reconcilierii istorice franco-germane. La sfârșitul lunii

februarie 1969, generalul de Gaulle se întâlnește la Paris cu președintele Statelor Unite, Richard Nixon, stabilind un dialog mai deschis (mai ales după retragerea Franței din organisme militare integrate ale NATO, în 1966) cu principala putere a alianței nord-atlantice. Încă din 1964, Franța a recunoscut Republica Populară Chineză și a inaugurat o nouă epocă a relațiilor bilaterale.

În politica internațională a celei de-a V-a Republici, Charles de Gaulle a lansat formula de amplă viziune istorică: „Europa de la Atlantic la Urali”.

La 30 iunie 1966, la sfârșitul unei vizite în U.R.S.S., generalul de Gaulle declara, cu prilejul unei emisiuni de radio și televiziune inițiate de gazde: „Vizita pe care o închei în țara voastră este o întâlnire între *Franța dintotdeauna și Rusia dintotdeauna*”. „Generalul de Gaulle – sublinia istoricul gaullismului Jean Touchard – este preocupat să întrețină bune relații cu Uniunea Sovietică, dar nu manifestă nici o bunăvoință față de *regimul ei*... Generalul de Gaulle, amintea Jean Touchard, vorbește adesea despre «regimul totalitar» și respinge totalitarismul în numele idealurilor democrației”.

Încurajând aspirațiile de independență și demnitate națională, făcând să renască legături istorice de solidaritate și simpatie, de prețuire pentru cultura franceză, – cu autentică vocație europeană – Charles de Gaulle va vizita Polonia, în 1967, și România, în 1968.

Importanța acordată de fondatorul celei de-a V-a Republici vizitei în România reiese frapant din faptul că generalul de Gaulle nu a acceptat să-și amâne călătoria, deși în Franța se desfășurau evenimente grave. La 3 mai 1968, Sorbona fusese evacuată de

manifestanți, cu intervenția forțelor de poliție. La 10-11 mai 1968, o „noapte a baricadelor” marca violenta agitație studentescă din Cartierul Latin. La 13 mai, cortegii sindicale și studentești defilează la Paris și în multe alte orașe din Franța. Se declanșează o grevă generală, care paralizază întreaga țară aproape 15 zile. Studenții ocupă Sorbona.

Charles de Gaulle a venit, cu toate acestea, la București, la 14 mai 1968, după ce declarase publicistului Michel Drôit că „această călătorie este foarte însemnată”, „esențială” și că nu poate fi vorba de nici o amânare, cauzată de evenimente interne din Franța. În România, generalul de Gaulle va face una dintre afirmațiile care au rămas în moștenirea definitivă a gândirii sale politice: „Trebuie să înțelegem că națiunile, fiecare cu suflul ei propriu, reprezintă până la urmă elementul care nu poate fi înfrânt, motorul obligatoriu al vieții universale”. Este însăși esența crezului și acțiunii lui Charles de Gaulle, de-a lungul întregii sale creații de conducător politic. Și el va spune în România: „Cele două popoare ale noastre sunt un exemplu viu al acestui adevăr”.

În politica Franței față de răsăritul Europei, generalul de Gaulle a dat o atenție specială prieteniei și dialogului, cooperării și solidarității dintre cele două națiuni latine – francezii și românii. Locul permanent al României în politica europeană a Franței avea pentru Charles de Gaulle o profundă întemeiere istorică, indiferent de schimbările conjuncturale.

Până în 18 mai 1968, când se va întoarce în Franța – unde continuă tulburările în mediul universitar și în întreaga țară, Charles de Gaulle va aminti

românilor, care îl întâmpină peste tot cu sinceră simpatie, că prietenia celor două națiuni latine are rădăcini eterne, indestructibile. La Craiova, generalul va rosti în limba română: „Hai să dăm mână cu mână!”, iar pe aeroportul de

Afiș în favoarea generalului de Gaulle pentru referendumul organizat în septembrie 1958

lângă București va îmbrățișa un bărbat cărunț, care-i va spune cu un tremur de emoție în glas: „Sunt din promoția școlii militare Saint-Cyr, 1934!”.

Cuvântările generalului de Gaulle (care avea gradul de căpitan pe frontul de la Verdun în 1916, când a fost rănit în luptă corp la corp, iar în 1940 a comandat o divizie de blindate, reușind să oprească repetate atacuri inamice lângă Abbeville) i-au impresionat până în adâncul inimii pe veteranii români. Ei știau adevărul despre frăția de arme româno-franceză.

Așa cum reamintea scriitorul și istoricul militar Ion Focșeneanu, într-un studiu publicat în 1967, 1 600 de francezi, între care 400 de ofițeri, au luptat pe frontul românesc în anul 1917. Împreună cu ei s-au aflat medici francezi însuflețiți de abnegație, care au stat alături de medicii români în acțiunea plină de

sacrificii împotriva tifosului exantematic. Numeroși francezi au căzut la datorie pe pământul românesc.

După victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, dobândite de armata română, care a primit sprijinul misiunii militare franceze și armament modern din Franța, generalul Berthelot, șeful misiunii prietene, declara: „Ofițerii și ostașii români și-au câștigat admirația tuturor aliaților lor – și până și inamicul s-a văzut silit să-i elogieze”.

Cei care s-au despărțit cu greu de imaginea Franței, întruchipată de generalul de Gaulle, l-au regăsit pe omul *Apelului din 18 iunie 1940*, în primul volum al *Memoriilor de război*, apărut în limba română în 1969, după ce mai multe pagini fuseseră publicate în avanpremieră în *Magazin istoric*.

Apoi s-au întâlnit, mai devreme sau mai târziu, cu *Antimemoriile* lui André Malraux, scriitorul care a adus în fața Pantheonului salutul Franței anti-totalitare pentru amintirea lui Jean Moulin, primul președinte al Consiliului Național al Rezistenței. André Malraux care, la rândul său, avea să fie depus la Pantheon în 1996, primind omagiul președintelui Franței, Jacques Chirac.

Testamentul în dialog, Charles de Gaulle – André Malraux, făurit la Colombey, în decembrie 1969, păstrează mesajul unor „mari stejari, pe care timpul i-a doborât”, dar istoria i-a înălțat în nemurirea Franței pe care au servit-o, cu inteligență, demnitate și dăruire.

Iubindu-și patria, au iubit libertatea și onoarea ei, au apărut Republica – înțelegând că își apără țara – și au mărturisit, bărbatul de stat, ca și prietenul „meu în dreapta sa”: „Adevărata democrație se află abia înaintea noastră, nu în trecut”. ■

HITLER –

STALIN:

O ECUAȚIE

CU MULTE

NECUNOSCUTE

La șase decenii de la consumarea ei, colaborarea Hitler-Stalin, „autenticată” de acordurile dintre cei doi prezintă încă pete albe. Am constatat-o deja atunci când arhivele rusești ne-au relevat contribuția de fond a liderului sovietic la redactarea Pactului din 23 august 1939 (nr. 8/1998), o constatăm, o dată în plus, cu o nouă revelație oferită de inepuizabilul fond de documente deținut de Ministerul Afacerilor Externe de la Moscova.

După venirea lui Hitler la putere, la 30 ianuarie 1933, numeroși comuniști și antifasciști germani, în marea lor majoritate evrei, și-au părăsit țara, găsimu-și refugiul fie în U.R.S.S. – citadela unei utopii, ce părea a-și fi depășit definiția –, fie peste Ocean. Stalin i-a primit cu brațele deschise pentru ca, după un timp, să îi livreze... înapoi Gestapoului. O mie de comuniști și alte 60 de mii de germani care fugiseră de nazism au urmat acest traseu dus-întors.

Gestul Kremlinului poate fi subsumat „antisemitismului de stat” din U.R.S.S.-ul epocii lui Stalin. El este un fel de uvertură la momentul declanșării acestei politici, în august 1942, în plin război. Secția de propagandă a C.C. al P.C.U.S. (b) semna la atunci că echipa aflată la conducerea Teatrului Bolșoi este „evreiască în cvasitotalitatea ei” și lansa o campanie „pentru puritatea artei rusești”. O carte apărută la Paris, în 1998, în traducere, *Prisonniers du pharaon rouge* (Prizonierii faraonului roșu), semnată de Ghennadi Kostircenko, enumeră direcțiile acestei politici, menționând cazul Solomon Mihoels, președintele Comitetului antifascist evreiesc. Creat în 1941, acest organism a fost folosit de Stalin – într-o sinistrală operație de manipulare – la început, pentru a atrage fonduri din străinătate, în speță, S.U.A. Dar odată ce liderul comunist a aflat chiar de la Mihoels personal, despre proiectul de creare a unei Republici autonome evreiești în Crimeea, președintele Comitetului avea să cadă victimă unui accident de circulație, înscenat, în ianuarie 1948 de poliția secretă. Cu o singură excepție, toți conducătorii Comitetului antifascist evreiesc au fost împușcați. (La Moscova s-a editat de curând o monografie consacrată lui Solomon Mihoels – 1890-1948.)

În 1949, *Pravda* înfiera cosmopolitismul criticilor de artă și imediat numeroși intelectuali evrei ruși erau acuzați de spionaj în folosul Marii

Refugiată la Moscova, Margarete Buber-Neumann (sus a ajuns... la Ravensbrück, iar alte femei, ca aceasta, la Auschwitz

Britanii și S.U.A. În ianuarie 1953, cu două luni înaintea morții lui Stalin, când au fost arestate eminente personalități ale lumii medicale, în frunte cu profesorul Egorov, directorul spitalului de la Kremlin, care nici măcar nu era evreu, așa-numitul complot al „halatelor albe” încununa politica antisemitismului de stat. Evident, pe fondul unui antisemitism popular tradițional, hrănit de geloziiile particulare sau de rivalitățile profesionale.

Dar să revenim la cazul resortisanților germani, la cei alungați în 1933 de nazism. O primă mărturie a jocului machiavelic al lui Stalin a constituit-o lucrarea *Prisonnière de Staline et d'Hitler* (Prizonieră a lui Stalin și Hitler), apărută imediat după război, a Margaretei Buber-Neumann, soția lui Heinz Neumann, Nr. 2 în Partidul Comunist German. Soții Neumann au fugit din Germania și, odată ajunși la Moscova, el a fost executat de NKVD, iar ea trimisă în lagăr, la Karaganda. După semnarea Pactului germano-sovietic, din 1939, d-na Neumann a fost „livrată” de sovietici înapoii germanilor și deportată de fasciști la Ravensbrück.

Arkadi Vaksberg, un familiar al arhivelor rusești, pe baza studierii cărora a semnat volume de mare succes (*Hôtel Lux, Aleksandra Kollontai, Vișinski, procurorul lui Stalin, Misterul Gorki*), traduse în afara țării lui, merge dincolo de destinul familiei Neumann. De altfel el a afirmat, încă din anul 1994 (în cartea sa *Stalin Against the Jews* (Stalin împotriva evreilor), apărută la New York, că primele negocieri între Berlin și Moscova privind resortisanții germani au început cel puțin de la sfârșitul anului 1935, deci cu mult înaintea semnării „pactului diavolului”. Inițiativa, afirmă recent Vaksberg, după investigații în arhivele MAE de la Moscova, a aparținut serviciilor diplomatice ale Reichului la Moscova. Ele au cerut Kremlinului informații privindu-i pe cetățenii germani din U.R.S.S. De fapt, sintagma era un eufemism, pentru că Hitler era interesat de fapt, de militanții comuniști. Într-o notă din 7 octombrie 1938, semnată de consilierul Schwiner de la Ambasada germană la Moscova, se spunea limpede că despre comuniști era vorba. Schwiner îi scria chiar omologului său rus, Grigori Venstein, că Berlinul presupunea că erau „peste 500 persoane”.

Pe 21 noiembrie 1939, Vladimir Potemkin, locțiitor al comisarului poporului pentru Afaceri Externe, care raporta zilnic superiorilor săi situația, își titra astfel sinteza: *Despre chestiunea cetățenilor germani arestați în U.R.S.S.* În acest

document, el relatează întâlnirea avută cu însărcinatul cu afaceri von Tippelskirch. „Nu exclud posibilitatea ca, în cel mai scurt timp, să vă pot informa despre unele hotărâri cu caracter practic”, nota Potemkin. Trecuseră numai cinci zile de la semnarea unui acord secret germano-sovietic ce stipula, în articolul său 14,

Desen din revista moscovită Krokodil, pe motivul complotului „halatelor albe”, din 1953

că „toți cetățenii germani care se găsesc încă pe teritoriul sovietic, în închisori sau colonii, sau exilați, trebuie expediați fără întârziere în Germania”.

Pe 11 ianuarie 1940, Potemkin relatează o altă întrevedere cu omologul său german: „I-am dat lui Tippelskirch a doua listă cu germani arestați, care urmează a fi expulzați. Să fie vreo 15 persoane”.

Berlinul considera însă mult prea lent procesul de „predare”. Pe 9 aprilie 1940, von Schulenburg, ambasadorul Germaniei la Moscova, ridică tonul în fața ministrului Afacerilor Externe, V.M. Molotov: „Sunt foarte intrigat de faptul că o mare parte a cetățenilor germani ce trebuiau remiși, conform acordului încheiat, rămân încă în Uniunea Sovietică”. „Voi face tot ce țin de competența mea pentru a scurta această întârziere” – promitea ca un școlar „Domnul Niet”.

Ceea ce a și făcut. Și nu numai cu cei 500 comuniști germani identificați de Berlin, încă de

la început, care au fost expulzați, ci cu mulți alții, care fugiseră din Germania în U.R.S.S., fără acte și sub nume împrumutate: oameni de stânga, antifasciști, cea mai mare parte evrei, care – via Polonia – se refugiaseră în Răsărit.

Von Schulenburg a avut, pe 19 mai 1940, o întâlnire (în aceeași problemă) și cu locțiitorul comisarului poporului pentru Afaceri Externe, Vladimir Dekanozov, ochiul lui Beria în diplomație. „Ambasadorul german a reamintit că – nota Dekanozov – la începutul convorbirilor între guvernul german și sovietic, ultimul ceruse ca partea germană să poată primi 20 000 refugiați germani instalați pe teritoriul U.R.S.S. Dar, în cursul discuțiilor, partea sovietică a crescut cifra până la 60 000“.

Fără cea mai mică undă de ironie, Dekanozov adăuga: „Guvernul german a ținut să sublinieze considerentele umanitare ce l-au făcut să accepte 60 000 de refugiați“. Și încheia: „Consilierul Ambasadei germane, Tippelskirch, a amintit că Potemkin precizase că, din cei 60 000, numai o

mică parte erau de origine etnică germană“. Berlinul și Kremlinul acționau deci în totală conveniență în ce privește etnia (evreiască) a germanilor refugiați.

În lunile ce au urmat, colaborarea celor două guverne a devenit ritmică: pe 27 august 1940, guvernul german emitea un memorandum oficial „strict secret“, adresat autorităților sovietice, în care preciza că „acești cetățeni s'găsesc în situații extrem de defavorabile“. Molotov a trimis de urgență documentul „tovarășului Beria, cu rugămintea de a verifica această informație și a răspunde imediat, cu toate măsurile necesare, respectiv eliberarea și expulzarea cetățenilor germani“. Este același Molotov care, la 3 mai 1939, când Litvinov era obligat să demisioneze din funcția de ministru de Externe (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/1989) și care îi succeda în mărturisise foarte direct acestuia: „Suntem aici pentru a împrăști sinagoga“. ■

Florentina DOLGHIN

EVREII DIN ROMÂNIA

Astfel s-a chemat expoziția găzduită între 28 mai și 1 iunie 1998 de Centrul Cultural al României din Viena, la organizarea căreia și-au adus contribuția Ministerul Afacerilor Externe al României, Academia Română, Fundația Elias și Federația Comunităților Evreiești din România.

Cele 17 panouri și 20 de vitrine conțineau un bogat material documentar-istoric privind istoria evreilor din România, subliniindu-se cu precădere contribuția acestora la dezvoltarea vieții cultural-științifice și economice din țara noastră. Un loc aparte a fost acordat participării evreilor din România la marile evenimente istorice reprezentate de Revo-

luția din 1848, Unirea Principatelor, Războiul pentru cucerirea independenței sau făurirea statului național unitar român.

Deschiderea acestei expoziții a dat o semnificație mai deosebită aniversării a 75 ani de la trecerea în eternitate a marelui filantrop și patriot Menahem Elias. În cadrul festivității de inaugurare, etnosociologul H. Culer a prezentat volumul *Con-*

tribuția evreilor din România la cultură și civilizație, iar un stand special amenajat expunea peste 70 titluri editate de Editura Hasefer din București în ultimii ani.

Momentul inaugural, surprins și în fotografia noastră, a fost onorat de prezența domnului Ion Neamțu, ambasadorul României la Viena, a academicianului Nicolae Cajal, a domnului Alexandru Popescu, directorul Centrului Cultural al României la Viena și a părintelui Ioan Dura, parohul bisericii ortodoxe din capitala Austriei, care au rostit calde cuvinte de apreciere la adresa organizatorilor expoziției, considerată o mare reușită.

T. WEXLER

De-a lungul istoriei, cultura și puterea au întreținut o legătură permanentă, o neîntreruptă conviețuire a iubirii cu ura, a prieteniei cu ostilitatea. Artistul, în speță scriitorul, nu a împărtășit în general principiile susținute de putere, dar a trebuit să cedeze în fața porții pe care i-a deschis-o faima, contra responsabilității și angajării în fața societății.

La Atena și Roma

În antichitate scriitorul s-a menținut, cu câteva mici excepții, alături de putere și la marginea societății populare. Influența lui, prin participarea activă la politică sau prin rolul de consilier al orașelor, a fost hotărâtoare în evoluția multora dintre evenimentele culturale și politice din Grecia clasică.

Un caz excepțional este al lui Homer. Credința populară l-a sacralizat ca un bard orb și pribeag, dar el a trăit la curtea regelor (conform datelor biografice conexe din poemele sale și în ciuda condiției sale sociale, inferioare celei a protectorilor). Pe Hesiod însemnările sale îl localizează într-o gospodărie țărănească, moștenită de la tatăl său, din care a plecat de foarte puține ori. Poeta Safo s-a retras în insula Lesbos, în fruntea unui fel de comunități de fete religioase. Și Hesiod și Safo au rămas străini de viața publică.

Schimbările perioadei clasice au instaurat un model de scriitor dependent de putere sau, în alte cazuri, de funcția publică. Poeti tragici ca Eschil și Euripide (sec. V î.d.C.) au frecventat curțile regilor, ca și Anacreonte (sec. VI î.d.C.), protejat de tiranul Policrat din Samos.

Fr. Schiller și J.W. Goethe sau două atitudini diferite față de putere

SCRIITORII

ȘI

PUTEREA –

O LEGĂTURĂ

DE MILENII

La rândul ei, puterea politică și economică au știut să se servească de acești scriitori și artiști în favoarea propriilor lor aroganțe și fast, privindu-i totodată ca pe niște elemente periculoase din cauza sporirii autorității lor.

În orice caz – și de la primele simptome ale acestei legături – ambele s-au folosit din plin una de cealaltă, pentru a-și atinge obiectivele. Iată câteva exemple în care scriitorii au influențat istoria.

Aceste exemple nu-i privesc pe toți scriitorii momentului. Unii dintre ei au exercitat funcții publice fără să se bucure de vreun mecenat (Demostene, sec. IV î.d.C.), au refuzat invitațiile la diferite curți, cum a fost Sofocle (sec. V î.d.C.), deși a participat activ la viața publică din Atena, alții s-au menținut la marginea puterii, bătându-și joc de guvernările proaste, de falsa educație a tinerilor sau de rolul social al oamenilor politici și al scriitorilor, cum a fost Aristofan (sec. V î.d.C.).

În mod cert însă, scriitorii se bucurau de mare considerație în societatea grecească. Autorii, în special cei de tragedii – ca Sofocle – aveau un mare prestigiu la Atena.

În termeni generali, Roma a urmat modelul grecesc. Poziția teatrului s-a menținut. Figura unui mecenat, a unui protector bogat s-a consacrat definitiv.

Cicero (sec. I î.d.C.) a beneficiat de o celebritate autentică. Este foarte adevărat că aparținea unei familii bogate și că a exercitat importante funcții politice și publice. Dar nu numai de aceea Cezar i-a acordat iertarea după războiul civil împotriva lui Pompei – pe care scriitorul îl sprijinise; a atârnat greu admirația romanilor față de el, inclusiv cea a lui Cezar însuși.

Shakespeare (pe scaun, în centru), înconjurat de colegi, prieteni și oameni influenți, precum sir Walter Raleigh și scriitorul Ben Jonson

La rândul ei, poezia și-a trăit momentul de glorie în epoca lui Augustus. Împăratul însuși ori protectori ca Mecena și Messala, ale căror cercuri au fost frecventate de marii poeți ai limbii latine (Virgiliu, Horațiu și Ovidiu), au jucat un rol hotărâtor.

Să nu uităm nici proiecția populară, și ea foarte importantă. Virgiliu, de origine țărănească și neromană, s-a bucurat de venerația atât a puterii, cât și a poporului. În dependența sa față de putere, și-a propus în capodopera *Eneida* să facă un elogiu originii divine a lui Augustus, descendent al miticului Eneas. Nu este mai puțin adevărat că la moartea sa a fost aclamat de popor aproape ca un zeu, iar la mormântul său oamenii au venit în pelerinaj.

Cuibăriți la sânul nobilimii

În Evul Mediu a apărut o nouă putere: Biserica. Totodată curțile occidentale au început să primească poeți și scriitori. De pildă, cea a Aquitaniei, în sec XII, sau cea a Castiliei, a lui Alfonso X, în sec. XIII.

Cel ce va recupera însă strânsa legătură dintre literatură și putere

va fi totuși, secolul XIV italian. Dante, de exemplu, a participat în mod foarte activ la politica timpului său, la intrigile nobilimii florentine și ale corporațiilor medicilor și spișerilor. Era, de fapt,

singurul mijloc al nobililor ce nu erau magnați de a participa la guvernarea municipiului. Câțiva ani mai târziu, Boccaccio va alterna momente de mari lipsuri cu mecenatul diverselor curți sau funcții publice, precum cea de ambasador.

În diferite ocazii ierarhia ecleziastică, asemenea celei civile, i-a protejat pe scriitori. Un exemplu ilustru îl constituie Rabelais, genialul scriitor francez care, între frecvențele vicisitudinii ale vieții, s-a bucurat de protecția cardinalului Du Bellay. Până la ce punct acești scriitori medievali și prerenașcențiști aveau prestigiu social în rândurile poporului este greu de explicat, dar aproape toți aparțineau claselor sociale înalte sau Bisericii. În literatura spaniolă este cazul lui Don Juan Manuel, Manrique sau Garcilaso, pe de o parte, și al protoiereului Arcipreste de Hita, pe de alta. Opera acestuia din urmă s-a bucurat de popularitate și a circulat din mână în mână în Evul Mediu; nu același lucru s-ar putea spune despre Manrique sau despre poeții secolului XV, a căror operă a fost păstrată în cântece cu caracter nepopular.

Epoca raționalistă inițiată odată cu Renașterea a consolidat tendința clasicistă, începând în

Italia în sec. XIV. Nobilii își dădeau aere de mecena, iar monarhii îi primeau pe scriitori. Aceștia, la rândul lor, acceptau cu plăcere sinecurile, atât economice, cât și de alt tip, fără să facă mofturi în fața puterii. S-a instituit atunci un aspect paradoxal: unii îi criticau pe cei aflați la putere, dar nu refuzau să le solicite favorurile. Este cazul lui Quevedo y Villegas (1580-1645), care critică politicieni ca Olivares, ministrul lui Filip IV, dar făcea și orice pentru a câștiga favorurile suveranului și ministrului său și pleda permanent pentru a i se restitui moștenirea nobiliară. Așa se explică apariția în serie a unor lucrări dedicate celor puternici, pentru a căuta protecție și ajutor (de la Cervantes la Lope de Vega și de la Gongora y Argote la Calderon), prin paginile capodoperelor vremii circulând nume de nobili ai Secolului de Aur (conte de Lemos, marchiz de Poza etc.).

În restul Europei situația nu este diferită. Scriitorii englezi din epoca elisabetană erau poeți curteni, în căutarea aplauzelor nobilimii, cu excepția dramaturgilor, între care Shakespeare, care întotdeauna a preferat aplauzele mulțimii. La rândul lor, dramaturgii francezi au activat la curtea Regelui Soare și nu numai Corneille sau Racine, dar și Molière care, după ani de teatru ambulant, prin sudul Franței, s-a instalat la Paris, sub protecția personală a lui Ludovic XIV. Câteva secole mai târziu, Edmond Rostand (1868-1918) va zugrăvi magistrul în *Cyrano de Bergerac* această situație de „cuibărire” la sânul nobilimii.

Înfrățirea culturii cu puterea a atins punctul maxim în perioada despotismului luminaț. Scriitorii au continuat să caute protecția nobilimii, iar aceasta își poleia obârșia cu prestigiul

culturii. În ciuda liberalismului ideologic și a dorințelor intelectualilor de schimbare a structurilor politice și sociale, de sufocare a Vechiului regim,

Goethe, la plimbare cu tânărul duce Carol-August de Saxonia-Weimar

artiștii și scriitorii împodobeau cu prezența lor saloanele palatelor și aristocraților. Secolul XVIII a însemnat pentru multe domenii, științifice și ideologice, o nouă viziune asupra realității, dar noțiunea de scriitor a rămas aceeași.

Montesquieu era nobil, dar și-a desfășurat activitatea în cercuri politice; Voltaire, deși fusese închis pentru scrierile sale satirice împotriva ducelui de Orléans, s-a bucurat totuși de succesive protecții ale nobilimii și ale Curții; Rousseau a alternat etape nevoiașе de viață cu mecenatul feminin. În tot cazul, secolul XVIII a marcat caracterul scriitorului, ca piesă importantă în evoluția istorică a societății. Ideile sale s-au propagat cu rapiditate și au influențat funcționarea instituțiilor și legilor. Pe de altă parte și din altă perspectivă, scriitorul continua să fie separat de stradă și să fie considerat străin de către cetățeanul obișnuit.

Romantismul secolului XIX a adus modernismul. Ideile provenite din secolul XVIII vor transforma lent scriitorul într-un rebel incomod pentru putere.

În Germania, pot fi comparați Johann Wolfgang Goethe și Friedrich Schiller, ca exemplu de două tipuri de scriitori, ambii contemporani, dar cu atitudini

diferite față de putere. Goethe (1749-1832) ar fi un caz aparte, datorită originii familiei sale, a creației sale timpurii la începutul romantismului, căci va trăi la curtea de la Weimar între funcții publice și cea de consilier regal. Este paradigma artistului oficial,

un clasic în viață, căruia i se permite chiar să-l întâmpine călare pe Napoleon, în timpul invaziei acestuia, în 1792, numai datorită curiozității pe care o simțea față de acest personaj.

A suferi și a plânge înseamnă a trăi

Schiller (1759-1805), la rândul său, va depinde numai de munca sa de profesor de istorie, trecând prin diferite crize personale și economice. Ca militar în serviciul ducelui de Württemberg, a părăsit regimentul fără aprobare, pentru a asista la reprezentarea operei sale *Hottentot*, ce îi adusese faima încă din tinerețe și în care ataca în mod violent instituțiile politice și sociale din vremea sa. Ducele l-a interzis atunci să

mai scrie, motiv pentru care scriitorul a fugit de pe domeniile nobilului.

Unicul caz comparabil cu Goethe este acela al lui Victor Hugo, figură-cheie a romantismului francez. Funeraliile sale, din 1885, cu toate personalitățile prezente sub Arcul de Triumf, în mijlocul mulțimii care ocupa în întregime Champs-Élysées, înmormântarea în Panthéon, alături de Rousseau și Voltaire, relevă importanța pe care a avut-o scriitorul în timpul vieții.

Dar, în afară de aceste modele, romantismul s-a hrănit din experiențele scriitorilor care i-au aparținut și a căror condiție socială a transformat-o într-un mit. Pe lângă artiști respectați și iubiți ca Goethe sau Hugo, au existat și scriitori disidenți, dăruți luptei pentru drepturi, în ciuda originii lor familiale, cum au fost lordul Byron (1788-1824), în Anglia, sau Espronceda y Delgado (1808-1842), în Spania ori Edgar Allan Poe (1809-1849), în S.U.A., a cărui viață cotidiană pare să se fi dezintegrat la moartea soției, sub apăsarea obsesiilor. Appetitul pentru alcool avea să devină bolnăvicios în câțiva ani, conducându-l la singurătate și moarte în sărăcie. Au existat și

Tolstoi, scriitorul care și-a dăruit drepturile de autor mușicilor, la masa de lucru

scriitori autodes-
tructivi, cum au fost
Larra, Shelley ori
Wilde, nebuni ca Sade
și Nietzsche, neferi-
ciți, ca Saint-Exu-
péry, mort în timpul
războiului, sau Pușkin,
mort în duel din cauza
soției sale.

Literatura rusă din
secolul XIX oferă
două exemple diferite.
Printre puținii capabili
să se desprindă de ale
vieții, bogat și nobil, proprietar
de pământuri și de animale, căsă-
torit, cu 13 copii, recunoscut
pentru succesul răsunător al
Annei Karenina, Lev Tolstoi a
suferit o criză spirituală,
hotărând să trăiască în cugetare.
El a renunțat la tot ce avea,
concediindu-i pe țărani, împăr-
țind bunurile soției, copiilor și
săracilor pe care-i numea „frații
mei”, după care s-a îmbrăcat
asemeni țăranilor și și-a construit
o casă de lemn, în care a locuit.
Biserica ortodoxă rusă din Rusia
țaristă l-a excomunicat. Familia
i-a cerut și mai mulți bani, criti-
cându-l că dăruise drepturile de
autor țăranilor săraci. Într-o
noapte, a fugit, sătul de hărțuire,
până când poliția țaristă l-a găsit,
muribund. Om cu sănătate
subredă, cu viața dată peste cap,
victimă a unui dezastru familial
din cauza morții soției și fiului,
jucător pierzant, Dostoevski a
fost închis în timpul „furtunilor
de la '48”, împreună cu alți in-
telectuali social-democrați, și
condamnat la moarte. În curtea
închisorii el a asistat la mo-
mentul când s-a tras un foc de
armă împotriva primului grup
condamnat la împușcare. Sol-
dații glumeau, era un simulacru
de execuție, pentru a-i face să
suferă pe deținuți. Sub influența
poveștii, Dostoevski avea să
cugete: *A suferi și a plânge
înseamnă a trăi.*

Prințesa Ingeborg a Suediei alături de britanicul T.S. Eliot, după
ce acestuia i s-a înmănat Premiul Nobel pentru literatură

O vizită la Cervantes

Relația dintre scriitor și pu-
tere, în vechiul sens, se schim-
base, dar apăruse o nouă clasă
dominantă: burghezia capita-
listă. De-a lungul secolului XIX,
noii stăpâni ai economiei au
încercat să imite nobilimea altor
 vremuri și să se apropie de cul-
tură. Alergau la teatru. Conștient
sau nu, romancierii au intrat în
jocul cererii și al ofertei. Realis-
mul a încercat să se apropie de
public, să-și găsească un loc nu
între nobili și burghezi, ci printre
cetățenii din popor.

Rezultatele acestei frământări
se vor vedea clar în veacul XX.
Literatura populară, pe de-o
parte, în formă de fasciculă, de
exemplu, și conceperea literaturii
ca un angajament social, mai ales
după revoluția rusă, au marcat
apropierea dintre literatură și
mase.

Dar nu toată literatura se-
colului XX a fost angajată so-
cial. Tendințele formaliste au
favorizat o ruptură radicală
între scriitor sau artist și public.
Fenomenele sociale de amplă
repercusiune, cum ar fi Premiul
Nobel sau alte distincții de pres-
tigiu, cucerirea progresivă de către
carte a pieței de consum, interesul
guvernelor față de aspectul lor
intelectual, sprijinindu-i pe artiști
în mod interesat, avântul pe care

cinematograful, prin
creațiile sale, l-a dat
literaturii, și impulsul
societății *mass media*,
au făcut ca până și for-
mele cele mai avan-
gardiste să aparțină
comerțului și consu-
mului general.

În momentul de
față, scriitorul este un
personaj respectat
pe plan social, admi-
rat de comunitate și
ascultat prin mijloa-
cele de comunicare în masă.
Opiniile scriitorilor n-au exerci-
tat niciodată ca acum o mai
mare influență în societate.
Relația dintre scriitor și putere,
sub diverse forme este ase-
mănătoare cu cea din trecut. Ca
întotdeauna, puterea economică
și politică îi folosește pe scriitori
pentru scopurile ei de imagine
socială, iar aceștia, la rândul lor,
au acceptat cu plăcere sinecurile
pe care le oferă puterea, fie pen-
tru vanitatea și gloria lor
personală, fie pentru bunăstarea
materială.

Privind în urmă, scriitorii și-au
pierdut o parte din posibilita-
tea de înfruntare cu puterea,
deoarece acum fac parte din ea.
Altceva decât în vremea lui
Cervantes, când un grup de
diplomați aflați în trecere prin
Madrid au ținut morțiș să-l
cunoască. După ce au întrebat de
el în stânga și în dreapta, cineva
și-a amintit că trăia într-o casă
sărăcăcioasă. Străinii l-au găsit
acolo, într-adevăr foarte modest,
dar deosebit de amabil. La
plecare, s-au luat cu mâinile de
cap. „Cum e posibil ca pe un
 asemenea om Spania să nu-l
finanțeze din vistieria publică?”
se spune că s-ar fi întrebat șeful
misiunii străine. ■

Adaptare
(după *Historia y vida*) de
Ana VĂDEANU

CE ROMAN, VIAȚA LUI ZAHARIA STANCU!

Cele două articole despre Zaharia Stancu semnate de prof. Ioan Șurtu și T. Dumitrescu, publicate în numărul din ianuarie al Magazinului istoric, aduc nu numai confirmarea a ceea ce se bănuia sau chiar se știa despre Zaharia Stancu, dar relansează o dezbatere – necesară – despre atitudinea unor scriitori în perioada 1944-1989. Zaharia Stancu n-a fost un scriitor printre alții: timp de mai multe decenii a avut un loc central în viața noastră literară, iar ani de zile un rol dominant.

În afara lui Mihai Beniuc, care din 1950 până în 1964 a fost secretar general și apoi președinte al Uniunii Scriitorilor, puțini au fost mai adulați decât el, de puțini s-au

legat speranțele oamenilor de litere în clipele când drepturile le erau periclitate. Puțini au cunoscut atâtea capete plecate și atâtea amatori să-i semnaleze „pilele” reale sau imaginare din articolele care apăreau în ziare și în reviste. Dușmani a avut: Eugen Barbu, Ion Lăncrănjan, dar foarte puțini îi urmau pe acest tărâm, iar în 1972, în momentul în care se pregăteau alegerile pentru Asociația București și apoi pentru Uniunea Scriitorilor, zvonul că venirea lui Eugen Barbu va duce la sistarea pensiilor scriitorilor, zvon răspândit tenace la sugestia lui Zaharia Stancu, în primul rând prin N. Carandino și Sergiu Dan, i-a asigurat o alegere triumfală și o înfrângere netă a adversarilor.

VALERIU RÂPEANU

Iuliu Maniu se opune

Ciudad destin! La 23 august 1944, Zaharia Stancu era un bărbat frumos în floarea vârstei. Peste câteva zile împlinea 42 de ani. Dar „trecutul” îi era pe muchie de cuțit. Pe de o parte, internarea în lagărul de la Târgu Jiu, în anii dictaturii lui Ion Antonescu, pe de alta, campania împotriva Uniunii Sovietice, în timpul războiului din Finlanda, pe de o parte lupta cu grupul de la „Criterion”, luptă care putea fi prezentată ca o atitudine de stânga împotriva dreptei, pe de alta colaborarea apropiată la Gândirea. Și, mai ales, articolul lui Tudor Arghezi din *Bilete de papagal*, în care poetul Cu-vintelor potrivite făcea publică dorința lui Zaharia Stancu de a deveni informator

al Siguranței Generale a Statului.

Atunci, în febra zilelor ce au urmat lui 23 august 1944, fusese chemat de Iuliu Maniu pentru unul din ziarele care alături de *Dreptatea* urma să ducă lupta împotriva comunismului. Dar în atitudinea lui Iuliu Maniu s-a întâmplat repede o schimbare. Când N. Carandino, prietenul cel mai apropiat al lui Zaharia Stancu, a vrut ca ei doi să scoată împreună un ziar, președintele Partidului Național-Țărănesc s-a opus. N. Carandino dă altă versiune, și anume interdicția venită din partea Comisiei Aliate de Control.

Că prima versiune e cea plauzibilă, ne-o dovedesc articolele îndreptate de Zaharia Stancu în anii 1945-1946 împotriva Partidului Național-

Țărănesc, a lui Iuliu Maniu¹. Două articole, dar nu numai ele, sunt caracteristice în acest sens (*Grivița și d. Iuliu Maniu* și *Depoziția d-lui Iuliu Maniu* – depoziția la procesul mareșalului Ion Antonescu). Se angajează într-o polemică furibundă cu ziarul *Dreptatea*².

¹ Articolele apărute în *România liberă* și *Ultima oră* (ziar social-democrat de după-amiază, condus de Nicolae Deleanu) au fost strânse în volumul *Secolul omului de jos*, Editura Eminescu, 1946. În *Nota editorului* se spune: „Editorul, socotindu-le de actualitate și vrednice de a fi înfățișate cititorului și în volum, le-a adunat și publicat cu învoirea autorului”.

² Adeseori primea replici de la Cornelii Coposu. Polemica dintre cei doi în volumul lui Cornelii Coposu, *Semnele timpului*, ediție și prefață de Mircea Popa, Editura de Vest, 1997. A se vedea în special articolele *A apărut tovarășul Zaharia* (pp. 296-300) și „*DL. Stancu, scriitorii și cultura*” (pp. 301-305).

condus de prietenul său, N. Carandino.

În 1945 devine membru al partidului comunist, în 1946 director al Teatrului Național din București, în 1947 președinte al Uniunii Scriitorilor. Iar în 1948 publică romanul *Descult* (despre care se vorbește și în paginile *Magazinului istoric*). Cu acest roman se considera că începe literatura nouă, realist socialistă. A fost un succes uimitor care l-a consacrat pe Zaharia Stancu prozatorul. Cele două romane interbelice erau considerate romane-pamflet, fără atingere cu valorile estetice, iar el nu voia să fie amintite. Într-o seară – vara lui 1955 – când cineva i-a spus că N. Popescu Doreanu vrea să scrie un articol despre ele, s-a învînețit la față și a plecat precipitat spre Comitetul Central la Leonte Răutu – secretarul C.C. care răspundea de cultură și presă – să se plângă. De enervare, nici nu mai putea să-și îmbrace haina. Articolul nu a apărut.

Officialitatea a primit cartea cu o imensă bucurie. Cei din conducerea țării erau oameni de la țară, creșcuți la țară, al căror orizont nu depășea pe cel al unui țăran. *Descult* vorbea despre ei, despre viața lor, despre orizontul lor. *Descult* aducea imagini dintr-o viață rurală aspră, de o asprime rar întâlnită și de o sărăcie degradantă. *Descult* acuza o orânduire ce trebuia acuzată și o făcea în tonuri de o violență rar întâlnită. Dar și cu o forță lirică – trebuie să recunoaștem – nu o dată ieșită din comun.

Romanul mulțumea pe toți, și pe noii „intelectuali”, și pe muncitori, și pe țărani. Toți îl înțelegeau, toți într-un fel sau altul îl trăiseră sau credeau că l-au trăit. Critica literară l-a salutat cu entuziasm, repede romanul a intrat în manuale, a devenit obiect de studiu, subiect de examen. Iar mai târziu a început să fie tradus în limbi străine. Fapt folosit de Zaharia Stancu, știind că „ecoul internațional” creează complexe de inferioritate „celor de sus” și uimește pe „cei de jos”.

O ură pe viață și după moarte

Nimic nu-i mai stătea în calea lui Zaharia Stancu. Și totuși, la 22 martie 1950, este exclus din partid împreună cu încă cincisprezece scriitori. Nu le vom mai repeta numele. O precizare se impune: toți erau români. A doua observație: toată viața Zaharia Stancu a avut teamă de Miron Constantinescu și Leonte Răutu, cei care primiseră sarcina să le „comunique individual” hotărârea de a fi excluși din partid. După cum Miron Constantinescu nu și-a ascuns niciodată antipatia față de Zaharia Stancu. Leonte Răutu, mai abil, nu și-a dat antipatia pe față. De atunci destinul lui Zaharia Stancu a mers pe panta inversă: n-a mai fost președinte al Uniunii Scriitorilor, președinte devine Mihail Sadoveanu, iar conducătorul de fapt, Mihai Beniuc, prim-secretar. O ură pe viață și după moarte se declanșează din acel moment între el și Zaharia Stancu. În 1952 nu mai este nici director al Teatrului Național din București. Începe să se vorbească despre el cu oarecare fereală. La Școala de Literatură, *Descult*, dacă nu este interzis, nici nu mai e citat prea des. Până când, la 18 martie 1954, apare *Gazeta literară*, al cărei redactor-șef era Zaharia Stancu. A fost momentul reîntrării lui și momentul ascensiunii către demnități și funcții oficiale, care i-au consfințit lui Zaharia Stancu un loc de primă importanță în societatea românească. Nu au lipsit loviturile, dar de data aceasta n-a mai fost marginalizat – ca înainte.

De când a început rolul său de „demb apărător al scriitorilor”, despre care vorbește Ioan Scurtu în articolul său? Din momentul apariției *Gazetei literare*. Cei tineri nu au cum să știe ce a însemnat această revistă săptămânală în 1954, când presa culturală românească era în fond o presă anticulturală, buletine

ideologice indigeste, articole lăbărțate, o prezentare grafică cenușie. Am lucrat la *Gazeta literară* din luna iunie 1954, fiind recomandat de profesorul meu, George Macovescu, care luase și avizul lui Tudor Vianu.

Ce a adus Zaharia Stancu în această atmosferă ideologică sufocantă? În primul rând, a deschis porțile revistei unor scriitori în vârstă, unii din ei abia ieșiți din închisoare, precum I. Peltz, alții care practic nu mai avuseseră de mult acces în presă, Ion Marin Sadoveanu, Petru Comarnescu. Și i-am numit pe cei doi, deoarece pe cel dintâi nu putea să-l sufere, iar cu cel de-al doilea avusese în anii 1935-1936 un proces de presă, despre care vorbește Mircea Eliade în *Memoriile sale* și Mihail Sebastian în *Jurnal*.

În 1956 aici a reintrat în literatură Șerban Cioculescu, interzis de opt ani să mai publice. Dintr-o dată au reapărut mulți scriitori despre care nici nu se mai știa bine dacă mai trăiesc. A introdus genuri părăsite: interviul pe prima pagină despre laboratorul de creație al scriitorilor. Trebuie să ținem seama că atunci despre o carte nu se vorbea până nu-și spuneau cuvântul criticii oficiali în ziarele oficiale. Informația literară a fost mult mai vie. Se scria despre cărțile apărute fie cronici, fie recenzii, acestea din urmă deschise oamenilor tineri și foarte tineri, care s-au afirmat în paginile *Gazetei literare*.

A încurajat polemica și mai ales spiritul polemic. Și a fost în același timp un hotărât sprijinitor al autorilor în lupta împotriva cenzurii. Marți și miercuri erau „zilele fierbinți”. Zile în care Zaharia Stancu apărea în tipografia ziarului *Libertatea* de azi, nu o dată furios, că trebuia să dăm afară o pagină întreagă. Când apărea înaintând falnic și hotărât, în ciuda piciorului pe care în acele momente îl trăgea cu și mai multă greutate parcă și linotypele înghețau. Iar când cenzorul dădea telefon, Zaharia

Stancu doar că nu ne smulgea receptorul din mână. Spunea atât: „Zaharia Stancu la telefon”. La capătul celălalt – tăcere. După care urma un lung monolog al lui Zaharia Stancu, punctat cu înțrebarea retorică, bineînțeleasă: „Câte cărți ai scris?” și cu amenințarea că mâine își va da demisia și va cere ca respectivul de la Direcția Presei să fie numit în locul lui, deoarece el, Zaharia Stancu, este un incapabil etc. Pentru prima dată după 1947 cineva avea curajul să înfrunte cenzura și să lupte pentru fiecare rând, să nu se dea bătut, să meargă „mai sus”. Când, în 1955, a fost ales membru al Academiei, puterile i-au sporit. Dar și inamicii. Mihai Beniuc prim-secretarul Uniunii Scriitorilor, cel dintâi, ca și Eugen Jebeleanu și Cicerone Theodorescu, iar din redacție Paul Georgescu, eminența cenușie a literaturii române de atunci, redactor-șef adjunct.

Strategia dinaintea fiecărei bătălii

Fără îndoială, Zaharia Stancu se simțea, totuși, vulnerabil. Cereera de reprimire în partid îi este respinsă în 1960. Mihai Beniuc mi-a spus că fusese la Iosif Chișinevski să discute reprimirea

în partid a Luciei Demetrius, a lui Cicerone Theodorescu și a lui Zaharia Stancu. Mihai Beniuc susținea că Iosif Chișinevski i-a spus: „Zaharia Stancu în nici un caz”. „De ce – i-a replicat Beniuc – pentru că a fost agent de siguranță?” „Asta n-ar avea prea mare importanță, dar pentru că și astăzi este agent (și a spus numele unui serviciu secret străin, pe care nu pot să-l reproduc).

Știindu-se vulnerabil a ieșit în față cu cele două articole:

Pasternak? N-am auzit de Pasternak, un pamflet în care vroia să dovedească faptul că autorul *Doctorului Jivago* era un necunoscut și o non valoare, și *Cu fast și fără fast* împotriva Howard Fast, scriitor comunist american, care trecuse de partea cealaltă a baricadei.

Cel care îi va lua locul va fi Paul Georgescu. De data aceasta nu va mai fi „eliberat”, ci „promovat”. Devine director al *Gazetei literare* și, din nou, pentru zece ani, de această dată director al Teatrului Național din București, în locul lui Ion Marin Sadoveanu (cu Aurel Baranga director-adjunct). La *Gazeta literară* venea mai rar. În 1966 însă destinul său avea să se schimbe. Cu doi ani înainte, în 1964, fusese reprimat în partid.

Iosif Chișinevski și Miron Constantinescu „căzuseră”, se aflau la „munca de jos”. Leonte Răutu era abil și nu se mai putea opune de unul singur. Mihai Beniuc nu mai era președinte al Uniunii Scriitorilor.

În locul lui – după o conferință națională a scriitorilor, în care Mihai Beniuc fusese atacat cu o violență ieșită din comun, printre cei mai vehemenți fiind Zaharia Stancu, dar care nu ajunseseră să ceară ca Geo Bogza să fie ars scaunul pe care a stat Beniuc la Uniunea Scriitorilor – a fost ales Demostene Botez. N-a stat mult și într-o ședință a Consiliului Uniunii va fi debarcat și ales Zaharia Stancu. Împotriva lui a fost doar Miron Radu Paraschivescu. După 16 ani Zaharia Stancu obținuse ceea ce a vrut mai mult.

Și atunci cu o forță, cu o dăruire de sine, cu o intransigență rar întâlnită, a conferit Uniunii Scriitorilor un statut incredibil. A luptat și s-a sacrificat. Înaintea fiecărei bătălii știa să facă pasul care plăcea puterii. A scris numeroase articole despre Nicolae Ceaușescu, a glorificat politica partidului.

Sigur, astăzi asemenea articole pot să stâmească uimire, să nedumerească, dar ele nu erau decât

Prima seară omagială dedicată scriitorilor vârstnici – inițiată de Zaharia Stancu la puțin timp după ce a devenit președinte al Uniunii Scriitorilor – a fost dedicată dramaturgului Mihail Sorbul. De la stânga la dreapta: Al. Balaci, Victor Eftimiu, Mihail Sorbul, Zaharia Stancu, Ion Lăncrănjan, Valeriu Răpeanu

lestul aruncat de el pentru a putea înfrunta pe cei cu care avea să lupte. A apărât – într-o luptă inegală uneori – drepturile morale și materiale ale Uniunii Scriitorilor.

În timpul președinției lui s-au acordat pentru prima dată premiile Uniunii Scriitorilor cu juri alese de scriitori, fără nici o imixtiune oficială nici la alegerea juriilor, nici la acordarea premiilor. Scriitorii în vârstă au primit pensii asupra cărora mereu se abăteau furiile celor „de sus”. Nu le-au putut cliinti. Amenința mereu cu demisia. Cea de la Teatrul Național i-a fost primită la un moment dat. Avea arta discursurilor și cel ținut la sesiunea Marii Adunări Naționale, după invadarea Cehoslovaciei, în 1968, a impresionat pe cei de jos și pe cei de sus și i-a întărit poziția. Ce n-a obținut? Casa Scriitorilor de la Mangalia i se datorește lui și numai lui. A respins orice control în finanțele Uniunii Scriitorilor.

Când, în 1971, a avut loc într-una din sălile fostului Palat Regal o ședință a Uniunilor de creație în prezența lui Nicolae Ceaușescu, Zaharia Stancu a vorbit despre adeziunea scriitorilor la politica partidului, ca după aceea să arate situația precară a drepturilor de autor. A discutat și în pauză cu Nicolae Ceaușescu. Când președintele țării a tras concluziile, l-a criticat pe Pompiliu Macovei, președintele Comitetului de Cultură, care a venit cu un text scris, fără să răspundă la întrebările creatorilor și a spus „are dreptate tovarășul Stancu. În definitiv, ce reprezintă câteva milioane la bugetul țării!”

Bătălia fusese câștigată de Zaharia Stancu. Câteva luni – în 1972 – mai târziu, drepturile de autor au fost mărite. La Plenara din iunie 1971, în momentul în care unul din vorbitori a spus „să dăm cultura pe mâna unui ministru”, Zaharia Stancu a ieșit ostentativ din sală. Nicolae Ceaușescu nu putea să nu observe și a dat dispoziție să fie

adus înapoi. După lungi parlamentări cu Ion Gheorghe Maurer, a consimțit să vină numai în momentul când va vorbi Ceaușescu. La Plenara Comitetului Orășnesc București de la sfârșitul lui septembrie 1971 nu a venit, ci l-a trimis pe Laurențiu Fulga, prim-vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor.

Ultima imagine

I s-a cerut să ia cuvântul la Plenara din noiembrie 1971, care anunța mari zguduiri pe plan ideologic. Plenara a avut loc într-o zi de luni. Duminică seara mă aflam în vizită la prietenul meu, cunoscutul artist fotograf Dan Er. Grigorescu. Pe la ora 7 a sunat telefonul: mă căuta Zaharia Stancu. Ce vroia să mă roage: la Televiziune fusese difuzat un reportaj despre o mamă părăsită de copiii ei, mulți la număr. Vroia să i se facă legătură cu realizatorul emisiunii pentru a-i cere câteva lămuriri. Am telefonat imediat redactorului-șef de serviciu, Ioan Lavric.

Peste un sfert de ceas Zaharia Stancu era căutat de realizator. A doua zi se aștepta începerea marelui ideologic: Televiziunea și scriitorii aveau să fie primele victime. După două-trei cuvântări anodine, urmează Zaharia Stancu. Ce a spus atunci e publicat. Dar cum a spus, cum a accentuat, cât patos a pus în cuvintele sale pornind de la emisiunea de televiziune despre mama părăsită de cei opt copii.

„De ce – revenea ca în romanele sale – eu, Zaharia Stancu, trebuie să aflu de la Televiziune despre acest fapt și nu eu trebuia să merg la Televiziune și să-l povestesc?” Nu scriitorii erau de vină, ci *el*, Zaharia Stancu, cel care scrisese despre țărani și acum nu mai era la curent cu viața lor de la țară.

Totul era întors cu o extremă dibăcie, încât să nu se poată spune că scriitorii nu și-au făcut autocritica și că nu vor să răspundă chemării partidului. Ședința a căpătat altă turnură. Cei ce urmau la cuvânt, pe măsură ce

Zaharia Stancu vorbea, își modificau cu febrilitate discursurile. Iar la sfârșit Nicolae Ceaușescu să spună: „Are dreptate tovarășul Stancu. Noi îl punem pe Popescu să le pună pumnul în gură”. Zaharia Stancu reputase din nou o mare biruință.

În septembrie 1972 un atac cerebral îl va îndepărta temporar de la conducerea treburilor Uniunii Scriitorilor. Nu a vrut să renunțe. Un timp a condus treburile obștii de acasă. Apoi a început să vină din nou în Șoseaua Kiseleff, nr. 10. Într-o zi s-a răspândit vestea că este iminentă apariția a unui HCM, prin care nu se vor mai plăti ceea ce nu reprezintă drept de autor (articole, referate etc.). Pe la ora prânzului m-am dus la Zaharia Stancu.

L-am aflat la Uniunea Scriitorilor și m-a întrebat ce știu. Știam de la Centrala Editorială mai multe. A chemat-o pe secretara Ileana Teohari și i-a spus să-l caute pe Dumitru Popescu, secretarul C.C. cu problemele culturii. Am vrut să ies, mi-a spus „Rămâi”. Dumitru Popescu nu era în birou. După cinci minute i-a cerut din nou să-l caute. Iarăși nu era. A treia oară același răspuns.

Fără să se enerveze, Zaharia Stancu i-a spus: „Vreau să vorbesc eu cu secretara”. După două minute, Ileana Teohari vine și îi spune că tovarășul Dumitru Popescu tocmai a revenit în birou. Zaharia Stancu a vorbit calm și răspicat: „Tovarăș Popescu, se întâmplă lucruri foarte grave. Nu mai pot răspunde de consecințele lor. Trebuie să vă văd neapărat astăzi. Când mă primiți?” Răspunsul a fost când vrea să vină. „Plec acum”.

Nu s-a ridicat imediat. A scos încet portfeul, a căutat permisul de intrare în Comitetul Central (de care n-avea nevoie, fiindcă nimeni nu i-l cerea) și după ce l-a pus la loc s-a sculat și a pornit spre ieșire. Pe scările casei Toma Stelian s-a sprijinit de mine. Așa era totdeauna înaintea de înfruntări: avea mari emoții,

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• Cezara Mucenic – BUCUREȘTI, UN VEAC DE ARHITECTURĂ CIVILĂ. SECOLUL XIX.

Silex, Casă de editură și impresariat, București, 1997, 82 pp. + CXVIII planșe + 6 p. hărți, 30 000 lei: o carte despre „un univers marcat de energia comandantilor, conturat de imaginația arhitecților și materializat prin performanțele constructorilor” (dr. arh. Peter Derer).

• CUCUTENI. THE LAST GREAT CHALCOLITHIC CIVILIZATION OF EUROPE.

Athena Publishing and Printing House, Bucharest, 1997, 248 pp.: catalogul – tipărit în excelente condiții grafice – expoziției „Cucuteni. Ultima mare civilizație calcolitică a Europei”, organizată de Ministerul Culturii din România, Academia Română și Ministerul Culturii din Grecia la Muzeul de Arheologie din Salonic, între 21 septembrie și 31 decembrie 1997.

• Dan Monah – PLASTICĂ ANTROPOMORFĂ A CULTURII CUCUTENI-TRIPOLIE.

Muzeul de Istorie Piatra Neamț, centrul de cercetare a Culturii Cucuteni, 1997, 524 pp., 84 000 lei: monografie care, după mărțurisirea autorului, își propune să semnaleze câteva direcții de cercetare și să formuleze unele ipoteze care „permit să întrevădem ceva din ideile și credințele cucutenienilor”.

• Adrian Brișcă, Radu Ciuceanu – REZISTENȚA ARMATĂ DIN BUCOVINA. 1944-1950, VOL. I.

București, 1998, 422 pp., cu ilustrații.

• Florian Tănăsescu, Dumitru Costea, Ion Iacoș, Gheorghe Neacsu, Marin C. Stănescu, Nicolae Tănăsescu – IDEOLOGIE ȘI STRUCTURI COMUNISTE ÎN ROMÂNIA. VOL II. 9 DECEMBRIE 1918 – 31 DECEMBRIE 1919.

București, 1997, 406 pp., cu ilustrații: volume de documente apărute sub egida Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului cu relevante mărturii din zone de istorie românească neabordate sau grav falsificate până în decembrie 1989.

• Octavian Onea – ȘI TOTUȘI, CÂND S-A NĂSCUT B. P. HASDEU?

Editura Verva, Câmpina, 1998, 144 pp.: investigații documentare, revelatorii, în biografia istoricului și filosofului deschizător de drumuri în cultura noastră.

• Doina Tudorovici – AMURGUL NOBILILOR (cuvânt înainte acad. Răzvan Theodorescu).

Editura Pro, București, 1998, 202 pp.: mărturiile unor descendenți de vechi familii boierești rămași, cum scrie Dinu Săraru, „singuri în fața istoriei, ca în fața unui tăvălug nimicitor”.

• Arcadie Donos – TABLETE ANTI-STRESS.

Editura Pro-Transilvania, București, 1998, 92 pp.: a 15-a carte (versuri, însemnări, aforisme) a cunoscutului actor, îndrăgostit și de slova scrisă.

• Vera Călin – TÂRZIU.

Editura Univers, Colecția „Ithaca”, Scriitori români în exil, București, 1997, 304 pp.: „însemnările californiene” din anii 1986-1996 ale unei reputeate profesoare de literatură universală, care „n-au fost, din capul locului, scrise pentru a fi publicate, ci pentru a limpezi confuziile aproape haotice pe care o ambianță și un sistem de coduri necunoscute mi le stărneau în biologia și psihologia mea de emigrantă” (în U.S.A. - n.r.).

măinile începeau să aibă un tremur accentuat, iar piciorul invalid devenea mai nesigur.

În apropierea sediului Comitetului Central am coborât din mașină. Drumul l-am făcut în tăcere. A doua zi dimineața când am venit la editură am aflat că spre seară, cu o zi înaintea, a fost retras HCM-ul care prevedea neplata colaborărilor.

Am fost martorul a nenumărate momente când Zaharia Stancu știa și să bată în retragere, a cerut ca la dezvelirea plăcii comemorative de pe casa poetului Ion Barbu să nu fie televiziunea, de teama unei marcate prezențe de extremă dreapta. Știa până unde trebuia să meargă ca să poată obține ceea ce trebuia obținut. De multe ori a ales calea sacrificiului său. Știa că un articol semnat de el pe prima pagină a ziarului *Scântea*, pe o problemă care stă la inima celor de sus, face un efect deosebit.

Și-l scria. Nu a precupețit niciodată nimic. Și acum o ultimă imagine. Se împlineau 25 de ani de la apariția romanului *Descult*. Într-o seară destul de târziu, așa cum îi era obiceiul, George Ivașcu m-a chemat la telefon: „Zaharia mi-a spus să-i iei un interviu. Să fie cât de mare, nu există limită de spațiu în *România literară*”. M-am conformat. Zaharia Stancu mi-a spus că a vrut să i se ia acest interviu, deoarece „Morometele”, – Marin Preda – își face reclamă pe toate drumurile. Am început înregistrarea pe casetofon în casă la Zaharia Stancu. Prima seară a coïncis cu inaugurarea noii clădiri a Teatrului Național. Invitat fiind, nu s-a dus. Televizorul era deschis. După cele dintâi imagini, în momentul în care Nicolae Ceaușescu se pregătea să taie panglica, Zaharia Stancu s-a ridicat și a închis televizorul. Și apoi am continuat interviul. Să-i fi părut rău că nu a fost el directorul Teatrului Național în momentul în care se inaugura noua clădire? ■

Pozitiv

negativ

Homosexualitatea – un subiect discutat și disputat după 1989. A tășnit, asemenea altor teme interzise până atunci, în pagina întâi a ziarelor. Ca de obicei, s-a uitat că homosexualitatea are o istorie. Considerată la un moment dat, în lumea romană, o virtute, a fost aspru condamnată de Biserică. Apoi, în Evul Mediu, atitudinea față de homosexuali a oscilat. Atunci când fenomenul a luat o prea mare amploare, societatea a simțit nevoia să reacționeze.

Tolerată azi, condamnată mâine, homosexualitatea a fost întotdeauna un subiect controversat. O incursiune în perioada de final a Evului Mediu occidental – întreprinsă cu ajutorul unui articol apărut în revista franceză *Historia* – ne va lămurii mai bine.

HOMOSEXUALI ÎN EVUL MEDIU – ÎNTRE PENITENȚĂ ȘI RUG

În secolul XIII, teologul Jacques de Vitry scria că Occidentul ajunsese atât de corupt încât în căutarea plăcerii oamenii nu se mai preocupau nici măcar de diferența dintre sexe. Registrul inchiizitorial al episcopului de Pamiers, Jacques Fournier, oferă pentru perioada anilor 1317-1326 numeroase exemple. Să cităm un caz: Arnaud de Verniolle, evadat din pușcăria Fraților minoriți, acuzat de erezie și de sodomie.

În imagini: reprezentare din secolul XIV a unei scene de petrecere între homosexuali (stânga) și ilustrație din *Divina Comedie*; Dante, atunci când îi descrie în *Infern*, spune că au fost toți clerici și oameni învățați pe Pământ.

În timpul anchetei, el a povestit cum a fost inițiat în acest păcat, în copilărie, de către un camarad mai în vârstă, ajuns preot. Pe când avea 10 ani, tatăl l-a dat să învețe gramatica, la un anume Pons de Massabuc. Profesorul și învățăceii stăteau în aceeași cameră. Unul dintre colegi, cu care dormea în pat, avea deja asemenea aplecări contra naturii. „Copil fiind, deși mi-a dispăcut, din pudoare n-am îndrăznit să povestesc nimănui“. Peste ani, Arnaud avea să renunțe complet la femei, în urma unei întâmplări pe care i-o povestește unui tovarăș de pușcărie. Pe când se afla la Toulouse, în vremea unei epidemii de lepră, s-a culcat cu o

prostituată. La scurtă vreme, obrazul i s-a umflat și s-a temut că l-a atins lepra. S-a jurat atunci să nu se mai atingă de vreo femeie.

În confesiunile sale, Arnaud vorbește mereu de plăcere și niciodată de dragoste. Își caută și justificări. Consideră sodomia și adulterul păcate egale, deși știe că proștii nu îl pot absolvi pe primul decât cu aprobarea specială a episcopului.

Potrivit lui John Boswell – autorul unei cărți fundamentale despre homosexualitate – practica aceasta a cunoscut în Evul Mediu, grație renașterii carolingiene, dezvoltării orașelor și culturii ecleziastice, o amploare pe care o regăsim doar în epoca noastră. Jean Verdon – cel care a scris o carte despre *Plăcerea în Evul Mediu*, apărută la editura Perrin, în 1996 – consideră că Boswell are adesea tendința să analizeze textele scrise în secolele XII-XIII cu sentimentele unui om contemporan. Dar, recunoaște Verdon în articolul apărut în *Historia*, este adevărat că practica este regăsită în foarte multe documente de epocă.

În Evul Mediu, lumea monastică, alcătuită din celibatari, constituia un mediu foarte favorabil pentru homosexualitate. Încă de la începuturile vieții monastice se stabiliseră măsuri pentru a înfrâna fenomenul. Sfântul Benedict prevăzuse ca fiecare călugăr să doarmă în câte un pat, pe cât posibil toți într-o încăpere, cu câte o persoană mai în vârstă care să îi supravegheze. O lumânare ardea permanent, toată noaptea, iar paturile celor mai tineri nu puteau fi așezate unul lângă celălalt, ci împrăștiate printre cele ale călugărilor mai vârstnici.

Reglementările abăției de la Cluny interziceau novicilor să rămână singuri sau fie și cu un singur călugăr mai în vârstă. Dacă vreunul dintre ei trebuia să iasă peste noapte, nu o putea face decât însoțit de un călugăr mai în vârstă și un alt novice, cu o lanternă. În cursul liturghiei, sărutul păcii – singurul contact fizic permis călugărilor – era interzis copiilor care-și făceau ucenicia în Biserică. Sunt și călugări care se ridică împotriva păcatului. Unul declara, în secolul X, că un înger i-a spus că nu există nimic să îl supere mai tare pe Dumnezeu decât păcatul contra naturii. Pe la 1051, Sfântul Petre Damianul a scris un tratat – *Cartea Gomoriei* – în care ataca raporturile sexuale între bărbați, mai ales între clerici. Aceștia le practicau cu cei pe care erau chemați să îi îndrume în plan spiritual. Mulți, pentru a evita sancțiunile Bisericii, se confesau altor clerici homosexuali. Arhiepiscopul de Tours, Hildebert de Lavardin (1055-1135), se plânga și el de răspândirea practicii. Există numeroase texte latine în care sunt prezentate argumente pro și contra. Cel mai însemnat este *Dezbaterea dintre Ganimede și Elena*. Argumentele celor două părți au adesea

tendența să se anuleze reciproc. Un punct important în favoarea cuplului heterosexual este faptul că el poate procrea. Dar critica cea mai vie a Elenei se îndrepta contra avidității cu care homosexualii caută plăcerea; ea ar fi mai înțelegătoare dacă la mijloc s-ar afla sentimentul dragostei. Ganimede invocă mai ales argumentul vechimii: „jocul ce-l jucăm a fost creat de zei, iar astăzi el este practicat de cei mai buni“.

Cu toate interdicțiile pomenite, homosexualitatea nu numai că nu a putut fi stăvilită, dar la sfârșitul Evului Mediu a cunoscut o extindere. Dezvoltarea urbană a jucat un rol important. Toate marile orașe ale Italiei sunt confruntate cu acest fenomen, dar el pare mai puternic în zona toscană. Faptul că bărbații erau obligați să se căsătorească la o vârstă mai înaintată are importanța sa.

John Boswell spune că înainte de secolul XIII, homosexualitatea nu a fost condamnată în mod virulent. Nu este mai puțin adevărat că nici nu s-a manifestat atât de fățuș cum avea să o facă începând din acel moment. Totuși, Sfântul Colomban, misionar irlandez, care a trăit între 540-615, pronunță în mai multe rânduri condamnări severe pentru acest păcat. Călugarul care l-ar practica – asemenea celui care ar ucide, ar trebui să postească 10 ani, dintre care trei cu pâine și apă și restul de șapte fără carne și pâine. Laicul ar trebui să postească doar șapte ani, primii trei cu pâine, apă, sare și legume uscate. În următorii patru, se abține de la pâine și carne. Iar Conciliul de la Nablus, din 1120, decidea că orice

Grădina deliciilor, pictură semnată de Hieronymus Bosch

adult condamnat pentru sodomie voluntară trebuia să fie ars pe rug. Peste 59 ani, la Latran, se hotăra că orice individ care ar fi comis păcate contra naturii, de era cleric, decădea la statutul de laic sau era exilat într-o mănăstire, iar laicul era excomunicat și îndepărtat din comunitatea credincioșilor.

Cea mai mare parte a legislației occidentale a secolului XIII arată modificarea de atitudine față de homosexuali. În Franța, școala de drept de la Orléans publică un cod de legi care prevedea pedeapsa cu castrarea pentru prima greșală, tăierea unui membru pentru a doua și arderea pe rug pentru a treia. Prevederi similare se refereau la femei. Iar suveranul avea dreptul să le confişte bunurile. Era o invitație pentru regii mereu în căutare de bani ca să extirpe fenomenul.

A semenea legi foarte severe nu erau aplicate cu regularitate. Se considera că păcatele sexuale țineau de justiția ecleziastică.

Sfântul Benedict de Nursia (480-547)

Trimis la Roma, la vârsta de 15 ani, pentru a studia arta retorică, tânărul ce provenea dintr-o familie de aristocrați provinciali a simțit nevoia să se retragă în solitudine pentru a-și găsi salvarea sufletului. A dus o viață de eremit, la Subiaco, în valea râului Anio. După câțiva ani a fost descoperit de păstori și de călugării de la Vicovaro. Ei i-au cerut să le devină abate. Dar severitatea cu care i-a obligat să respecte regulile monastice i-au atras ura celor care, la început, îl adoraseră. Reușind să scape dintr-o tentativă de otrăvire, a părăsit comunitatea. Faima sa era deja atât de mare, încât mulți novici i s-au alăturat, cerându-i îndrumare spirituală. Pe la anul 520, a abandonat definitiv viața de eremit, optând pentru cea de cenobit, călugăr care trăiește într-o mănăstire.

Victimă a urii unui preot, în 529 a abandonat Subiaco și a fondat mănăstirea de la Monte Cassino. Acolo a elaborat Regula vieții cenobite, inspirându-se din experiența sa anterioară, și poate și din scrieri anterioare. Lucrarea sa s-a aflat la temelia vieții monahale din Occident. El concepea monahismul ca „O școală în serviciul Domnului”, organizată precum o familie, abatele fiind tatăl.

Nici după moarte n-a avut Sfântul Benedict mai multă liniște. Corpul său a fost abandonat la abația Monte Cassino, distrusă de invazia lombarzilor, în anul 577. Aproape 100 ani mai târziu, în 673-674, călugării veniți din Galia i-au transportat relicvele la abația Fleury-sur-Loire.

bilite de Conciliul de la Latran. Clericii și călugării sodomiți puteau fi de acum privați de statutul lor și încredințați justiției seculare. ■

Iar aceasta manifesta încă o anumită indulgență, mai ales față de femei.

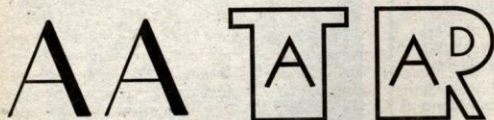
Depopularea pe care o cunoștea lumea occidentală la sfârșitul secolului XIV – în urma epidemiilor și a războaielor – impune înăsprirea atitudinii față de homosexualitate. În 1343, un sire Mathieu de Colombets, din regiunea lyoneză, este condamnat la o amendă de 300 florini, de trei ori mai mult decât plătea un adulterin. În secolele XIV și XV, autoritățile se arată tot mai preocupate de progresul acestui flagel real sau presupus.

La sfârșitul Evului Mediu, procesele contra homosexualilor se înmulțesc. Totuși, abia în 1568 a înăsprit papa Pius V măsurile sta-

Adaptare de Dorin MATE

SLUJBA PORTARULUI

(Biverb: 5, 8)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei Sultan
ai Imperiului otoman:

S-SOL-M-MUSA-ARAB-
LUBENITA-SELIM-TUI-
ITE-S-RÂ-AMARATA-Z-
AN-TIHNI-IN-MAHMUD-
N-SUC-EC-STAR-ADIO-
URARE-FS-ARIDA-ROM-
CT-ILARA-VIATA-IMN

SĂBII ȘI SPADE DE TOLEDO CONTRA TURME DE VITE DIN BĂRĂGAN

În numărul din luna ianuarie a acestui an, am publicat un articol semnat de o pasionată cercetătoare a istoriei românilor, Josefina López Sanmartin (1919-1989), consacrat ecurilor spaniole ale alegerii lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Principatelor Unite. Erau câteva pagini din teza de doctorat în științe istorice a autoarei, susținută la Facultatea de istorie din București, sub conducerea științifică a acad. Andrei Oțetea și consacrată relațiilor comerciale hispano-române în sec. XIX și la începutul sec. XX.

JOSEFINA LÓPEZ SANMARTIN

Prezentăm acum cititorilor noștri câteva pagini privitoare la relațiile comerciale dintre România și Spania la sfârșitul veacului trecut.

Deși se aflau la mari distanțe geografice, cele două țări erau interesate în dezvoltarea unor legături comerciale, în condițiile în care România, în 1877-1878 își dobândise independența deplină de stat, iar în 1881 devenise regat.

Să urmărim, deci, cum evoluau schimburile comerciale româno-spaniole la finele veacului trecut.

Relațiile comerciale hispano-române înregistrează la începutul anilor '80 ai secolului trecut un evident progres, dar ele dețin totuși o pondere mică în comerțul exterior al fiecăreia dintre cele două țări, fiind supuse fluctuațiilor. Ordinea țărilor, după valoarea în lei aur a comerțului total cu România, era următoarea: Austro-Ungaria, Marea Britanie, Germania, Franța, Turcia, Rusia, Bulgaria, Italia, Belgia, Olanda, Grecia, Elveția, Serbia, Statele Unite, Spania, Egipt, Suedia, Norvegia și Portugalia. Spania ocupa, așadar, locul 15 printre țările care întrețineau relații economice cu România.

În importul românesc din Spania – care ajungea în 1884 la 263 articole în valoare de 294 986 275 lei – erau incluse produse finite (încălțăminte, țesături de bumbac, țesături fine), sau produse vegetale și animale, brute sau semiprelucrate (piei, urze, ulei de măsline, citrice, fructe uscate), ca și alte mărfuri în

care Spania era principala producătoare europeană sau putea să concureze cu succes produse similare ale țărilor care făceau comerț cu România. Importul român avea totuși o valoare globală scăzută și pentru stimularea sa se resimea nevoia acordării unei mari atenții cerințelor pieței românești atât din partea organismelor oficiale, cât și a comercianților și navigatorilor spanioli.

În această perioadă armata română se arată interesată de unele arme albe pe care le utiliza armata spaniolă. Prin *Ordinul regal* din 9 septembrie 1885, Ministerul Afacerilor Interne (del Estado) comunica Direcției generale a artileriei că, conform depeșei ministrului rezident al Spaniei la București, Ministerul de Război al României dorea să știe dacă „ar fi o problemă dificilă procurarea de modele de săbii și spade de la fabrica de arme din Toledo, arme de care se folosea și cavaleria armatei spaniole”.

Ministerul de Război al României adăuga că ar achita modelele de săbii și spade cerute și, în cazul în care caracteristicile acestor arme

și prețul lor ar permite-o, ar putea face o comandă considerabilă.

Guvernul spaniol, de acord cu raportul primit de la Direcția generală a artileriei, a răspuns Ministerului de Război al României că „nu exista nici un inconvenient în a-i procura o sabie de ofițer de cavalerie model 1868, care costa 41 pesetas și 12 centimos; altă sabie de soldat model 1880 – preț 27 pesetas; o spadă de ofițer al Escadronului escortei regale – preț 37 pesetas 2 centimos și o spadă simplă care se ridică la 34 pesetas. Guvernul spaniol a dispus ca toate aceste arme împachetate să poată fi încredințate la Curtea Spaniei reprezentantului României, în schimbul sumei de 160 pesetas în care era inclusă și împachetarea”.

Guvernul spaniol a considerat necesar să indice guvernului român că armele menționate erau cele reglementare în acel timp în armata spaniolă, dar că mai ofereau, de asemenea, pentru a fi cunoscute, alte arme anterioare, cum erau o sabie model 1860, alta model 1850 și o sabie utilizată de Garda civilă. Cabinetul

În imagine: Palatul Escorial de lângă Madrid.

din Madrid mai adăuga că nu avea nimic împotriva ca fabrica din Toledo să producă armele după modelele alese de guvernul român și că, cu atât mai puțin, ar avea de obiectat dacă s-ar produce orice fel de altă armă, după preferință, dar să se trimită înainte modelul pe baza căruia s-ar fixa prețurile. În răspunsul trimis la București se face chiar o altă propunere: aceea că Spania ar putea să vândă imediat armatei române mai multe mii de săbii și spade din rezervele armatei și ale Gărzii civile, în perfectă stare, dar cu avantaj de prețuri.

Mai târziu, între alte achiziții făcute din Spania, România a cumpărat 95 000 de revolevere.

Negocierile asupra cumpărării și vânzării de armament au avut loc, în continuare, între Minișterele de Război ale celor două state. Demn de relevat este faptul că în timp ce alte țări care se împotriviseră, într-un fel sau altul, luptei pentru dobândirea și recunoașterea independenței României ridicau obstacole în calea a tot ceea ce putea să întărească acest stat devenit neatârnat, Spania îi pune la dispoziție producția uneia dintre cele mai importante fabrici de armament.

În comerțul hispano-român animalele și multe produse animaliere tindeau să ocupe un loc important în acei ani. Se comercializau, în special turmele de vite. Însă la începutul toamnei lui 1886, România s-a izbit de problema gravă a unor cazuri de pestă bovină, fapt care a cauzat întreruperi, până la suspendare a exportului, nu numai din localitățile unde se iviseră cazuri de îmbolnăvire, ci din toată țara. Consulul spaniol la Braila informa Madridul că pesta bovină se combatea cu eficacitate, sacrificându-se fără întârziere animalele atacate. Întreba totodată dacă putea comunica crescătorilor de vite români că se permitea intrarea în Spania a vitelor doar pe baza unui certificat de sănătate corespunzător.

Situația a provocat, de fapt, o teamă justificată mai ales în rândul comercianților de vite din ambele țări. Autoritățile, pe de altă parte, au lucrat cu cele mai mari și justificate precauții. Directorul general pentru asistență publică și sănătate al Spaniei, Teodoro Baró, și directorul general al agriculturii, comerțului și

industrii, Benigno Quiroga Ballesteros, au răspuns la București că, în conformitate cu articolul 8 al *Ordinului Regal* din 5 iunie 1872, puteau să se introducă vite în Spania dacă nu se întâmplă nici un accident pe bord și cu condiția ca navele care le aduceau să se supună unui control facultativ și practicilor de carantină în cazul în care ar fi apărut pe bord vite bolnave sau moarte de epizootie.

Nu s-au semnalat însă cazuri neplăcute pentru niciuna din părți.

Vinurile românești și comercializarea lor au constituit un capitol care a interesat foarte mult Spania, nu numai prin eventualele tranzacții, dar poate în mai mare măsură prin concurența de pe piețele europene. La 16 mai 1888, Secția de comerț a Ministerului Afacerilor Interne al Spaniei trimitea ministrului spaniol la București următoarea scrisoare: „Ziarul parizian *Le Temps* inserează o corespondență din București, datată 2 al lunii curente, în care se dau date interesante asupra comerțului de vinuri românești cu Franța, comerț care a început în 1886 și care astăzi trece printr-o perioadă critică, consecință a ultimelor dispoziții ale vămii franceze în legătură cu vinurile extra-alcoolizate. Cum tot ce se referă la aceste lucruri este de foarte mare interes pentru Spania, rog pe Excelența Voastră să informeze acest minister în legătură cu importanța actuală și viitoare a viilor din această țară [România - n.n.], prețul vinului de consum, consumul general în țară și prețul vinului românesc în Franța”.

Spania vedea în măsurile prohibitive ale guvernului francez împotriva vinurilor străine extra-alcoolizate expresia unui război vamal care putea să aibă consecințe negative atât asupra exportului vinurilor românești, cât și asupra exportului vinurilor spaniole.

Un interes similar cu acela manifestat de guvernul din Madrid pentru problema viticolă în România era arătat și de guvernul din București în legătură cu eventualele repercusiuni ale aceluiași măsuri franceze în Spania. Din acest motiv, ministrul român al Afacerilor Externe, P.P. Carp, se adresa ministrului spaniol la București, Del Moral, manifestându-și „doriința de a cunoaște rezultatul negocierilor întreprinse de către gu-

vernul Spaniei relativ la măsurile adoptate de Franța în legătură cu vinurile extra-alcoolizate”.

Din schimburile de opinii dintre ministrul spaniol și ministrul Afacerilor Externe român a reieșit clar că demersurile Spaniei, pe de-o parte, și ale României pe de alta, în legătură cu exportul de vinuri, avuseseră un rezultat defavorabil. România era avantajată totuși de faptul că în Franța mari cercuri comerciale considerau necesar să nu se ducă până la extremă războiul vamal împotriva vinurilor din această țară care reprezenta o piață de aproximativ 25 milioane de franci pentru ei.

În octombrie 1888, Ministerul Afacerilor Externe al României a pus la dispoziția guvernului spaniol două documente cu informații referitoare la viile românești, la prețurile vinului de consum, consumul general în țară și prețul vinului românesc în Franța. Din aceste documente rezulta că suprafața viilor românești era de 115 899 hectare, cu o producție totală de aproximativ 1 850 000 hectolitri de vin de diverse categorii și că exportul viticol din porturile dunărene crescuse considerabil în anii 1887 și 1888.

Relațiile comerciale între Spania și România s-au dezvoltat în ultimii ani ai secolului XIX și primii ani ai secolului XX - fără a se înregistra salturi spectaculoase și fără a se ajunge încă la așezarea lor pe bazele mai sigure ale unor convenții comerciale. Cazurile de daune parțiale sau nemulțumiri se rezolvau de către autoritățile ambelor țări. De exemplu, la 16 iulie 1908, ministrul României la Viena încredința ambasadorului Spaniei din acea capitală o notă oficială comunicându-i: „Având în vedere plângerile unora dintre corporațiile din Barcelona contra taxelor vamale românești ridicate, guvernul va aplica măsurilor spaniole tarife mai reduse”.

Lată, așadar, cum se prezentau schimburile comerciale româno-spaniole în veacul trecut. Ele aveau să cunoască o evoluție pozitivă, concretizată prin Convenția de comerț și navigație dintre cele două state, semnată la 1 decembrie 1908 la Viena de către reprezentanții plenipotențieri ai Spaniei, Julio de Arellano, marchiz de Casa Arellano, și cel al României, Nicolae Mișu. ■

● Început de secol cu medalii ● Pericolul unui fiasco? ● Pavilionul românesc de la Liège ● 1907 – Congresul Internațional al petrolului la București ● Guvernul recunoaște oficial industria petrolieră

MAI 1904.

PRIMUL-MINISTRU,

D.A. STURDZA,

ÎNTRE PETROLIȘTI

Facem cunoștință, stimați cititori, în acest episod al cronicii consacrate trecutului petrolului românesc, cu o publicație care, timp de aproape jumătate de secol, a strâns în paginile sale un vast tezaur de informații. Este vorba de revista *Moniteur des intérêts pétroliers Roumains*, al cărui prim număr a apărut la 20 aprilie 1900. Din 1904, revista se va numi *Moniteur du pétrole Roumain*. Își va înceta apariția în 1948, cu numărul 1-2. Apărea bilingv, cu texte în românește și franțuzește. Directorii ei au fost: Nicolae Mancaș (1900-1908), Leon Sanielevici (1908-1925) și Mihail Pizanty (1925-1948).

Să-i răsfoim și noi paginile, reținând câteva fapte de la început de secol.

D.A. Sturdza (x) între petroliști, la Buștenari

Participarea României la Expoziția Universală de la Paris din 1900 este marcată de rezultate deosebite la Secțiunea „pentru produsele miniere și asimilate”, juriul atribuindu-i „18 recompense pentru 18 expozanți” scrie *Moniteur*... din 20 iulie 1900 (datele sunt pe stil vechi). Aceste recompense sunt: „5 mari premii de onoare, 2 medalii de aur, 5 medalii de argint, 2 medalii de bronz și 4 mențiuni onorabile.

Petrolurile noastre, mai ales – continuă revista citată – au obținut cea mai înaltă distincțiune posibilă și țara noastră se găsește cu tot dinadinsul în capul celor 26 țări expozante, căci suntem singurii care am avut recompense pentru toți participanții”.

Un eveniment științific din lumea petrolului la care țara noastră este prezentată în acest început de veac este primul Congres internațional al petrolului, desfășurat la Paris în zilele de 16-28 august 1900. Din România participă, ca delegați speciali, ing. C. Alimăneștianu, director în Ministerul Agriculturii, Industriei și Comerțului, și reputatul chimist L. Edeleanu, din Serviciul minelor. Aceștia prezintă comunicări despre „starea industriei petrolului nostru și asupra calităților lui”. Aceste comunicări – scrie *Moniteur*... din 20 august 1900 – au avut un „succes... atât de mare, încât membrii Congresului, în unanimitate, au trimis MM Lor regelui și reginei o telegramă la Sinaia...” În telegramă, semnată de Ed. Lippmann, președintele Congresului, se menționa că participanții la această reuniune „au ținut a consacra succesul cel mare al expoziției române, desemnând orașul București ca loc de întâlnire a viitorului Congres”.

Autoritățile române hotărăsc ca acest al doilea Congres al petrolului să aibă loc în septembrie 1902. Această decizie stârnește însă invidie în unele cercuri interesate atât în producția de petrol cât și în prelucrarea și desfacerea lui. România devine ținta unei campanii de defăimări în presa occidentală. Între cei mai virulenți, este ziarul vienez *Chemiker u.t. Zeitung*, care, la 1 septembrie 1901, într-o preținsă corespondență din București, îi avertiza pe eventualii participanți

să nu vină în România, „țară rămasă în toate privințele în urmă și cea mai tânără țară petroliferă”, existând „pericolul unui colosal fiasco iminent”.

Într-o scrisoare publicată în *Moniteur...* din 5 septembrie 1901, profesorul universitar H. Hoefler, din Leoben, delegat al Austro-Ungariei la congres, combate astfel de aserțiuni calomnioase: „Alegerea orașului București ca loc de întâlnire al viitorului congres a fost un succes moral pe care România și l-a câștigat la Paris. Nu trebuie degradată națiunea română prin aceea că în chestiunea congresului se pune întotdeauna înaintea ca motiv principal, folosul material”.

Al doilea Congres al petrolului nu s-a ținut totuși la București. A avut loc la Liège între 13 și 17 iunie 1905, cu prilejul Expoziției universale. Din România a participat o delegație formată din geologul L. Mrazec, L. Edleanu și C. Alimăneșianu. „Dintre toate statele producătoare de petrol – notează *Moniteur...* din 10 august 1905 – numai România a fost reprezentată la Expoziția din Liège, având construit un pavilion special – pentru petrol”. Este adresată o invitație oficială din partea autorităților române ca următorul congres al petrolului să se țină în România.

Și, într-adevăr, congresul a avut loc la București în zilele de 8-13 septembrie 1907 (stil nou), sub înaltul patronaj al principelui Ferdinand și sub președinția lui Anghel Saligny, președintele Academiei Române. Au participat delegații din Germania, Marea Britanie, Austria, Bulgaria, Canada, S.U.A., Franța, Guatemala, Olanda, Ungaria, Italia, Mexic, Portugalia, Rusia, Serbia, Suedia și România.

În Parcul Carol, de la Filaret, a fost organizată o expoziție a petrolului (prima de acest fel din țară). Participanții au avut prilejul să viziteze zone petrolifere, localități turistice, să facă o călătorie cu vaporasul pe Dunăre, să viziteze Constanța. Ședințele de deschidere și de închidere au avut loc la Ateneu, lucrările pe secțiuni (geologie, exploarațiune, exploatațiune, chimie și tehnologie, legislație, comerț) desfășurându-se în Palatul Universității. În fiecare zi au fost oferite banchete, dejunuri, mese festive de

către diferite ministere, instituții, asociații. Pe toată durata congresului, *Moniteur...* a apărut zilnic, în ediție specială, în limba franceză.

La ședința de închidere, consemnează *Moniteur...* din 23 septembrie, „d. prof. Zaloziecki a mulțumit României în numele Austro-Ungariei de primirea excelentă făcută congresiștilor; d. Loudon, delegatul Olandei, a mulțumit, în numele tuturor congresiștilor, guvernului și poporului român de excelența și cordiala primire făcută congresiștilor, urând regelui și poporului român toată prosperitatea posibilă”.

Congresul „a adoptat prin aclamațiune” propunerea primului-ministru, D.A. Sturdza, „de a se admite de către toate statele unificarea metodelor de măsură și greutate a derivatelor petrolului”.

Să mai reținem din bogata cronică a petrolului românesc din primul deceniu al secolului nostru încă o mărturie semnificativă: vizita pe care primul-ministru, D.A. Sturdza, și ministrul Lucrărilor Publice, Em. Porumbaru, o fac la exploatarea de petrol din districtul Prahova în zilele de 31 mai și 1 iunie 1904. Sunt însoțiți de Vintilă Brătianu, C. Alimăneșianu și L. Mrazec, membri în Comisiunea pentru studierea terenurilor petrolifere. Este prima vizită a unui șef de guvern român la exploatarea petrolifere.

„Petroliiști – scrie *Moniteur...* din 12 iunie 1904 (ediție specială) – au fost pe deplin conștienți de importanța deosebită a acestei vizite, care înseamnă recunoașterea oficială de către guvern a industriei de petrol”. Trecuseră mai puțin de cinci decenii de la inaugurarea primei rafinării din lume, construită pe pământ românesc (*Magazin istoric*, nr. 7/1998).

Referindu-se la importanța vizitei, *Moniteur...* consemnează: „Atât în conversațiunile urmate în timpul acestei vizite, cât și în cuvântările ținute la Bușteni, s-a recunoscut și s-a scos în evidență rolul important pe care capitalurile străine l-au avut în lucrările de găsire și exploatare a bogatelor noastre mine de petrol. Cea mai mare parte din lucrările de exploatare în care rizicul [riscul] este, precum se știe, destul de

mare, cum și o bună parte din lucrările de exploatare se datorește exclusiv acestui capital.

La o serbare oficială și așa de grandioasă cum a fost cea pe care petroliștii au făcut-o șefului guvernului – continua revista citată – nu se putea să nu se recunoască și să nu se scoată în evidență acest adevăr.

Cordialitatea ce s-a constatat tot cu ocazia acestei festivități că există între elementul străin și cel indigen a făcut o probă mai mult că s-a înțeles de toți necesitatea unei sincere și permanente colaborări a acestor două elemente”.

Iată, spre exemplu, care era în 1906 capitalul străin angajat în industria română de petrol: german – 74 milioane lei; francez – 31 milioane; olandez – 22 milioane; italian – 15 milioane; american – 12,5 milioane; belgian – 5 milioane; englez – 3 milioane; diverse alte state – 6,5 milioane; capitalul român era de 16 milioane lei.

Capitalul străin, menționează Constantin M. Boncu, în studiul său amintit și în episoadele precedente, pătrunsese în industria petrolului de la noi încă din 1861, când francezul Olivier de Lalande solicita dreptul de a exploata petrol la Ocna, jud. Suceava. În Țara Românească, la 1864, s-a constituit Societatea „Valachia Petroleum Company”, cu capital englez.

În discursul ținut la 1 iunie 1904, la Bușteni, D.A. Sturdza relevă faptul că exploatarea petrolifere reprezintă „o bogăție reală și trebuie să le dăm o atenție deosebită și serioasă. Pentru asta se cere ca această bogăție să nu o risipim, să nu o speculăm și să dăm exploatarea și comerțului ei o direcțiune sănătoasă și bine chibzuită. Se mai cere pentru aceasta ca să nu amestecăm chestiunea petrolului cu interesele de partid sau cu interesele noastre personale și momentane”.

În 1903, după datele publicate de *Moniteur...* din 20 decembrie 1904, România avusese o producție de 384 303 tone de petrol brut, fiind, după S.U.A., Rusia, Indiile Olandeze și Galiția a cincea țară din lume producătoare de petrol. ■

(Va urma)

Ioan LĂCUSTĂ

După decembrie 1989, monarhia românească și-a recăpătat locul cuvenit în manualele și cărțile de istorie, în paginile revistelor de specialitate. Lucruri uitate, dar odinioară binecunoscute, au revenit acum în actualitate. Este însă vremea să completăm informația – veche de mai multe decenii – cu datele noi ale recent deschiselor arhive. Astfel a intrat în atenția noastră

„Louis, nașul meu...”

Albine-Hortense Lacroix (devenită prin căsătorie Cornu) s-a născut într-o familie de servitori din personalul domestic al casei regelui Louis, fratele lui Napoleon I, devenit rege al Olandei (1806-1810), și al nevestei sale Hortense – fiica din prima căsătorie a Josefinei de Beauharnais, soția împăratului Napoleon I. Mama viitoarei doamne Cornu a fost o cameristă

Desirée Favreux – pe care regele Louis o impusese regalei sale soții, înlocuind pe o altă servitoare ce pierduse încrederea augustului său stăpân. Desirée Favreux se căsătorise de curând cu un valet de origine bască, Lacroix, pe care reușise să-l angajeze în serviciul reginei. Drept recunoștință, fiica lor a primit numele stăpânei, Hortense, iar naș i-a fost al treilea fiu al suveranilor, Louis, viitorul Napoleon III, pe atunci în vârstă de numai un an. Așadar, împăratul de mai târziu era nașul și nu fratele de lapte al doamnei Cornu, cum s-a afirmat uneori în istoriografia românească.

În memoriile sale, Hortense Cornu vorbește prea puțin despre tatăl ei, om vanitos, brutal și infidel. Cea care i-a influențat decisiv educația și firea a fost mama sa. Femeie aproape incultă, dar orgolioasă și cu o ambiție aproape fără margini, își invidia aprig stăpânii la care slujea. Voia

și doamna Hortense Cornu, un personaj cam enigmatic, despre care se știe că a influențat aducerea prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen în România. Cine a fost această doamnă, ce legături a avut ea cu familia de la Sigmaringen, ce a făcut înaintea și mai ales după 10 mai 1866?

Iată câteva întrebări cărora ne-am propus să le găsim răspunsul, utilizând noi surse documentare.

spunea că i-a făcut mult bine, căci avea o fire extrem de turbulentă.

Regina Hortense a fost atrasă de fetița supradotată și i-a îngăduit, spre satisfacția mamei sale, să se joace cu copiii ei, moștenitorii tronului.

Despre Napoleon III avea să scrie în memoriile ei:

„Louis, nașul meu, era un copil delicat, blând ca o oaie, tandru, generos, gata să dăruiască orice lucru, ceea ce făcea și cu mine, spiritual, plin de scrupule, spirit delicat de fetiță, dar o inteligență leneșă, pricepând cu greutate, ceea ce te făcea să-ți pierzi răbdarea cu el, cum mi se întâmpla și mie adesea.

Aparent, n-avea nici o umbră de mândrie; se arunca plin de efuziune în brațele primului venit, copleșindu-l, cu mângâieri fără număr, ceea ce făcea să se spună despre el că are o inimă iubitoare. Dar asta nu însemna nimic; de îndată ce nu-l mai vedea pe respectivul, îl și uita...”

Simpatia micii Hortense se îndrepta spre fratele cel mare al lui Louis, care „era sincer și deschis, n-avea nimic comun cu Beauharnais, neamul cel mai prefăcut și mai viclean ce se poate întâlni... Când ne jucam de-a trăsura..., eu eram regina, el vizitiul, iar Louis servitorul. Vizitiul a murit în floarea vârstei, în exil [în 1831], înaintea ca Italia să fie liberă, servitorul este împărat, iar regina o femeie

SORIN CRISTESCU

să demonstreze cu orice preț că adevăratele genii dorm în rândurile celor de jos și că o fată săracă putea fi superioară intelectual odraslelor regale, pentru care, de cele mai multe ori, viața nu era decât un joc. Pentru aceasta n-a prețuit nimic: la doi ani, mica Hortense avea un profesor de dans, iar la patru ani uimea pe toată lumea știind să citească și să recite fabule, fiind „un biet mic saltimbanc de spirit și știință”, cum se descria singură mai târziu. Elementul esențial al educației sale fusese cravașa, ce pedepsea strașnic cea mai mică abatere și despre care ea însăși

batrână și săracă, cu părul alb și viața mediocră”.

De-ale genealogiei

După prăbușirea imperiului napoleonean, în 1815, pentru regina Hortense, de mai multă vreme divorțată de soțul ei, a urmat o perioadă de exil în Italia și în sudul Germaniei, unde familia Lacroix a însoțit-o permanent. Copiii au crescut împreună, primind aceeași educație, până când, la Augsburg, viitorul Napoleon III a intrat la colegiul german, iar Hortense Lacroix la pension. În această vreme regina Hortense a vizitat de mai multe ori reședința de la Mannheim a marelui duce de Baden, a cărui soție, Stephanie, născută de Beauharnais, era verișoara ei. Tot la Augsburg, fiica marelui duce de Baden, Joséphine, a ajuns să fie colegă și prietenă la pension cu Hortense Lacroix, care era cu patru ani mai mare. Această Joséphine von Baden s-a căsătorit în 1834 cu un principe german, Karl Anton von Hohenzollern-Sigmaringen și el pe jumătate francez, căci mama sa, Antoinette, născută Murat, era fiica fratelui celebrului mareșal napoleonean Joachim Murat, regele Neapolului. Joséphine von Baden, descendentă a familiei Beauharnais, și Karl Anton von Hohenzollern-Sigmaringen au fost părinții viitorului Carol I, primul rege al României.

Pe vremea când își făceau confesiuni în pensionul de la Augsburg, cele două fete, atât de deosebite prin naștere, nu bănuiau că peste decenii destinele lor se vor întâlni din nou.

În 1828, tânăra Hortense Lacroix a părăsit pensionul, iar regina Hortense i-a recunoscut calitățile intelectuale deosebite și i-a cerut să lucreze alături de ea la redactarea memoriilor sale ce o vor face cunoscută în istoriografia franceză. Era prima colaborare importantă a literatei de mai târziu. Până în 1835 a locuit la Roma, în Palatul

Ruspoli, proprietatea reginei. Aici Hortense Lacroix a făcut cunoștință cu un tânăr pictor, Sebastian Melchior Cornu, bursier protejat al unui judecător din Villefranche. Cei doi s-au căsătorit în scurt timp și s-au stabilit, după 1835, la Paris.

În capitala Franței, soții Cornu s-au dedicat preocupărilor artistice. Pictorul, academicist rigid, avea puține comenzi, în pofida succeselor repetate de la Salon; tablourile sale erau considerate cam statice și fără culoare. Soția lui s-a manifestat ca o germanistă de talent, publicând traduceri sub pseudonimul Sebastian Albin: *Balade și cântece populare din Germania* (1841), *Correspondența lui Goethe cu Bettina von Arnim* (1843). Mai mult, comisia Enciclopediei Moderne i-a încredințat redactarea unui *Eseu asupra istoriei artelor în Italia*, publicat în 1848, în volumul XVIII al prestigioasei colecții.

Liberă, spre a spune adevărul

Această activitate intelectual-publicistică contribuie la menținerea legăturilor cu fosta ei colegă de pension, Joséphine, acum prințesa von Hohenzollern-Sigmaringen. Soții Cornu sunt oaspeții reședinței de la Umkirch, aparținând Stephaniei von Baden, lângă Freiburg. Vara, Joséphine își vizitează mama, împreună cu copiii, iar micul Carol a stârnit simpatia soților Cornu, pictorul executându-i, pe la 1843, un portret ce îl înfățișează cu un motan în brațe. Este primul portret al viitorului rege.

Dar Europa intra într-o epocă tumultuoasă. Tulburări revoluționare vesteau anul 1848 și în seria acestora s-a numărat și tentativa de lovitură de stat a lui Louis Napoleon din 1840. Eșuată lamentabil, ea a avut ca rezultat condamnarea inițiatorului la închisoare pe viață în fortăreața

Ham. Aici, viitorul Napolen III a petrecut șase ani, timp în care relațiile mult diminuate cu fina sa, Hortense, au fost intensificate. Soții Cornu au vizitat în repetate rânduri pe ilustrul prizonier, iar Hortense a devenit colaboratoarea lui la tratatul despre artilerie pe care viitorul împărat intenționa să-l publice.

La 25 mai 1846, înmînatul a evadat, dar Hortense Cornu, se pare, a fost complet străină de această acțiune.

Revoluția de la 1848 și anii ce au urmat, perioadă în care Louis Napoleon a trecut în prim-planul vieții politice franceze și europene, ca președinte al Republicii și apoi ca împărat, au însemnat o altă răcire a relațiilor dintre cei doi, căci Hortense Cornu era o republicană convinsă. Că așa era o dovedește și faptul că în 1858, soții Cornu au organizat o subscripție pentru familia Orsini, cel care încercase să-l asasineze pe Napoleon III. În acest atentat eșuat, cum rezultă dintr-o scrisoare pe care Hortense Cornu i-a trimis-o în 1867 lui Carol I, a fost implicat și Ion C. Brătianu, motiv pentru care liderul politic român nu putea fi agreat de împăratul francez ca șef de guvern în România.

Abia în 1860, când Napoleon III intenționa să scrie o biografie a lui Iulius Caesar și apelează la colaborarea doamnei Cornu pentru a lua legătura cu o serie de epigrafiști spre a-i strânge materialul documentar necesar, între naș și fină s-au reluat relațiile. Deocamdată în scris, fapt de care Hortense Cornu s-a folosit însă pentru a-și recomanda protejații, de pildă pe istoricul Ernest Renan. În martie 1862, soția contelui Walewsky – ministrul de Externe francez care sprijinise cauza românilor la Congresul de pace de la Paris, din 1856 – a adus-o pe Hortense la Tuileries, pentru o întrevedere cu împăratul.

Acesta a fost începutul unei noi relații ce va dura până la prăbușirea celui de-al doilea imperiu, în 1870. O perioadă în

care doamna Cornu, al cărei salon va fi frecventat de mai toate gloriile culturale ale timpului, a fost unul dintre consilierii intimi ai împăratului și împărătesei Eugenia. O funcție neremunerată, căci republicana doamnă nu a acceptat nici un fel de răsplăt bănească. Când într-o zi împăratul i-a oferit patru milioane de franci pentru a-și putea permite un salon literar – visul ei! – Hortense Cornu și-a refuzat „augustul naș”, spunându-i: „Vreau să fiu liberă, pentru a-mi păstra dreptul, pe care doar eu îl am, de a vă spune adevărul!”

Și pentru soțul ei a refuzat oferte avantajoase; dacă trecea drept adepta Imperiului, era o chestiune de aparențe și asta o făcea numai pentru a-și susține prietenii, republicanii liberi cugetători. Salonul ei era frecventat de o serie de personalități: istoricii Victor Duruy și Ernest Renan, scriitorul George Sand, Ponson du Terrail, Al. Dumas tatăl, Gustave Flaubert, publicistii Gustave Planchet, redactor la celebra *Revue des Deux Mondes*, sau A. Ubicini, susținător al luptei de emancipare națională a românilor.

Relațiile cu familia Hohenzollern-Sigmaringen au continuat să funcționeze, din moment ce în 1862 doamna Cornu o sfătua pe prințesa Joséphine ca fiii ei să nu accepte tronul Greciei, rămas vacant prin alungarea regelui Otto. Dar și mai interesant ni se pare momentul din 1863, când cel de-al doilea fiu al prinților de la Sigmaringen, Carol, a apelat la serviciile doamnei Cornu.

Săgeata lui Cupidon...

La 11 noiembrie 1863, Napoleon III îi scria lui Karl Anton, tatăl: „Vă rog să invitați din partea noastră pe prințul Leopold și soția sa, cât și pe fratele său prințul Carol să vină câteva zile la Compiègne, între 24 noiembrie și 3 decembrie”.

Invitația primită a fost supusă aprobării regelui Prusiei, Wilhelm I, care i-a răspuns lui Karl Anton: „Pentru fiul tău Carol nu există piedică pentru o scurtă vizită, pentru ceilalți se interzice de la sine”. Refuzul a fost motivat diplomatic față de Napoleon III: starea de avansată graviditate a Antoinettei – soția lui Leopold (a și născut de altfel la 7 martie 1864).

Familia viitorului rege al României (sus): Stephanie de Baden (născută de Beauharnais) și Antoinette (născută Murat), bunicile; (jos): Karl Anton von Hohenzollern-Sigmaringen și soția sa Joséphine (născută Beauharnais) părinții principelui Carol. În medallion: portret al copilului Carol, executat de pictorul Sébastien Cornu

Ajuns la Paris, Carol i-a scris grăbit Hortensei Cornu, la 25 noiembrie 1863:

„Scumpă Doamnă,

Sunt dezolat de a nu vă fi găsit ieri; dacă îmi va fi posibil, voi veni să vă văd între 12 și 1, dar mă tem că îmi va lipsi timpul. Plec la Compiègne pentru 8 zile. Mama vă roagă să-i procurați cărțile indicate pe această listă [nu am aflat-o în arhivă] și să mi le trimiteți la Compiègne.

Vă îmbrățișez, scumpă doamnă, rugându-vă să acceptați sentimentele mele cele mai tandre.

Al Dvs. Charles H.”

Carol a fost oaspetele lui Napoleon III, fiind impresionat de caldă primire. Existau o serie de lucruri care îi legau pe cei doi, în afara rudeniei: fuseseră educați în sudul Germaniei (Napoleon III vorbea la un moment dat mai bine germana decât franceza), erau artiști ca pregătire, și încă o coincidență – erau născuți în aceeași zi calendaristică: 20 aprilie. Pentru Carol (aflat a doua oară în Franța), șederea la Compiègne a avut o importanță cu totul specială: a făcut cunoștință cu una din verișoarele sale, Anna Murat, s-a îndrăgostit fulgerător de ea cu toată pasiunea tineretii și în momentul în care își lua rămas bun de la încântătoarea verișoară, s-a întors acasă, era deja hotărât să se căsătorească imediat cu ea.

Acesta este și momentul în care Carol, pe un cu totul alt ton, a apelat la Hortense Cornu, confidenta

împăratului Napoleon III pentru a-și pune în aplicare planul. Carol i-a scris la 2 decembrie 1863 din Compiegne:

„Scumpă și bună Doamnă,

Doar pentru Dvs. voi veni sămbătă la Paris. Inițial, intenționeam să plec de aici direct la Düsseldorf și Berlin, dar am o vie dorință de a vă revedea și de a discuta cu Dvs. Dacă îmi permiteți, scumpă Doamnă, voi fi la Dvs. sămbătă, 5 decembrie, la ora 4 și v-aș fi foarte recunoscător dacă mă veți invita la cină. Iertați-mi cererea, dar între prieteni nu ne jenăm și atunci vom avea tot timpul să discutăm. Voi putea rămâne până la ora 6 și câteva minute. Apoi voi pleca cu trenul de noapte și voi fi la amiază la Düsseldorf.

La revedere, scumpă și bună Hortense, vă îmbrățișez din toată inima.

Al: Dvs. prea devotat și credincios prieten

Charles H.”

Și, într-adevăr, Carol o vizitează pe Hortense Cornu la reședința acesteia din Versailles, rue Saint Antoine 26, explicându-i totul. Ajuns la Berlin, i-a scris imediat, la 8 decembrie:

„Scumpă și bună Hortense,

Întors de curând la Berlin, mă grăbesc să vă exprim mulțumirile mele cele mai sincere pentru marea amabilitate care ați avut-o față de mine în ultima zi a șederii mele la Paris. Este o frumoasă amintire pentru mine de a fi fost primit cu atâta bunăvoință de către draga mea Hortense. Această ultimă zi, ultimele ore la Paris, au deții multe. Cunoașteți proverbul german (!): *Zarurile au fost aruncate*. După ce v-am părăsit, m-am dus, după cum știți, în avenue Montaigne, pentru a-mi lua rămas bun [de la Anna Murat]. Gândul că sunt obligat să părăsesc Parisul îmi era greu de suportat. V-am relatat, dragă Hortense, modul în care prințesa Anna s-a despărțit de mine, tulburându-mă într-atât că la un moment dat am fost cu totul

zăpăcit, Ea mi-a strâns mâna spunându-mi: «Sper că ne vom revedea în curând, nu-i așa? Vă veți întoarce în curând» și cu greu m-a lăsat să plec.

Plecând de acolo, mă gândeam să o revăd curând spre a fi unit cu ea pentru totdeauna. Am fost foarte fericit să pot petrece o zi la Düsseldorf alături de părinții mei, cărora le-am spus totul: mama este încântată, iar tata, după cum se pare, nu are nimic împotriva. Acum trebuie făcute demersurile. Dacă așteptăm prea mult, prințesa Anna va crede că nu mi-a făcut nici o impresie, cu atât mai mult cu cât am fost destul de rezervat față de ea la Compiegne. V-am spus, dragă Hortense, o iubesc din toată inima și ea este singura care mă poate face fericit. Toate acestea să rămână între noi; vă fac aceste confidențe ca fiind cea mai bună prietenă. Împăratului îi puteți spune că sunt *ganz verliebt in die A.* [cu totul îndrăgostit de Anna].

[În continuare, Carol scrie în limba germană]: Dar acum nu știu ce crede prințesa și ce cred părinții ei. Să mă fi înșelat eu oare, ceea ce nu cred, și poate că ea nu mai vrea să știe nimic de mine? Aceasta trebuie să afli tu, dragă Hortense, și să-mi scrii cât mai *repede*. Condițiile căsătoriei sunt grele și vor da mult de gândit tatei; îi voi scrie zilele acestea. Nu mă duc cu neplăcere în Franța, mă tem însă de impresia ce o voi face aici.

[Din nou în franceză]: V-aș fi foarte recunoscător să-mi trimiteți fotografii ale prințesei Anne. Le veți găsi la Disderi etc. Eu nu am decât una în rochie neagră. Nu pot să vă spun, dragă Hortense, cât aș fi de fericit să mă pot întoarce într-o bună zi la Paris – cât mai *curând*.

Binevoiți, vă rog, a mă reaminti domnului Cornu și acceptați, dragă Hortense, asigurarea sentimentelor mele cele mai afectuoase.

Vă îmbrățișează,
al Dvs. devotat Carol.

P.S. [În germană]: *Scrie foarte, foarte repede, te rog!*”

Cu ambiția ce o caracterizează, Hortense Cornu s-a angajat în realizarea proiectului matrimonial al celui pe care îl numea, alintându-l, Karlchen. S-a adresat împăratului Napoleon III, împărătesei Eugenia și prințesei mame Murat. Decizia a fost luată de aceste ultime două persoane și împăratul i-a comunicat-o în scris doamnei Cornu: prințul Carol de Hohenzollern trebuia să se naturalizeze francez, iar tinerii căsătorii să petreacă șase luni pe an la Paris. Hortense Cornu a ripostat imediat, arătând că în Germania Carol avea o poziție princiară și o carieră militară, pe când la Paris nu ar fi fost altceva decât „soțul prințesei”.

...și sfatul regelui prusac

Cam acesta era stadiul problemei în februarie 1864, când Carol a plecat pe front, în războiul cu Danemarca. Era încrezător și spera că în curând lucrurile se vor rezolva. Regele Prusiei îl sfătui: „Ai grijă de tine! Gândește-te la părinții tăi și... încă la altcineva!”

Dar orgoliile capetelor încoronate, ca și în alte cazuri, lovesc cel mai adesea pe alții. Realmente îndrăgostit, Carol nu refuza ideea naturalizării (fapt confirmat mai târziu de diplomații străini), dar această condiție pusă de Napoleon III îi provoacă o situație delicată, atât la regiment, cât și la Curtea regală, iar el nu era omul în stare să treacă peste cuvântul regelui.

La 25 iunie 1864, Karl Anton îi scria Hortensei Cornu: „Am ajuns lângă Rubicon și nu trebuie decât puțin elan și curaj sau voința unui singur pas pentru a-l trece. Aici e problema! Nimeni nu vrea să riște și afacerea va adormi poate pentru a nu se mai trezi niciodată”.

Nici el nu credea ce scria. Nu credea – cum vom vedea – nici doamna Cornu. Primul care nu voia să riște era Karl Anton însuși: „Îmi fac chiar anumite reproșuri de a-l fi ascultat pe

Carol – îi scria el doamnei Cornu. Tânăra persoană [Anna Murat], obișnuită să trăiască în centrul luxului și al lumii celei mai strălucitoare, se va putea ea mulțumi cu ceea ce poate să-i ofere Carol, care este o fire pur germanică și, mai presus de orice, germană? ...Va ști ea să aprecieze ceea ce noi prețuim cel mai mult pe lume, viața de familie? Va dori ea să-și petreacă cea mai mare parte a vieții la țară, pentru a-și crea acolo un mic centru de ocupații subordonate?

După ce a gustat, ba mai mult, a înghițit Parisul și tot șarmul vieții pariziene, simțindu-se sprijinită – prin relații de rudenie imperială și de strânsă prietenie cu împărăteasa – va renunța ea vreme de nouă luni (între timp, partea franceză se mulțumise ca tinerii căsătoriți să petreacă doar trei luni pe an în Franța) la acest paradis terestru pentru a se îngropa la Umkirth sau în mijlocul familiei mele, deloc amuzantă dar serioasă – ducând o viață destul de sobră și foarte precis reglementată?

La început tinerii ar putea călători, dar pe urmă nu vor mai călători, vor duce o viață așezată, vor avea copii și griji. Avea lui Carol, acceptabilă pentru o prințesă germană, nu va putea niciodată satisface cererile și exigențele unei pariziene răsfățate în eleganță și care nu cunoaște câtuși de puțin valoarea banului. [Carol] va trebui, deci, să se folosească de veniturile soției, să trăiască din averea ei, ceea ce creează o poziție dificilă și scabroasă soțului. Carol nu poate dispune decât de 50 000 de franci venit anual, pe care eu nu-l pot mări din cauza celorlalți copii și a marilor impozite pe care le suport... Se spune că prințesa este foarte bogată și înzestrată, dar averea ei nu are nimic de-a face cu ceea ce îmi dictează mândria mea, că soția trebuie să trăiască din veniturile soțului. Ce are ea în plus – cu atât mai

bine pentru ea și este o bucurie pentru copii –, dar nu-i deloc la fel de bine pentru soț, care nu oferă decât ceea ce are...

Avea lui Carol nu-i va putea permite nicidecum așa ceva; nu-i va permite nici chiar să trăiască înșurat la Berlin sau în vreun alt mare oraș, el n-ar putea să trăiască decât la țară, cu excepția călătoriilor și a vizitelor...

Cât costa pe atunci viața mondenă la Paris o știm din *Dama cu camelii* a lui Dumas: fiul: între 75 000 și 100 000 de franci pe an.

În noiembrie 1865 Carol se afla la Berlin. Din diverse motive fusese întârziat la avansarea în grad și îl încerca ideea de a-și da demisia din armată, pentru că „regele nu vrea ca noi frații Hohenzollern să facem o carieră în armată”. S-a adăugat și o altă amărăciune determinată de faptul că, prin intermediul unui bancher evreu, Lilienthal, a cărui casă o frecventa, Carol jucase la bursă și pierduse o sumă enormă – 55 000 de franci (un cal foarte bun costa 220 de franci). Pentru a putea onora datoria, tatăl s-a hotărât să vândă din averea alodială, căci de veniturile curente nu se putea lipsi. I-a interzis fiului orice distracție și i-a trimis doi consilieri: von Werner (îl vă însoți și în România) și Ambron (viitorul consilier al lui Carol în afacerea Strousberg), acesta din urmă urmând a procura banii necesari.

Tot atunci Carol a aflat că Anna Murat se va căsători, la mijlocul lui decembrie 1865, cu Mouchy, duce de Noailles. Pe 18 noiembrie 1865 îi scria Hortensei:

„Scumpă și bună Doamnă,

Întorcându-mă de câteva zile la Berlin, acest oraș al intereselor meschine, mă grăbesc să vă exprim cele mai sincere mulțumiri pentru amabila și binevoitoarea Dvs. scrisoare, care mi-a făcut cea mai mare plăcere.

Nu pot să vă spun, dragă Hortense, cât voi fi de fericit să mă pot reîntoarce într-o zi la Paris și să vă exprim încă o dată personal toată recunoștința mea pentru bunătatea Dvs. și amabilitatea cu care ați restabilit atât de bine raporturile cu Împăratul. Nu vă imaginați cât de mult țin la lucrul acesta. Sper că veți avea ocazia să-i spuneți că printre cele mai frumoase amintiri ale vieții mele voi socoti mereu pe aceea de a fi fost primit cu atâtă bunăvoință și indulgență de către Majestatea Sa. Sunt profund atins de bunăvoința Împăratului care mi-a trimis cartea sa despre Algeria. Binevoiți, scumpă Doamnă, să mi-o expediați aici la Berlin, pentru adresa numele meu fiind suficient.

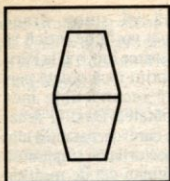
Sunt foarte încântat că Anna M[urat] face o bună căsătorie, sper doar ca ea să fie fericită”.

În decembrie 1865, Carol i-a scris și tatălui său, spunându-i că se gândește cu inima strânsă că în acea zi se oficia la Paris căsătoria Annei Murat.

Cert este că timp de doi ani Carol fusese subiect de discuții la curtea lui Napoleon III, iar felul demn, deloc Werthenian, în care își suportase nefericirea în dragoste, supunându-se deciziei familiei, nu trecuse neobservat. În februarie 1866, Hortense Cornu a aflat despre detronarea lui Cuza și refuzul principelui de Flandra de a accepta coroana Principatelor Unite. În mintea ambițioasei doamne a încolțit un nou proiect și de data aceasta nu se va mai lăsa înșinsă. Pe la sfârșitul lui martie i-a cerut lui Ubicini să-i aranjeze o întrevedere cu agentul diplomatic român la Paris, lăncu Bălăceanu. Tot atunci Carol a obținut un concediu pentru a-și putea petrece sărbătorile de Paște la Düsseldorf, în familie. Nu știa că peste puțină vreme destinul va schimba cu totul viața sa.

Cum? Vom afla în episodul viitor... ■

(Va urma)

MALIBU ȘI TÂRGU JIU

În cadrul programului complex de cercetări privind starea Coloanei fără Sfârșit de la Târgu Jiu, efectuate la solicitarea Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși și în colaborare cu acestea de Swedish Institute of Corrosion, din Stockholm, și The Getty Conservation Institute, din Los Angeles, împreună cu specialiștii români din nouă institute de profil și cu Centrul național de proiectare pentru patrimoniul cultural național, au fost efectuate minuțioase investigații privind gradul de deteriorare a capodoperei lui Brâncuși.

Aceste constatări au fost sintetizate de cercetătorii David A. Scott, Vladimir Kucera și Bo Rendhal, într-un raport din care cititorii noștri au putut parcurge ample extrase în nr. 5-8/1998 ale revistei.

Îată acum constatările din urma analizelor și testelor efectuate mai mulți ani privind gradul de poluare a mediului și acțiunea sa distructivă asupra Coloanei.

„Deși agresivitatea mediului nu poate fi atenuată, este important de știut cât este de activă atmosfera din Târgu Jiu față de metalele expuse liber. De aceea, s-a decis instalarea unei stații de testare a mediului în vecinătatea monumentului, pe acoperișul unei fabrici de confecții îmbrăcăminte din apropiere, situată numai la cca 100 m de Coloană. Acoperișul fabricii este lipsit de coșuri de fum sau de guri de aerisire.

Stația de testare trebuia să servească la evaluarea performanțelor diverselor acoperiri organice sau aliaje de acoperire care puteau fi recomandate pentru restaurarea *Coloanei*. Această stație a fost concepută pentru expunerea de probe și satisfacerea cerințelor pentru locurile de testare destinate evaluării coroziunii atmosferice precizate prin ISO 8565 : 1992.

Adițional cu testele din stația de la Târgu Jiu au fost efectuate teste suplimentare în stația de la Malibu, de la Getty Villa Museum, și în cea de la Stockholm, la Swedish Corrosion Institute.

Datele privind mediul au fost completate cu studii privind regimul de precipitații, aprofundate prin metode antiquated de analiză umedă practicate de dna Maria Boeru din România și care nu au fost cu nimic mai prejos decât cele folosite în Los Angeles de Air Quality Management District sau în oricare altă agenție de mediu.

Parametrii de mediu măsurați la Târgu Jiu au inclus bioxidul de sulf, bioxidul de azot, amoniac, ozonul, umiditatea relativă și temperatura. Poluanții gazoși au fost măsurați cu ajutorul martorilor pasivi puși la dispoziție de Swedish Environmental Institute, expuși pe durata a câte patru săptămâni.

Concentrațiile medii anuale de bioxid de sulf și de bioxid de azot s-au situat la un nivel moderat cu mențiunea că în sezonul rece concentrația de

bioxid de sulf a înregistrat un vârf, tipic pentru o astfel de perioadă. Concentrațiile în amoniac și ozon s-au situat la valori ridicate. În cazul amoniacului, aceasta s-a putut datoră îngrășămintelor folosite în zona agricolă înconjurătoare, iar în cazul ozonului, combinației între oxizii de azot aflați în proporție ridicată și emisiile de compuși organici volatili în prezența radiației solare intensive din perioada de vară.

Parametrii climatici au evidențiat faptul că numai într-o singură perioadă de patru săptămâni temperatura medie a coborât sub 0°C, iar umiditatea relativă medie anuală a fost de 76%.

De asemenea, a fost calculată durata de umezire definită ca intervalul de timp în care temperatura este peste 0°C, iar umiditatea relativă peste 80%. După fiecare ploaie, inclusiv în ultimele 6 luni de expunere, au fost analizate precipitațiile rezultate în ceea ce privește indicele de aciditate (p.H.) și concentrația în ioni de calciu, de magneziu și de clor. Referitor la concentrația în ioni de clor din apa de ploaie s-a constatat că aceasta este mai ridicată decât era de așteptat, situație care până în prezent nu este clară.

În stațiile de testare de la Târgu Jiu și Malibu au fost instalate probe convenționale din oțel, zinc, cupru și aluminiu în conformitate cu recomandările ISO 9223. Au fost expuse 12 seturi de probe de dimensiuni 100 mm x 150 mm x 1 mm cu durata de expunere de 1, 2, 4 și, respectiv, mai mulți ani, destinate unor analize bazate pe decapări repetate, conform ISO 9226. Constatările de până la această dată arată că regimul de corozivitate de la Târgu Jiu este scăzut în raport cu oțelul nealiat, cupru și aluminiu, și scăzut către medie pentru zinc. Pentru comparație, la Malibu corozivitatea s-a apreciat ca scăzută pentru oțelul nealiat, scăzută către medie pentru zinc și medie pentru cupru și aluminiu“.

EMILE ZOLA:

„ADEVĂRUL ESTE ÎN MARȘ” (II)

CONSTANTIN ANTIP

Confruntarea pro și contra Dreyfus ia o nouă turnură odată cu descoperirea faptului că faimosul document pe care-l invocă generalul Pellieux în depoziția la procesul Zola din februarie, ca probă imperativă a vinovăției căpitanului evreu, era un fals comis de colonelul Joseph Henry, care-l înlocuise pe colonelul Picquart la conducerea serviciului de informații. La 31 august 1898, colonelul Henry, arestat și închis la Mont-Valérien, își taie beregata. La un interval scurt, maiorul Esterhazy își rade mustața și fuge în Anglia, unde, ceva mai târziu, va măturisi corespondentului ziarului *Le Figaro* că el este autorul faimosului borderou, pe baza căruia fusese deportat în Insula Dracului inocentul căpitan Dreyfus.

În fața evidenței, generalul Boisdeffre demisionează de la șefia Statului major general, exemplul său fiind urmat de

În imagine: Curtea de Casație reunită în plen la 3 iunie 1899 (în dreapta, Emile Zola, fotografie din anul 1893).

ministru de Război, generalul Cavaignac. Evidența însă nu este concludentă și pentru extremiști. Falsul comis de Henry este declarat un „act patriotic”, iar ziarul *La Libre parole* cheamă la o subscripție pentru ridicarea unui monument plastografului sinucigaș.

Calea revizuirii procesului căpitanului Dreyfus nu mai poate fi barată. La 29 octombrie 1898, Camera criminală a Curții de Casație se pronunță în favoarea reinstruirii judiciare a cazului Dreyfus, iar la 3 iunie 1899, camerele reunite ale acestui for anulează sentința dată de Consiliul de Război în 22 decembrie 1894, căpitanul Dreyfus urmând să compară în fața altui consiliu de război. Procesul va avea loc la Rennes, între 7 august și 9 septembrie 1899, însumând 53 de ședințe.

Și de data aceasta deliberările se consumă într-un climat tensionat. „Datoria oricărui patriot – perorează Liga Patria

franceză – va fi de a ucide pe acei ofițeri care sunt gata să-l achite pe Dreyfus!”. Apărarea este asigurată de același Fernand Labori, în eforturile cărui, Emile Zola, reîntors la Paris încă din iunie, vede o luptă de uriaș: „Ceea ce se întâmplă la Rennes nu s-a mai văzut niciodată până acum... îi scrie el. Ne apărați pe noi toți, întreaga umanitate”. Dar la 9 septembrie, cu cinci voturi contra două (unul al președintelui completului de judecată), Consiliul de Război, invocând circumstanțe atenuante, de neconceput când speța e înalta trădare, a dat verdictul: 10 ani de detenție.

Pe marginea lui, Emile Zola va scrie în *L'Aurore*, cu data de 12 septembrie: „Ne-am închipuit că procesul de la Rennes era al cincilea act al teribilei tragedii pe care o trăim de mai bine de doi ani... După bătaia dureroasă, victoria dreptului trebuia să fie inevitabilă, piesa trebuia să se termine în chip fericit prin triumful clasic al nevinovatului. Dar iată

că am fost înșelați... Când vor fi publicate dările de seamă *in extenso* ale procesului de la Rennes, nu va exista un monument mai execrabil al infamiei omenestii... Ignoranța, prostia, nebulna, cruzimea, minciuna, crima se înfățișează aici într-o goliciune care va face ca generațiile de mâine să roșească de rușine“.

Sentința da le Rennes era comentată negativ și peste granițele Franței. Într-un raport trimis la Berlin, însărcinatul cu afaceri german la Paris aprecia: „Indiferent din ce punct de vedere ai considera sentința de la Rennes – uman, militar sau politic –, ea este și rămâne o monstruoasă și ca atare este condamnată de întreaga lume civilizată“.

Dacă sentința a fost primită cu o dezaprobare totală de partizanii lui Dreyfus, acceptarea de către acesta a grației acordate, la 19 septembrie, de președintele Loubet, nu va fi întâmpinată cu aclamații, pentru că îi stopa executarea pedepsei, dar nu-i stabilea nevinovăția, deci îi menținea dezonora. „A lupta pentru dumeavoastră însemna a lupta pentru Franța – îi scria în acele zile Georges Clemenceau lui Alfred Dreyfus. Dacă nu ați fi acceptat grațierea, înfrângerea noastră s-ar fi transformat într-un triumf pentru Franța și pentru idee“.

Cu amărăciune se adresa Zola doamnei Dreyfus, prin intermediul paginilor ziarului *L'Aurore* din 29 septembrie: „Fără îndoială, doamnă, această grafiere este amară... Judecătorii au vrut așa ceva, să aplice încă o lovitură inocentului spre a salva pe culpabili, chiar dacă pentru asta s-au refugiat în ipocriză înspăimântătoare a milei. «Tu vrei onoarea, noi nu-ți vom face decât pomana libertății, pentru ca dezonora ta legală să acopere crimele călăilor tăi»... Noi, doamnă, vom continua lupta, ne vom bate mâine pentru dreptate, tot așa de îndârjit ca și ieri. Avem nevoie de reabilitarea nevinovatului, nu doar pentru el, care se bucură de atâtă glorie, ci pen-

tru reabilitarea Franței, care cu siguranță ar muri din cauza acestui exces de nedreptate. Reabilitarea Franței în ochii națiunilor, în ziua în care se va casa hotărârea infamă, iată în ce constă datoria noastră de fiecare ceas“.

Dar puterea de stat se înversuna împotriva redeschiderii Afacerii Dreyfus și considera că „în interesul superior al păcii publice“ se impunea oprirea mersului justiției, ceea ce și realizează prin amnistierea, în decembrie 1900, a tuturor proceselor legate de Afacere; erau aruncați în aceeași barcă vinovații și nevinovații, cetățeanul onest Zola și trădătorul Esterhazy. Acest act de „strângere a adevărului, de așasinare a justiției“ – îl avertizează Emile Zola pe președintele Loubet, în scrisoarea pe care i-a adresat-o prin *L'Aurore*, la 22 decembrie 1900 – „va purta în Istorie denumirea de amnistia scelerată“.

Lupta pentru reabilitarea lui Dreyfus însă a continuat. La 6 aprilie 1903, Jean Jaurès, vicepreședinte al Camerei Deputaților, ridică problema unei a doua revizii a cazului Dreyfus. La 25 octombrie același an, Alfred Dreyfus adresa ministrului de Justiție cererea de revizuire a procesului de la Rennes, problema intrând în dezbaterile Curții de Casație, care la 12 iulie 1906 anula verdictul Consiliului de Război de la Rennes. Nevinovăția căpitanului Alfred Dreyfus era atestată. La 13 iulie, Camera și Senatul adoptau legea prin care era reîncadrat în armată cu gradul de maior, iar la 22 ale aceleiași luni era distins cu Legiunea de Onoare¹. Emile Zola nu va putea savura satisfacția acestei izbâzi. Murise cu patru ani înainte. Dreyfus însă va face parte din cortegiul care, la 4 iunie 1908, depunea rămășițele pământești ale autorului lui *J'accuse* în Panthéon, în fața criptei lui Victor Hugo.

¹ Alfred Dreyfus a fost înaintat la gradul de locotenent-colonel în primul război mondial, iar în 1918 a fost trecut în retragere pentru limită de vârstă. A trecut în lumea umbrelor la 11 iulie 1935, în vârstă de 76 de ani, iar soția lui, Lucie Dreyfus, îi va urma la 14 decembrie 1945.

Trăiască Partidul Intelectualilor!

Gestul eroic al lui Emile Zola și lupta pleiadei care i-a urmat exemplul nu și-au limitat importanța doar la radierea unei crime judiciare, ci au avut un puternic impact asupra întregii evoluții istorice a Franței acelei vremi. Referenții cei mai avizați ai istoriei perioadei date pun în relief ca o trăsătură esențială noua valoare dată rolului intelectualității. „1898 este anul intelectualilor“, postulează Michel Winock în remarcabila sa lucrare, recent apărută, *Le Siècle des intellectuels*. Iar Bernard-Henri Lévy, în *Les aventures de la liberté*, de asemenea o apariție editorială a zilelor noastre, constată că înaintea Afacerii Dreyfus cuvântul *intelectual* nici nu exista sau dacă exista în dicționare ca Larousse sau Littré era mai puțin ca substantiv decât ca adjectiv, în majoritatea cazurilor cu conotație peiorativă. „Trebuie, așadar, să așteptăm Afacerea Dreyfus, pentru ca un grup de bărbați și femei să recupereze adjectivul și, răsturnându-i sensul, să facă din el nu numai un substantiv, ci și un titlu de glorie, o emblemă. Noi suntem intelectualii... Partidul «intelectualilor». Iată un strigăt provocator! Insolent! Un mod foarte îndrăzneț de a-și însuși un epitet aproape infamant, fluturându-l ca pe un stindard. E gestul lui Zola și, dincolo de Zola, e gestul faimosului «manifest» zis al «intelectualilor» publicat de Georges Clemenceau în *L'Aurore littéraire, artistique, sociale*, începând din 14 ianuarie 1898...“ Pe vremea lui Voltaire, Hugo, scriitorii care luau poziții publice sau chiar morale păreau că fac excepție de la regulim normal al spiritului. Acum – continuă Lévy – „sunt sute de poeți, scriitori, pictori, profesori care, asumându-și cuvântul, socotesc că este de datoria lor să pună deoparte condeiul sau pensula pentru a interveni, cu toată competența lor, în treburile Cetății“.

Această nouă forță, prin acumulările calitative pe care le-a realizat în campania pentru reabilitarea căpitanului Dreyfus, va orienta timp îndelungat societatea civilă și politica Franței. Chiar în perioada procesului lui Zola, intelectualitatea a fost aceea care a fondat Liga drepturilor omului, al cărei scop esențial era acela de a avansa principii morale în comportamentul politic; din 1900 a determinat înlocuirea la conducerea țării a moderaților cu radicali, care, flancați la stânga de socialiști și la dreapta de liberali, au dat curs politici intrate în anale sub numele „apărarea republicană”.

Blocul republican constituia o entitate solidară nu atât prin unitatea obiectivelor, cât mai ales prin imperativul anihilării adversarului comun, reprezentat de extrema dreaptă, promotoare a unei platforme periculoase, vizând subminarea republicii, înlocuirea regimului parlamentar cu unul de

tremei drepte este antisemitismul, ajuns la cote alarmante în timpul Afacerii Dreyfus. Dreyfus, în opinia antisemiților, era țapul ispășitor, bineînțeles nu ca individ, ci ca semnificant al ansamblului comunității din care făcea parte. „Vinovăția lui Dreyfus o deduc din însăși rasa sa”, spunea Charles Maurras, mentorul Ligii naționaliste proaspăt înființate, Acțiunea franceză (*Magazin istoric*, nr. 11/1997), care va face epocă în Franța primei jumătăți a secolului XX, teoreticianul naționalismului integral, partizanul despotismului monarhic ce trebuia să se instaureze pe ruinele republicii Maurice Barrès, intelectualul răsat dar renegat, vedea vinovăția lui Dreyfus în conformația nasului său și suferea la gândul că „naționalismul nu are înfinit”.

Atunci antisemiții își aveau un papă în Edouard Drumont și o biblie în cartea acestuia *La France Juive*, în care teza funda-

mentală este aceea a conspirației evreiești pentru a pune stăpânire pe fiecare sector în parte și pe putere la scară națională. Liga națională a antisemiților, pe care Drumont o conduce, se erijează în gardă pretoriană a autoapărării etnice. „Franța a francezilor!” este motto-ul organului de presă al acestei ligi, ziarul *La Libre parole*.

Încă de pe atunci, se întese ca antisemitismul să fie ridicat la rangul de politică de stat. Este simptomatic că în timpul primului proces al lui Zola 200 de deputați au cerut guvernului să pună capăt dominației evreiești în administrație, iar după alegerile parlamentare din aprilie 1898, un grup de deputați se proclama oficial antisemit. Teoria conspirației iudaice a lui Drumont va căpăta dimensiuni mondiale, prin celebrul fals ticluit de Ohrana țaristă, se pare că la Paris, *Protocoalele Înțelepților Sionului*, care acreditează ideea că evreii

plănuiesc cucerirea întregii lumi.

Afacerea Dreyfus a constituit o prefață a antisemitismului secolului XX, care din resentiment — pe plan religios, economic, social — a devenit unul de cruciadă, pavând drumul spre camerele de gaze de la Auschwitz.

Reacția diasporei evreiești la antisemitism

Virulența antisemitismului din perioada Afacerii Dreyfus a marcat profund memoria istorică a neamului evreiesc, răspândit pe toate meridianele și paralele globului, detașând concluzia că antisemitismului

1906, Alfred Dreyfus (al doilea din dreapta) la sfârșitul ceremoniei de reabilitare, unde a fost decorat cu Legiunea de Onoare

Antisemitismul – trăsătura de unire a ligilor extremei drepte

Liantul ideologic al diferitelor componente ale ex-

universal îi trebuia opus un efort de asemenea universal.

Analist profund al Afacerii Dreyfus, pe care o urmărise cu cea mai mare atenție în calitate de corespondent la Paris al ziarului *Neue Freie Presse* din Viena, Theodor Herzl a realizat că mișcarea dedicată reunirii celor 12 triburi evreiești pe teritoriul „clasic” al Torei, la Sion, trebuia reorganizată pe baze noi. Se impunea cu forța necesității depășirea stadiului arhaic al așteptării lui Messia pentru a-i conduce pe evrei în Țara Făgăduinței, această responsabilitate urmând să fie preluată de către evreimea însăși și dusă la îndeplinire pe temeiul unui program de acțiune, care, pe de o parte, să unească și să potențeze forțele neamului, iar, pe de altă parte, să sensibilizeze în această direcție celelalte popoare.

Expusă ca principii în cartea sa *Der Judenstaat* (Statul evreu), publicată în 1896, și explicată în revista *Die Welt*, pe care a înființat-o în 1897, viziunea lui Herzl asupra devenirii evreilor dintr-un „popor al lumii” într-o „națiune între celelalte națiuni” va căpăta contur concret în cadrul primului Congres Sionist Internațional, organizat de el la Basel, în Elveția, în zilele de 29, 30 și 31 august 1897 (*Magazin istoric*, nr. 12/1991). Congresul, care reunea 197 de delegați din majoritatea țărilor, a fost deschis, în calitate de președinte de vârstă, de dr. Karpel Lippe din Iași (*Magazin istoric*, nr. 4/1998) care, înfățișând importanța acestei prime adunări evreiești de asemenea natură, încheia astfel: „Nu mai vrem să-l așteptăm pe Messia, ci vrem să ne întoarcem în Eretz-Israel, în temeiul unui tratat internațional”.

Preluând președinția activă, Theodor Herzl a declarat: „Vrem să punem temelia casei care va adăposti națiunea evreiască”. De aceea sionismul nu trebuie să fie o organizație care să faciliteze întoarcerea în Țara Făgăduinței doar a câtorva inși, nu o organizație conspirativă, ci una în stare să impună discuția internațională a problemei evreiești.

Congresul a creat organizația sionistă mondială și a adoptat un program care a definit scopul sionismului – crearea pentru poporul evreu a unui Cămin garantat prin dreptul public – și a indicat mijloacele pentru înfăptuirea lui. Congresul mondial sionist, ce va fi convocat periodic, reprezenta un adevărat parlament al evreilor.

Atunci, în 1897, Theodor Herzl a pronunțat cuvintele profetice: „Dacă voi, evreii, veți voi, veți avea peste 50 de ani statul vostru”. Și exact după 50 de ani, în noiembrie 1947, forul reprezentativ al comunității internaționale – Organizația Națiunilor Unite – vota crearea unui stat evreiesc în Palestina, iar la 14 mai 1948, figura lui Theodor Herzl, primul bărbat de stat al diasporei evreiești de-a lungul veacurilor care au trecut de la dărâmarea Templului, domina ceremonia semnării, la Tel Aviv, a *Declarației de Independență*, actul istoric al nașterii Israelului.

Nu e de prisos să notăm aici că România a recunoscut noul stat încă în anul făuririi lui și că ea este singura țară din estul Europei care nu a întrerupt nici o dată relațiile cu Israelul și nu a votat rezoluția O.N.U. prin care sionismul era asimilat cu rasismul.

Odată cu crearea și evoluția statului Israel, în fața sionismului s-au pus și se pun probleme noi, multiple, dintre care cel de-al 33-lea Congres Mondial Sionist, desfășurat în 1997, la o sută de ani de la Congresul de la Basel, a evidențiat [elul strănerii laolaltă a majorității poporului evreu în Israel în următoarea decadă, consolidarea unității lui, însemnătatea construirii unei punți între cele două extreme în dispută – ultraortodocși și laici, întărirea democrației israeliene în fața fundamentalismului nedemocratic, asigurarea de drepturi cetățenești imigranților neevrei în Israel, împlinirea reconcilierii istorice cu popoarele din regiune, sub semnul cuvintelor psalmistului: „Dreptatea și pacea se îmbrățișează”.

Am insistat asupra acestui aspect pentru că odată cu intrarea

în etapa herzliană, politică prin excelență, sionismul a devenit o țintă majoră a antisemiților, căreia i s-a adăugat, din 1948, antiisraelismul. Adepții extremismului naționalist tribal, astăzi ca și ieri, nu acordă evreilor prezumția de nevinovăție, ci numai pe cea de vinovăție pentru toate relele de pe pământ.

Un imperativ al actualității: antixenofobia

Revenind la Franța, pentru că un segment din istoria ei face obiectul articolului de față, constatăm că pentru Frontul național, partidul care ghidează extrema dreaptă din această țară, antisemitismul îndeplinește, ca și în cazul Ligii lui Edouard Drumont de acum un veac, o funcție de ciment ideologic. În gândirea șefului acestui partid, Jean-Marie Le Pen, se remarcă în substanțială lucrare *Histoire de l'extrême droite en France* (Seuil, Paris, 1993), evreul este desemnat drept celălalt prin excelență, străinul, cuceritorul, spoliatorul, capitalistul nesățios, revoluționarul cu cuțitul între dinți, stăpânul mass-media, manipulatorul din umbră al clasei politice, aspirantul la dominația mondială. De aici soluția: antisemitismul total, excluderea evreului de oriunde și de la orice.

Dar pot oare spera la vreo șansă partizanii unei asemenea gândiri într-o țară care, după expresia academicianului Jean-François Revel, publicist de notorietate mondială, nu are vocația extremei drepte? Nici una, pentru că, spune aceeași personalitate, „o experiență antidemocratică este imposibilă în Franța de azi”, cum o demonstrează amploarea riposteii cu care sunt întâmpinate demagogia și manevrele murdare ale Frontului național și acoliișii săi de forțe sănătoase ale națiunii. Un exemplu cu valoare de referință îl oferă însuși președintele Jacques Chirac, care a apreciat de datoria lui să depășească

echidistanța impusă de înalta sa funcție și să iasă în arena publică. În alocuțiunea televizată la 24 martie 1998, a denunțat Frontul național ca „un partid de natură rasistă și xenofobă” și a condamnat fără echivoc orice colaborare sau compromis între forțele democratice de dreapta sau de stânga și acest partid neofascist. Și nu este vorba de un caz singular. Extinzând evaluarea de la partidele politice la ansamblul social, președintele Franței atrăgea atenția, în urmă cu doi ani, asupra necesității operării unor mutații în mentalul colectiv pe direcția receptării gravității pericolului pe care-l reprezintă ideologia și practica extremei drepte, deoarece „naivitatea și ignoranța... pavează infernul xenofobiei”. Iar la 5 decembrie 1997, la *Memorial du Martyr Juif Inconnu*, vorbind despre crimele rasiste ale regimului de la Vichy, complice al ocupantului nazist în tragedia

Holocaustului, președintele Franței reliefa utilitatea recursului la istorie, cu luminile și umbrele ei. „Binele și răul trebuie recunoscute și asumate în egală măsură... A ne asuma trecutul înseamnă a ne crea mijloacele de a edifica viitorul”, viitorul acelei „Franțe generoase, curajoase și mândre, Franța cea de totdeauna, Franța speranței”. În ședința Adunării Naționale premierul Lionel Jospin a elogiat atitudinea lui Zola și a subliniat valoarea ei inspirativă.

Din trecut fac parte și Afacerea Dreyfus și fulminantul rechizitoriu *J'accuse* al lui Zola. „Cuvântul celebru al lui Zola răsună într-un secol plin de amenințări grave și repetate la adresa valorilor fundamentale ale demnității umane — consemnează scriitorul André Brink din Africa de Sud în numărul omagial al revistei *Le Nouvel Observateur*, dedicat centenarului *J'accuse*. Dacă Zola

nu ar fi scris acest articol — unul din momentele în care omenirea este obligată să se privească în oglinda timpului, în oglinda moralei, în oglinda a ceea ce semnifică umanul —, nu numai că Dreyfus ar fi continuat probabil să sufere, dar mai cu seamă ar fi lipsit o dimensiune unora dintre cele mai nobile înfăptuiri ale istoriei acestui secol. *J'accuse* al lui Zola, reînviind cutezanța Antigonei din Antichitate, rămâne un far în mijlocul pericolușelor confuzii care caracterizează propriul nostru sfârșit de secol”.

Și acest far este vegheat de noii Zola, însuflețiți de cuvintele marelui lor înaintaș: „Adevărul este în mărș și nimic nu-l va putea opri”¹. ■

¹ În luna iunie la Primăria Arondismentului 4 din Paris a fost organizată o mare expoziție având ca temă cazul Zola și Afacerea Dreyfus.

REVEL LA ACADEMIA FRANCEZĂ

„Cum să iei loc, fără un sentiment de irealitate, într-un fotoliu pe care l-au ocupat La Fontaine și Marivaux, Volney și Henry Poincaré? Și în care m-a precedat un spirit excepțional, Étienne Wolf? Un filosof, adept al unei discipline ce te alătează cu afirmații și uneori chiar cu dovezi, nu înlocuiește, fără a se simți intimidat, un savant eminent, dintr-un domeniu care enunță, înainte de toate, demonstrații și descoperiri”.

Din iunie 1998, Academia Franceză are un nou membru: pe filosoful și literatul Jean-François Revel, din al cărui discurs de recepție am citat.

Născut în ianuarie 1924, la Marsilia, J.F. Revel, remarcat încă de la 33 ani, prin lucrarea sa *Pourquoi des philosophes?*, s-a manifestat multă vreme ca publicist, editorialist și literat. A fost redactor-șef al paginilor literare de la *France-Observateur*, consilier literar la Editura Robert Laffont, editorialist literar și politic la *L'Express*, membru al Consiliului de Administrație al celuiiași săptămânal, semnând, în tot acest timp, numeroase volume: *Pour l'Italie*, *Le Style du Général*, *Sur Proust*, *Histoire de la philosophie occidentale* — 3 volume, *Ni Marx, ni Jésus*, *la Seconde Révolution ame-*

O fotografie istorică: J.F. Revel (în picioare, ultimul din dreapta), alături de Raymond Aron adresându-se lui J.L. Borges (pe scaun)

ricaine, *Les Idées de notre temps*, *Lettre ouverte à la droite*, *En France, la fin de l'opposition*, volumul de memorii *Le vouloir dans la maison vide* (1997).

Omagiindu-și înaintașul, decedat în noiembrie 1996, Revel încearcă o definiție a ideologiei. De reținut: „Ce este o ideologie? Este o construcție apriorică, elaborată înaintea și în disprețul faptelor și drepturilor, este deopotrivă contrariul științei și filosofiei, religiei și moralei. Ideologia nu este nici știință, drept care a vrut să treacă; nici morală, căreia a crezut că-i deține cheia și asupra căreia putea să-și aroge monopolul, înversunându-se, totodată, să-i distrugă sursa și condiția: liberul arbitru individual; nici religie, căreia i-a fost adesea și greșit comparată...”

Această funestă intenție a feței întunecate a spiritului nostru, care a costat atât de mult specia umană, a cedat locul, în sfârșit, din nou, de puțin timp, științei și înțelepciunii...

Degeaba s-ar încerca să extragă din știința aplicată o morală sau o artă de a trăi, înțelepciunea nu se sprijină pe nici un fel de certitudine științifică, iar certitudinea științifică nu conduce la nici un fel de înțelepciune. Și una și alta trebuie să coexiste, mereu indispensabile, mereu separate, mereu complementare”.

UN NEOCLASIC BINE TEMPERAT

„Academia Comercială voiam s-o urmez pentru că îmi propusesem să devin nici mai mult nici mai puțin decât... bancher. Nu, Doamne ferește, un bancher ca oricare altul, cu pântecul rotund și cu țigara de foi morfolită în colțul gurii. Nu urmăream satisfacții de ordin material. Detestam goana după profit ca scop suprem al vieții. Însă credeam în necesitatea unei instituții care să sprijine din punct de vedere financiar, în condiții cât mai avantajoase posibil, pe cei capabili să scoată țara din marasmul economic în care se afla“.

Costin C. Kirițescu

Prof. univ. dr. GEORGE VIRGIL STOENESCU,
vicepreședinte SOREC

Încercând o schiță lapidară de portret, am putea spune că profesorul Costin C. Kirițescu¹ seduce prin reținere. Nici o dogmă, nici un exces nu sunt legate de numele său. N-a păcătuit – vorba lui Cioran – decât prin eleganță. El face desigur parte din acea familie de spirite sălbatice (virile!), care vânează adevărul pe cont propriu, fără a se înfeuda vreunui sistem. De aceea, ar fi poate greșit să încercăm cu orice preț a-l încadra, în mod strict, într-un curent sau școală economică... Și totuși!

Format între 1926-1930 la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale (actuala Academie de Studii Economice) și la

Facultatea de Drept, ambele din București, și apoi, din 1930 până în 1934 la Facultatea de filosofie din cadrul Universității din Berlin (la 22 februarie 1934, ora 18.15 susținându-și examenul oral de doctorat, sub conducerea profesorului Herman Schumacher), Costin Kirițescu a avut parte de dascăli minunați: Ștefan Longinescu, Andrei Rădulescu, Gheorghe Tașcă, Aristide Basilescu, Virgil Madgearu, Ion Răducanu, Brancovici, Fintescu, Sorescu, Bungeanu, iar la Berlin, Hermann Schumacher, Werner Sombart, Rühl, Hoetsch, Meier ș.a.

Este clar că acești ani au stat sub semnul unui neoliberalism, echilibrat de o profundă cultură umanistică, literară și artistică, în care studiile muzicale l-au marcat pentru toată viața (în acest sens este de reținut istoria pianului cumpărat în rate de la văduva avutului boier, om politic și mare amator de muzică Sihleanu). Prima lui

carte (de fapt teza sa de doctorat de la Universitatea „Friedrich Wilhelm“ din Berlin) *Agricultura și dezvoltarea creditului agricol organizat în România* reflectă acest lucru.

Întors în țară, a lucrat la Serviciul de studii al Băncii Naționale, devenind colaborator al revistei lunare publicată de acest serviciu, intitulată *Bulletin D'Informations et de Documentations de la Banque Nationale de Roumanie*, revistă ce s-a bucurat de o bună reputație în cercurile interne și externe. Peste ani, va avea surpriza plăcută ca, lucrând la Biblioteca FMI-BIRD de la Washington, să-și găsească unul din studiile sale reproduse de Banca Reglementelor Internaționale de la Basel și difuzat în lumea întreagă. Studiul se referea la reforma monetară din 1947 efectuată în România, probabil singurul studiu referitor la acest subiect.

¹ Acest text a fost prezentat în cadrul festivității organizate în ziua de 20 mai 1998 în Sala de Marmură a Băncii Naționale a României, cu prilejul împlinirii a 90 de ani de viață de către acad. Costin C. Kirițescu – n.r.

În același timp, fiind și cadru didactic la Facultatea de drept din București, Costin Kirițescu a publicat multe studii, cu atât mai mult cu cât un timp a fost director al *Analelor economice și statistice*, publicație care continua vechile reviste de specialitate, înființate de Dionisie Pop Marțian (în 1860). Între acestea, un loc aparte în destinul carmic al profesorului îl ocupă lucrarea *Național-socialismul și economia teoretică*.

Toată această perioadă (1934-1952) se remarcă prin accentuarea caracterului pragmatic al gândirii profesorului, axată pe teoria și practica monetară (domeniile sale predilecte). După parcurgerea unei perioade de cinci ani (1952-1957), în care a „beneficiat” de rigorile reeducării comunist-staliniste, timp înghețat în spaime și tenebre, dar încălzit de dragostea familiei – Doamna Irina Alexandra (Sanda) fiind un adevărat înger păzitor, pe 28 februarie 1998 împlinindu-se 55 de ani de căsătorie! – și a câtorva prieteni (non multa sed multum!), între care luminează efigia lui Aurel Vijoli, perioadă în care profesorul Costin Kirițescu (tovarășul... sic!) a dovedit din plin forța morală și verticalitatea (refuzând constant să

între în rândurile P.C.R.!) este chemat la Institutul de Cercetări Economice, chemare care în 1957 a constituit fermentul elaborării, după propria mărturisire, „a celui mai vast studiu din viața mea de economist, cele trei volume intitulate *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*”.

Este vorba de capodopera maestrului, un adevărat „roman” în trei volume al istoriei sistemului bănesc al leului, plătit cu șapte ani de viață și cu lumina ochilor. *Primul volum* (1964) cuprinde antecedentele din perioada de descompunere a comunei primitive, din sclavagism și feudalism ale organizării circulației bănești, geneza sistemului bănesc al leului din 1867 și evoluția lui până la sfârșitul secolului trecut; se reușește performanța înfățișării unor momente semnificative din istoria instrumentului monetar care s-au succedat pe teritoriul țării de-a lungul a peste două milenii și jumătate.

Volumul al doilea (1967) surprinde transformările sistemului bănesc în condițiile unei perioade de aproape o jumătate de secol (1900-23 august 1944), în care a fost încheiat procesul de formare a statului unitar român, s-a dezvoltat intens economia capitalistă, crescând forța marii burghezii industrial-fi-

nanciară autohtonă, odată cu rezistența ei în fața concurenței capitalului monopolist internațional.

În fine, *volumul al treilea* (1971) este consacrat perioadei scurse de la 23 august 1944 și până în momentul apariției, adică unui interval de peste 25 de ani de economie socialistă planificată.

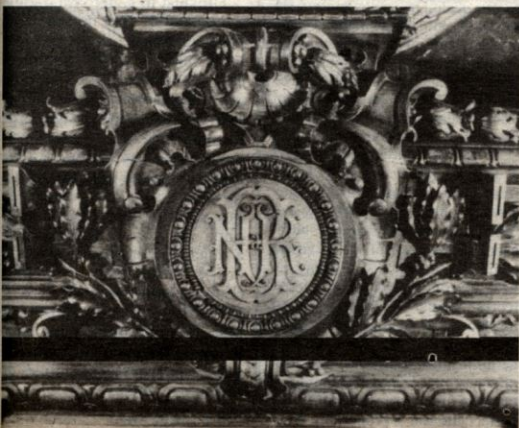
Ansamblul lucrării este impresionant, cuprinzând peste 1 400 de pagini! A fost o muncă titanică. Iată ce mărturisește autorul: „Am pornit lucrarea de unde era firesc s-o pornesc și anume de la Biblioteca Academiei Române. Dimineața eram funcționar la Ministerul Finanțelor, spre prânz eram membru al Institutului de Cercetări Economice, iar seara cercetam la Biblioteca Academiei Române izvoarele documentare de care aveam nevoie. La ora 22.00 se închidea biblioteca și eram nevoit să părăsesc pupitrul încărcat cu volume. Drumul până acasă în răcoarea nopții mă ajuta să-mi limpezesc mintea, iar odată ajuns acasă începeau muștrările de conștiință că îmi părăsisem familia și ignoram grijile și necazurile deloc ușoare în acea conjunctură. Întuiam ascuțirea conflictului dintre îndatoririle vieții sociale și celea ale vieții particulare. Aveam o soție, aveam un băiat de vârstă școlară, amândoi erau lipsiți de căldura unui părinte, care fără să vrea își deplasase centrul de greutate într-alt tărâm decât acela al familiei. Conflictul nu era numai al meu, iar generalizarea lui atrăgea atenția asupra unei întocmiri nedrepte a vieții sociale” (s.n.).

Recunoașterea lucrării a fost unanimă, atât în țară cât și peste hotare, iar încoronarea ei cu Premiul „P.S. Aurelian” al Academiei Române este semnificativă. Reeditarea acestei lucrări (devenită rară) în 1997, de către Editura Enciclopedică, în prestigioasa Colecție a Bibliotecii Băncii Naționale, reprezintă un eveniment de mare importanță în cultura economică românească. Cu atât mai mult cu cât nu este vorba de o simplă reeditare, volumul al treilea beneficiind de o secțiune complet nouă, referitoare la perioada 1990-1997, scrisă de omul cel mai avizat în această chestiune – guvernatorul B.N.R., prof. univ. dr. Mugur Isărescu.

Paralel, profesorul Kirițescu a susținut o intensă activitate publicistică, începând cu *Analele*

în p. 76: academicianul Costin C. Kirițescu, în 1941, la Predeal, împreună cu părinții săi

Sigla Băncii Naționale a României sculptată pe unul din șemineele Sălii de Consiliu a B.N.R.

economice și statistice, trecând prin *Revista economică*, săptămânalul de politică externă *Lumea* și, în ultimul timp, revista *Academica*, editată de Academia Română; serialul *Insemnările unui economist* din revista *Lumea* rămâne un model de analiză bazat pe o viziune economică foarte largă. De altfel, în marea lor majoritate, aceste contribuții publicistice au format conținutul volumelor *Idei contemporane în acțiune* și *Un secol de frământări monetare*, ambele publicate de Editura Enciclopedică în 1996, în Colecția Biblioteca Bancii Naționale, numerele 11 și respectiv, 19 (acest din urmă volum fiind deja o raritate!).

A fost un deschișor de drumuri prin cursul de *Relații financiar-valutare internaționale* ținut la Academia de Studii Economice. Generații întregi de studenți, dar și de profesori s-au hrănit din lucrarea *Relații valutare-financiare internaționale*, apărută în 1978 la Editura Științifică și Enciclopedică.

În 1982, la aceeași editură, a apărut *Moneda. Mică enciclopedie*, volum care cuprinde câteva sute de termeni de specialitate, explicații pe baza celor mai noi contribuții în literatura de specialitate (un rol important jucându-l stagiul de câteva luni la Washington, și în special Gérard Teyssier de la Biblioteca FMI-BIRD). Foarte recent a văzut lumina tiparului, la aceeași Editură Enciclopedică, o a doua ediție a acestei lucrări, actualizată cu ultimele noutăți în materie. Ultima, dar nu cea din urmă - lucrarea memorialistică *Călător prin secolul XX. Memoriile unui bancher fără bani* - a deschis seria Colecția Biblioteca Bancii Naționale, fiind o carte fermecătoare, plină de spirit și înțelepciune.

Lucrările din perioada economiei socialiste planificate au accentuat caracterul pragmatic al gândirii economice a profesorului Kirîțescu. Se poate observa, la o citire atentă, o încercare de *echidistanță*, un compromis între abordările de tip *ex post* (dirijiste) și cele *ex ante* (neoclase). Oricum, el este foarte aproape de *sinteza neoclasică* și ar putea oricând semna cele scrise de Paul Samuelson: „Keynesismul care îmi place nu este nici cel din 1936 și nici cel din 1948. El este mecanismul dezvoltat în dezvoltare, care redescoperă banii atunci când banii au

mai mare importanță și care uită de capcanele lichidității atunci când ele sunt departe“. Sau, ocolind cu eleganță eroarea preciziei nejustificate, profesorul Costin C. Kirîțescu ar putea oricând declara, asemeni laureatului Premiului Nobel, amintit mai sus: „Valoarea unei teorii o măsurăm prin roadele sale descriptive și nu este puțin lucru, nici în economie și nici în fizică, să dispui de o teorie care poate descrie în mod util realitățile după ce le cunoaștem. Mai bine o teorie rău fundamentată, dar care să se potrivească realităților relevante, decât una bine fundamentată, dar care nu face acest lucru... Este de preferat o teorie cu baze imperfecte, dar care să asigure un acces la realitate, decât o teorie impecabilă, dar care să fie ruptă de realitate“.

Ne putem deci întreba: ce rămâne oare, care este reflexul final în oglinda istoriei gândirii economice al operei profesorului Costin Kirîțescu? Undeva, în *Memoriile unui bancher fără bani* el scrie: „În principiu există trei categorii de muzicieni: cei ai «codului» (Bach, Stravinski), cei ai «mesajului» (Bethoven, Ravel), cei ai «mitului» (Wagner, Debussy). Primii explică și comentează în mesaje lor regulile unui discurs muzical; ceilalți povestesc; ultimii codifică mesaje lor pornind de la elementele care sunt deja de ordinul narațiunii“.

Credem că nu greșim dacă, aplicând această schemă și economiștilor, îl vom plasa pe ilustrul nostru sărbătorit în prima categorie. De altfel, parafrazându-l pe Sainte-Beuve (care spunea despre Chateaubriand: „C'était un épicurien qui avait une imagination catholique“: Era un epicurian cu imaginație catolică), putem afirma că profesorul „C'était un économiste qui avait une imagination musicale“. Și toate acestea pe fondul muzical al „Clavecinului bine temperat!“

Deci la întrebarea, într-un fel retorică, referitoare la imaginea profesorului Costin C. Kirîțescu, reflectată în oglinda istoriei gândirii economice, răspunsul poate fi acesta - silabisit cu emoție și sficiune: un neoclasic *bine temperat*, mai ales în teoria monetar-bancară, cu calități nebanuite (ale unui tip solar, apolinic, optimist și echilibrat), dublate de un instinct înăscut al ponderii, eleganța măsurii, rafinamentului unui *modus in rebus* infailibil și un perfect atticism al proporției. ■

Istoria cărții și culturii românești datorează mult profesorului Alexandru Duțu. Timp de aproape cinci decenii, studiile d-sale au marcat noi și noi deschideri de orizont spre mai buna înțelegere a strădaniilor cărturarilor noștri, de la cei mai vechi, până la cei din veacul acesta, de a înțelega și consolida o cultură cu puternice caracteristici naționale, istorice, dar și cu pregnante valențe europene.

Dedicându-se lumii cărții, prof. Alexandru Duțu a deschis și porțile studierii mentalităților, fiind întemeietor de școală, în țara noastră, cu discipoli care i-au urmat intuițiile, direcțiile de cercetare, sintezele.

Cea mai recentă carte a profesorului Alexandru Duțu este consacrată istoriei gândirii și mentalităților politice europene (*Histoire de la pensée et des mentalités politiques européennes*). „Istoria mentalităților - scrie d-sale - conduce analiza către o lume care este altfel construită decât a noastră și pătrunde direct în ceea ce constituie pentru noi o alteritate. Istoria mentalităților este un permanent dialog cu străinii care se află dincolo de frontierele spațiale sau ale timpului“.

Umanist în generoasa tradiție a umanistilor care de secole au menținut trează încrederea omului în valorile culturii, în dimensiunile morale ale existenței, prof. Alexandru Duțu scria în 1997: „Atunci când te angajezi pe drumul care duce spre Dumnezeu, mintea trebuie să fie mereu trează, iar atenția nu trebuie să se lase furată de întâmplările de care este viața plină. Și privind în jurul meu, adăugam în comentariul apărut în ediția [din Dante] Coșbuc (Editura Minerva, 1988, vol. 8, p. 585): «maxima risipire ce poate fi luată drept dinamism, adesea combinată cu fumuri de mărire, este semn de lipsă de sănătate mintală“.

La mulți ani!

Se știe că Antioh Cantemir, fostul domn al Moldovei între anii 1695-1700 și 1705-1707, a murit, în priebeie, la Istanbul. Nu se cunoaște însă data exactă a acestui eveniment. Astfel, fiul cel mai mare al lui Constantin vodă și al celei de-a treia soții a acestuia, Ana Bantăș, a fost subiectul unui studiu de dr. Paul Păltânea, acum aproape un deceniu. Referitor la moartea domnului sunt reproduse următoarele date, extrase din izvoarele vremii: 1718 sau 1719, preluate după informația pe cât de vagă pe atât de inexactă a lui Ion Neculce, și 1725, după atestarea aproximativă existentă în *Cronica anonimă a Moldovei. 1661-1729...* (La sfârșitul vieții de a doua domnii, la 20/31 iulie 1707, se afirmă în această cronică, Antioh Cantemir „au mârșu la Țarigrad. Și acolo, la Țarigrad, au ședzut mazel ca la 18 ani și i s-au săvârșit viața“.)

Nici una din aceste date nu corespunde realității.

Înceind de curând un studiu mai amplu (nepublicat încă) consacrat relațiilor lui Jacob Colyer, ambasadorul Olandei la Poartă, cu domnitorii Țărilor Române în perioada 1682-1725, am utilizat, între altele, și un document necunoscut până acum cercetătorilor noștri și care, cum vom vedea, aduce un spor de precizie în stabilirea exactă a anului morții lui Antioh Cantemir. Este vorba despre o scrisoare trimisă din București, de domnitorul Țării Românești, Nicolae Mavrocordat, la 23 decembrie (stil vechi) 1724, ambasadorului olandez la Istanbul, contele Jacob Colyer. Documentul mi-a fost comunicat, la cerere, în xerox, de către profesorul Coenraad Tamse de la Departamentul de istorie al Facultății de arte a Universității Regale din Groningen, căruia îi aduc și pe această

CÂND A MURIT ANTIOH VODĂ

PAUL CERNOVODEANU

cale viile mele mulțumiri. Să precizăm și faptul că originalul scrisorii se află în Arhivele generale regale din Haga, în fondul *Legatiearchief Turkije, Secretariat, Jacobus Colyer: Correspondenten*, nr. 16 (original latin).

Iată conținutul documentului: „Preavestite și preînălțate Domnule,

Domnule mie vrednic de stimă,

Prețuita scrisoare a Înalțimii Voastre din 5 ale lunii curente mi-a fost adusă de fiul răposatului principe Antioh, care a venit aici. Desigur, fireasca-mi aplecare favorabilă mă îndeamnă să-l primesc cu afecțiune și să-i fiu binevoitor. Dar rugămintea prietenoasă a Înalțimii Voastre și considerația mea deosebită față de Domnia Voastră mi-au fost un îndemn în plus pentru aceasta. Voi face deci în așa fel încât să se vadă cât de mult prețuiesc această preavrednică rugămintă făcută pentru acela și să fie cât mai evidente râvna și devotamentul meu față de Înalțimea Voastră, căreia îi rămân cu deosebit respect.

Al Înalțimii Voastre preaplecător și preaîndatorat slujitor,

Io Nicolae Mavrocordat de Scarlati.

București, în a 23-a zi a lui decembrie stil vechi 1724“.

Așadar, domnul muntean primise o scrisoare de la ambasadorul Colyer, purtând data de 5 decembrie (stil vechi) 1724, pe care i-o adusesse fiul cel mai mare al „răposatului principe Antioh“, beizadeaua Ioniță Cantemir.

În primul rând, aflăm că data sosirii acestuia la București poate fi stabilită între 5 și 23 decembrie (stil vechi) 1724. Venirea lui Ioniță la București s-a petrecut după moartea părintelui său, când, rămas probabil fără sprijin material la Istanbul, se adresase

ambasadorului olandez spre a obține o recomandare binevoitoare către Mavrocordat. Așa se explică faptul că în loc să se ducă în Moldova, el a venit la București. de altfel, aici se afla și sora sa Maria, fosta logodnică a nefericitului Radu, fiul lui Constantin Brâncoveanu, căzut împreună cu tatăl său sub securea gâdelui, la 15/26 august 1714. La data venirii fratelui său în Țara Românească, Maria era căsătorită cu marele comis

Constantin Dulescu. Ioniță a rămas mai multă vreme la București, unde a fost întâlnit de Hrisant, patriarhul Ierusalimului, sosit aici în vizită pastorală între 11/22 martie 1727 și 28 iunie/9 iulie 1728.

Revenind la Antioh, să observăm că moartea lui s-a produs înainte de 5/16 decembrie 1724, dar în cursul aceluiași an, deoarece la 14 ianuarie (stil vechi) 1724 se afla încă în viață, primind, în urma unui decret al

țarului Petru cel Mare, un supliment de 500 de ruble la pensia de care se bucura. Suplimentul de pensie fusese oferit din stipendiul acordat mai înainte lui Dimitrie Cantemir, mort în Rusia la 21 august/1 septembrie 1723.

În finalul acestor rânduri putem afirma cu certitudine că încetarea din viață a lui Antioh Cantemir s-a produs în 1724, cândva la o dată cuprinsă între 14 ianuarie și 5 decembrie (stil vechi). ■

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

„PETRU VODĂ” REVINE...

În paginile revistei *Magazin istoric* (nr. 8/ 1985, 7/1992, 6/1994 și 9/1996), semnalăm o serie de descoperiri arheologice, ce au avut loc în localitatea Petru Vodă, județul Neamț, coroborate cu celea din Pasul Tulgheș.

Potrivit tradiției, acest toponim este legat de numele voievodului moldovean Petru Rareș (1527-1538; 1541-1546), care fiind urmărit de turci, la sfârșitul primei sale domnii, și-ar fi schimbat în acest loc portul, în haine țărănești, și ar fi trecut în Transilvania, prin Pasul Tulgheș.

Recent, întâmplător, pe fondul unei alunecări de teren, ce a avut loc pe „Platoul lui Vodă”, Petru Vodă, a fost descoperit un „miniclopot” medieval moldovenesc. Miniclopotul din imaginea alăturată este confecționat din bronz, având un diametru la bază de 85 mm, o înălțime de 90 mm, și o greutate de cca 500 g. La baza sa, se află o inscripție circulară excizată în limba slavonă, ce cuprinde

și stema statului moldav – capul de bour. Până în prezent, s-a reușit descifrarea cuvintelor: „Petru Voievod ... Moldovei”. În ceea ce privește starea sa de conservare, miniclopotul se află într-un grad relativ avansat de uzură.

Miniclopotul prin dimensiunea sa servea, probabil, la practicarea cultului religios, în anumite situații cu totul speciale: nașterea, învierea Domnului etc. Bănuim că este o danie a voievodului Petru Rareș, făcută locuitorilor acestei zone, ca semn de recunoștință pentru ajutorul ce i-a fost dat „trăvestirii” sale spre Ardeal.

Această descoperire arheologică – unică prin piesa sa – întărește supoziția existenței unui lăcaș de cult „fortificat” medieval în stânga Văii Bistriței, punct situat în imediata apropiere de Pasul Tulgheș, ce făcea legătura Moldovei cu Transilvania.

Ioniță DUMITRU-
BISTRITĂ

Microistorie a măsurii timpului

CEASURI ȘI CEASORNICARI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

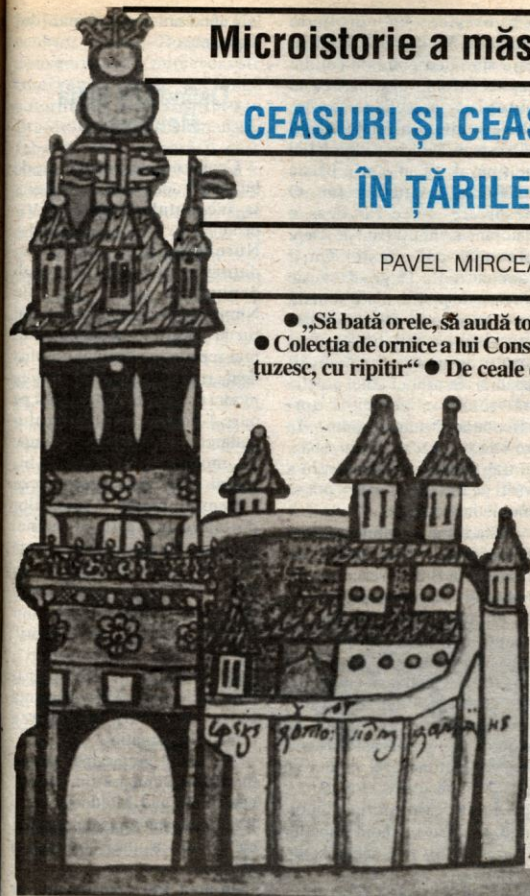
PAVEL MIRCEA FLOREA

● „Să bată orele, să audă tot Iașul” ● Oul de la Nürnberg
● Colecția de ornice a lui Constantin Brâncoveanu ● „Fran-
țuzesc, cu ripitir” ● De ceale de sân ● La reparat, la Sibiu

Spre sfârșitul secolului XIII, este înregistrată o invenție care a marcat un important progres în căutările omului de a măsura timpul: primul ceasornic mecanic intră în funcțiune la Londra, în 1286. În curând, noua mașinărie se răspândește în întreaga Europă: 1300 – Paris, 1335 – Milano, 1353 – Genova, 1355 – Florența, 1356 – Bologna, 1362 – Ferrara etc.

Nu peste multe decenii, ceasurile cu roți dințate sunt atestate și pe teritoriul nostru, încă o dovadă a ritmului rapid de pătrundere a noului în lumea românească.

Astfel, cel mai vechi ceas înregistrat la noi este unul din Transilvania, de la Cislădie, din prima jumătate a sec. XV, adus probabil din Germania. La 1551 funcționau alte ceasuri la Bistrița și la Lechința. Sunt cunoscuți, de asemenea, și mai mulți meșteri ceasornicari, bine plătiți pentru întreținerea și repararea acestor orologii.

Ceasornic în clopotniță

Dincolo de Carpați, ceasurile de turn apar mult mai târziu, Iași fiind primul oraș care se împodobește cu un asemenea mecanism. În timpul prosperiei domnii a lui Vasile Lupu, noua și somptuoasă sa ctitorie de la

Trei Ierarhi, ca o deplină încununare, primește în turnul clopotniță, la capătul a 280 de trepte în spirală, un orologiu care stârnește uimirea mult umblatului diacon Paul din Alepul Siriei. „Această mănăstire este unică... Deasupra porții se află clopotnița și orologiul orașului, cu totul de fier și cu niște roți mari”. Despre mersul acestuia, Paul de Alep mai precizează: „orologiul de fier al mănăstirii

domnești [Trei Ierarhi] suna de la 1 martie până la 10 ale acestei luni douăsprezece ceasuri în timpul nopții și douăsprezece ceasuri în timpul zilei, iar în următoarele zece zile sună paisprezece ceasuri în timpul zilei și zece ceasuri în timpul nopții, de la 1 aprilie, 15 ceasuri în timpul zilei și 9 noaptea și în lunile iunie-iulie 16 ceasuri ziua și 8 noaptea”.

În imagine: Colțea... turnul cel înalt din București; desen de Ion Dobrescu.

Pentru asigurarea sumelor necesare întreținerii și bunei funcționări a acestui ceas, în 1668 Alexandru Iliș Voevod întărește mănăstirii Trei Ierarhi stăpânirea peste „feredeul cel mare de lângă Bahlui” și școala de lângă el, clădite de Vasile Voevod. Întreținerea ceasului ar fi trebuit să fie făcută de unul dintre cei trei ceasornicari menționați la Iași în acea epocă, Petre Neamtu ceasornicarul, francezul Gaspar Caille (Callie) sau un alt francez, Ivan Violie ceasornicarul. Ceasul de la Trei Ierarhi, cel din timpul lui Vasile Lupu sau altul, mai exista încă în vara anului 1837 când Auguste Raffet, desenatorul francez ce străbătea Moldova și Valahia, îl immortaliza în schița ce reprezenta clopotnița mănăstirii.

Tot la Iași, Grigore II Ghica, mergând pe calea deschisă de Vasile Lupu, termină Curtea domnească unde, după cum scrie *Cronica Ghiculeștilor*, „a ridicat și turnul cel înalt de la poarta cea mare... și a așezat acolo un ceas mare ca să bată orele și să audă tot Iașul”.

Cu puțin înainte de moartea năpraznică a lui Grigore III Ghica regele Prusiei se pregătea să-i trimită în dar un orologiu care „executa concertele cele mai strălucite și mai complicate...” și de a cărui perfecțiune au vorbit mai multe gazete ale epocii, dar care nu a mai ajuns niciodată la destinație.

La începutul secolului XIX, în locul ceasului de la Curtea domnească, distrus de incendiul din 1753, este adus de la Viena și instalat în turnul de la Sf. Spiridon din Iași un orologiu ce a costat 945 de lei. Montatul acestuia s-a ridicat și el la suma de 52 lei, iar ceasornicarului i s-a plătit 15 lei.

În Muntenia, Matei Basarab avea și el, la reședința sa de la

Târgoviște, un orologiu amplasat în Turnul Chindiei, care spre deosebire de cel din capitala Moldovei se pare că nu putea să marcheze orele, străjerii din turn fiind obligați să vestească oprirea circulației pe timp de noapte prin bătaia tobelor și lovituri de tun. O descriere a acestui ceas o dătorăm aceluiași Paul de Alep: „În mijlocul acestei Curți [domnești din Târgoviște] este un turn de piatră, mare și înalt, care ne-a tîmit prin înălțimea lui; acolo se află orologiu și acolo stau de strajă mulți paznici. În timpul cinei aceștia bat tobele... pentru a opri circulația în timpul nopții... În zori de zi ei bat iarăși din toabă... și trag lovituri de tun pentru a vesti pe toți locuitorii că pot să umble iar pe străzi...”

Abia către sfârșitul secolului Bucureștii, prin grija lui Constantin Brâncoveanu, se vor îmbogăți cu un ceasornic capabil să marcheze prin lovituri de clopot și orele. După cum relatează cronica: „...Întru acest an [1691]... au trîsnit clopotnița cea domnească din București... de care trîsnet spărgându-se clopotnița... măriia sa Constantin-vodă atunci și îndată au pus de au făcut altă clopotniță... puind și ceasornic în clopotniță, făcându-i și horă împrejur care n-au fost mai nainte la alți domni”.

Al doilea ceas public din București va fi cel amplasat către sfârșitul secolului XVIII în cea mai înaltă construcție din Bucureștii epocii, edificiu ce va impresiona puternic pe contemporani. La începutul veacului trecut Ion Dobrescu, modest locuitor al Capitalei, îl descria cu uimire: „Colțea... turnul cel înalt din București ce avea întru sine ceasornec... care se vedea departe de București cale de trei ceasuri,

[și] când era senin și mai [de] departe”.

„Osândă pe biata Moldovă”

Ceasornicele portative „de buzunar” apar mult mai târziu, la începutul veacului XVI, produse de atelierele orașului Nürnberg, fiind cunoscute, datorită formei lor, sub denumirea de „ou de Nürnberg”. Răspândirea acestui tip de ceasornice s-a făcut mult mai repede, pe drumul deschis de marile orologii, sub influența modei și a prestigiului social pe care-l conferea purtătorului etalarea unor asemenea scumpe și „moderne” mecanisme-bijuterii. Ca dovadă a pătrunderii extrem de rapide a ceasurilor portative în Țările Române, cităm din corespondența purtată de Neagoe Basarab cu autoritățile brașovene cărora li se plânge că deși dăduse unor meșteri de acolo „mulți aspri” ca să-i facă „niște horuri”, aceștia nu și-au îndeplinit obligațiile, cerând în consecință să se ia măsuri în vederea remedierii situației.

Nu multă vreme mai târziu, bistrițenii cumpără un „ornic” pentru domnul Moldovei Petru Rareș, stăpânul orașului, posibil ca urmare a unei comenzi a acestuia.

În anul 1551 brașovenii vor dăruii printre altele, domnului Țării Românești, Mircea Ciobanul, ca un lucru deosebit, un ceas în valoare de 10 florini. Iar un an mai târziu, doi boieri de la curtea aceluiași domnitor sunt menționați la Brașov, fiind veniți „causa horologii”, probabil pentru o nouă achiziție, sau pentru repararea unui ceas mai vechi.

Alexandru Lăpușeanu, domnul Moldovei, va arăta și el

un mare interes pentru aceste mecanisme delicate. Documentele consemnează numeroasele intervenții făcute pe lângă autoritățile de la Bistrița sau Brașov în vederea achiziționării, fabricării sau reparării ceasornicelor pe care le avea sau le dorea domnul. Astfel, în 1552, el trimitea bistrițenilor „un ceas mic” pentru a fi reparat de „meșterii pricepuți” de acolo, cerând să vină la el un „hominem expertum horologii” pe care îl va răsplăti cu dărnicie. Nemulțumit de rezultatul demersurilor făcute la Bistrița, Alexandru Lăpușneanu se adresează brașovenilor. Ca urmare la 14 martie 1553 un oarecare Matheo este trimis la curtea domnului Moldovei de către „Senatul” orașului Brașov împreună cu un ceasornicar pentru a duce un ceas acestuia.

Probabil ca răspuns la o solicitare adresată brașovenilor, la 11 aprilie 1579, la curtea lui Mihnea vodă Turcitul, sosește Nicolae Varga împreună cu un ceasornicar ce ar fi trebuit să aibă grijă de orologiile domnești.

Brașovenii cunoscând aprecierea de care se bucurau ceasurile la curțile domnilor români, dăruiesc asemenea mecanisme ori de câte ori aveau nevoie de câștigarea bunăvoinței acestora. Un asemenea dar este făcut lui Alexandru II Mircea, în 1572, de către magistrații Brașovului care poruncesc să se trimită domnului Țării Românești, în scopul păstrării unei bune vecinătăți, un orologiu mic prețuit la 15 florini. Pentru a fi mai arătos acesta urma

să fie poleit. Pe considerente asemănătoare, autoritățile de la Sibiu trimit în dar un ceas lui Mahmud Ceauș, reprezentantul sultanului, aflat în misiune la Târgoviște.

Această practică de a dăruii ceasuri unor personaje importante va deveni frecventă și se va menține vreme îndelungată. Neculce o condamnă pentru formele excesive ce le îmbracă în timpul domniei lui Constantin Mavrocordat: „Ajuns-au osândă pe biata Moldovă... [la] turcii ce vinu, tot belacosă, ciasornici di aur, fuzii, ...suti di lei, mii de ughi le dau”. În prima sau a doua domnie muntenească, Scarlat Ghica, adresează o scrisoare către un agă prin care-l anunță că i-a trimis în dar un ceas de argint, iar Nicolae Mavrogheni, în 1786, primește o scrisoare de mulțumire din partea lui Omer Ibrahim aga, pentru cadoul trimis

cu ocazia Ramadanului, cadou ce consta dintr-o pendulă și un ceas aurit.

Un mare amator de ceasuri a fost și Constantin Brâncoveanu care, pe lângă achiziționarea și instalarea orologiului din turnul Curții domnești din București, își constituie o adevărată „colecție” de ceasuri de buzunar. În 1712, domnitorul cumpăra „un ceasornic de aur, englezesc” de buzunar, după ce cu doi ani mai înainte cumpărase un altul „de aur cu diemânțele”.

Să sune frumos...

Dacă în secolul XVI și la începutul celui de al XVII-lea datorită prețurilor ridicate, ceasurile sunt un apanaj aproape exclusiv al domnilor, către sfârșitul secolului XVII, și mai ales în cel următor, spectrul

categoriilor sociale ce posedă asemenea instrumente se diversifică simțitor. Alături de domni, apar mari boieri asemeni lui Dositei Brăiloiu, în diata căruia este pomenit un „ceasornic de aur”, sau Iordache Cantacuzino care, aflat la nevoie, „zălogeste „un ceasornic de argint”. Un „ceasornic englezesc, tambacu cu lanț de oțel” a fost găsit între lucrările rămase după moartea lui Ianache Chinciu-baș. În *Istoria lui Stavrache* se face mențiunea expresă, ca dovadă a opulenței, că soția acestuia avea un ceasornic „frumos”, „la Viniția făcut”, iar marele pitar Hristodor Niculescu a avut un ceasornic „frânțuzesc

Miniatură din Erotocrit, în care este reprezentat și un ceas

cu ripetir". Dar nu numai cei foarte bogați își puteau permite să aibă ceasuri proprii; astfel, Ion Stroiescu, boiernaș cu situație economică precară, avea un ceas prețuit drept 50 lei, iar Iordache, feciorul lui Ioan Botezat, orășean din București, lăsa urmașilor săi obligația de a scoate de sub zălog două ceasornice, primul pentru 9 taleri și un al doilea stricat, deșu la Bateștii ceasornicarul pentru trei taleri noi.

O dovadă concretă a răspândirii acestui gen de mecanisme, o constituie ceasornicele cu pendulă care apar reprezentate în miniaturile ce ilustrează manuscrisul românesc al romanului popular *Erotocrit*, sugerând ideea că la acea dată (1787) din nici o casă cu oarecare pretenție nu putea lipsi un ceasornic. Cât de familiare erau ceasurile, măcar pentru unele categorii sociale, o demonstrează bogata terminologie ceasornicărească pe care o folosește Iosif, viitorul episcop al Argeșului, pentru a explica negustorului sibian Hagi Pop cum trebuie să fie ceasul ce dorește să-l comande în străinătate: „Fața ceasornicului unde sunt scrise ceasurile să fie de zmalț alb. Ceasornicul să se facă de ceale de sân, însă să bată ceasurile în clopot, după cum [bat] ceale de masă... și numai cu un copert [capac] după cum au eșit acum, și fără sticlă, ci cu capac de argint, carele să se ridice când se va mișca de la coadă, argintul copertului să fie fain... lucrul înăuntru să fie sănătos... Clopotul să fie frumos când va bate ceasurile; însă în fiește ceas să bată singur iară nu repetir... De se va sili meșterul să iasă lucru bun și plăcut să pot

găsi și alți mușterii ca să ceară acest fel de ceasornice...”

Ceasurile pătrund și în mediile mai modeste: Jianu din Craiova comandă la Viena un ceas în valoare de 10 galbeni prin intermediul Casei Mihai Țumbru din Brașov la 1790, iar preotul din Seatește se adresează aceleiași Case cu rugămintea de a-i procura „un ceas de Corfu” necesar activității profesionale.

Comercializarea ceasurilor se pare că era în a doua jumătate a secolului XVIII un fapt destul de frecvent, în socotelile lui Florea Șetrarul, negustor din Târgoviște, apar menționate alături de bijuterii și ceasuri.

Prezența ceasurilor devine o realitate și în mediile mănăstirești; de la Tismana oștile turcești jefuiesc în vremea lui Nicolae Mavrogheni un ceasornic mare în valoare de taleri 300, și 2 ceasornice mici prețuite la taleri 50. Un deceniu mai târziu, Iosif al Argeșului comandă în străinătate „la Viena sau la englez”, un ceas de argint și, doi ani mai târziu, un ceas de masă, deoarece acela pe care-l avea „nu-și vine în fire...”

În strânsă legătură cu răspândirea ceasornicelor, se constată o creștere a numărului meșterilor specializați în repararea și eventual în construcția acestora. La Iași numărul acestora crește de la trei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea la 8 în 1820, conform datelor furnizate de catagrafia făcută la porunca lui Grigore Suțu, catagrafie care atestă existența a 6 ceasornicari creștini și 2 evrei.

Deși în secolul XVIII nu dispunem de date statistice elocvente, putem afirma că această meserie a fost practică

continuu la Iași, așa cum o dovedesc mențiunile sporadice ale unor meșteri ceasornicari, ca acel Aurolon ceasornicar „frățuzesc”, al cărui ucenic Grigore beneficia, în mijlocul sec. XVIII, de scutiri ca „ceasornicar gospod” și o simbrie de 10 taleri pe an, sau un alt ceasornicar nenumit, lângă a cărui casă din mahalaua Broștenilor se vindea, la 1777, o proprietate, poate aceeași persoană cu Repser ceasornicarul, care a lucrat la Iași pentru boierii Răducan și Manolache Balș.

La București, în schimb, se pare că această categorie de meseriași era mai puțin numeroasă (singurul cunoscut — Bateștii ceasornicar din 1726), sau nu era suficient de bine pregătită, deoarece Ioan Hagi Moscu este nevoit la 1797 să-și trimită, cu poșta, ceasul la reparat, la Sibiu, ca și episcopul Iosif al Sevestiei care, după ce a încercat priceperea unui meșter ceasornicar italian stabilit la București, se hotărăște să-l trimită „la meșterul care l-au făcut ca să-și îndrepte greșeala”. Trebuie semnalat că meșteșugul ceasornicăriei nu se practica doar în marile orașe, ci și în provincie. În acest sens cităm cererea lui Dorothei, eclesiarhul de la Argeș, de a i se procura de la Sibiu „menghinea de masă, care lucrează ceasornicarii, fiindcă avem aicea un ceasornicar...”

Această sumară prezentare a istoriei pătrunderii ceasurilor în Țările Române demonstrează adoptarea relativ rapidă a unei noutăți tehnice utile și spectaculoase de către o parte a elitelor locale, extinsă apoi, în a doua jumătate a sec. XIX și în veacul nostru, în toate straturile societății. ■

1936. PROIECT DE MONUMENT ARMAND CĂLINESCU

VIRGILIU Z. TEODORESCU

A sasinarea de către un grup de legionari a primului ministru Armand Călinescu, la 21 septembrie 1939, a provocat stupeoare și indignare în cele mai felurite cercuri ale opiniei publice, atât din România, cât și din multe țări. Aceste manifestări de dezaprobare au constituit un adevărat sondaj de opinie, marea majoritate a locuitorilor țării noastre înfierând fapta ucigașilor care se răzbunaseră pe primul ministru pentru că în toamna lui 1938 căpitanul Corneliu Zelea Codreanu, împreună cu un mare număr de cadre de conducere ale mișcării legionare, fuseseră împușcați sub pretextul încercării de a fugi de sub escortă.

Între alte inițiative de atunci privind omagierea celui căzut la datorie, s-au aflat și unele privind realizarea de busturi ale fostului prim-ministru pentru a fi așezate în instituții sau locuri publice. Între altele, amintim o hotărâre a Direcției Minelor Petroșani, din cadrul Direcției Generale a Societății Petroșani-București, care, la 25 octombrie 1939, acorda Prefectului județului Hunedoara suma de 20 000 lei pentru ridicarea la Deva a unui bust Armand Călinescu.

La propunerea generalului Gheorghe Argeșanu, care i-a succedat lui A. Călinescu în fruntea guvernului, Consiliul de Miniștri a aprobat inițiativa realizării și amplasării în for public a unui monument evocator. S-a hotărât ca monumentul să fie plasat în scuarul din apropierea locului unde se săvârșise asasinatul. La 19 octombrie 1939, hotărârea Consiliului de Miniștri a fost publicată în *Monitorul Oficial*.

Inițiatorii preconizau ca monumentul să fie realizat prin subscripție publică. Au fost desemnați membrii juriului, care urmau să judece lucrările pre-

zentate la concurs. Alegerea s-a oprit la persoane care, prin competență, puteau asigura reușita inițiativei. Au fost desemnați Ion Jalea și Frederic Storck, sculptori, Ștefan Popescu, pictor, George M. Cantacuzino și Horia Teodoru, arhitecți, Alexandru Busuioceanu, istoric și critic de artă, Adrian Maniu, poet, inspector în Ministerul Cultelor și Artelor. În calitate de secretar al juriului a fost desemnat Ion Pașa, director în același minister, cu o bogată experiență în domeniul organizării concursurilor de acest gen.

Se preconiza ca monumentul să fie înălțat pe peluza din fața Școlii de Război. Un calcul estimativ a stabilit suma la care se puteau ridica cheltuielile realizării monumentului – cca 15 000 000 lei. Urma ca partea arhitecturală să fie realizată cu piatră extrasă din carierele din România, iar fundația să fie pe un radier de beton. Statuia, grupurile alegorice, figurile simbolice, băștile decorative sau profilele, basoreliefurile aveau să fie turnate în bronz, iar inscripțiile săpate în piatră.

Depunerea lucrărilor pentru concurs era admisă până la 20 ianuarie 1940, machetele concurenților urmând să fie prezentate pentru preluare la Pavilionul Salonului Oficial, din Șoseaua Kiseleff nr. 9. Juriul avea obligativitatea ca în 10 zile de la predare să procedeze la analiza tuturor lucrărilor, stabilind ierarhizarea, pentru a putea desemna sculptorul căruia să-i fie încredințată realizarea monumentului. Se acorda suma de 375 000 lei pentru premii și recompensări (o recompensă de 150 000 lei, o alta de 100 000 lei, trei mențiuni a câte 25 000 lei și cinci despăgubiri a câte 10 000 lei). După luarea hotărârii urma să fie organizată la

Pavilionul Salonului Oficial o expoziție care supunea atenției publice toate machetele prezentate la concurs. Aceste prevederi au fost adoptate la 18 octombrie 1939 și au fost date publicității la 21 octombrie 1939.

Propunerea a fost primită cu interes de artiștii plastici, deși au fost și unele nemulțumiri, generate de termenul prea scurt pus la dispoziție pentru elaborarea concepției și realizarea machetelor.

Existau unele probleme generate de dificultățile financiare cu care se confruntau artiștii vremii și de faptul că o parte dintre ei se aflau mobilizați sub armă.

În nume colectiv, Sindicatul Artelor Frumoase (S.A.F.), la 7 decembrie 1939, a înaintat Ministerului Cultelor și Artelor observațiile sale în privința unor prevederi formulate necorespunzător, care ar fi lezat pe sculptorii participanți la concurs. Se refereau la termenul acordat realizării machetelor, mărirea acestora, cuantumul recompenselor în raport numai cu materialele puse în operă. Tot cu acest prilej, Sindicatul Artelor Frumoase recomanda ca în locul lui I. Jalea, care dorea să participe la concurs și, deci, nu putea face parte din juriu, să fie desemnat ca membru sculptorul Oscar Spaethe. Această adresă era semnată de președintele S.A.F., sculptorul Constantin Baraschi, și de secretarul sindicatului, sculptorul Horia Igireșanu.

Ministerul Cultelor și Artelor și-a însușit propunerea, numindu-l pe Oscar Spaethe în comisia pentru judecarea lucrărilor concurenților.

Ion Jalea, la 1 noiembrie 1939, informase despre intenția de a se integra printre concurenți. La 29 noiembrie înainta un memoriu către Ministerul Cultelor și Artelor, prin care arăta că nu poate face parte din juriu întrucât dorea să fie unul dintre participanții la

concurs. Cu acest prilej formula și unele obiecțiuni, pe care le considera necesare să fie avute în vedere pentru îmbunătățirea prevederilor concursului. Dosarul inedit al concursului – păstrat în fondurile Arhivelor Naționale ale României – cuprinde, între altele, și memoriile înaintate de diverși participanți, precum sculptorii Ioan Avram din Zalău, Ion Mateescu din Iași, Gheorghe Bilan din Stupca, Ion Dohatcu și Emil W. Becker din București.

Au fost prezentate, până la expirarea termenului acordat, 23 machete, însoțite de detalii. A fost prezentată și o lucrare fără detalii; autorul, fiind unul dintre mobilizați, s-a bucurat de înțelegerea confrăților, care au solicitat să fie admis numai cu macheta, urmând ca în scurt timp să alăture și celelalte elemente solicitate de regulamente.

La 26 ianuarie 1940, juriul reunit în sălile Salonului Oficial, sub președinția ministrului Cultelor și Artelor, Ion Nistor, a ajuns la concluzia că nici un proiect nu întrunește calitățile necesare aprobării și transunerii deci în materiale definitive. În acest context s-a decis organizarea celui de-al doilea concurs. Juriul a hotărât să acorde totuși cinci recompense pentru lucrările prezentate; Ion Jalea 150 000 lei; Constantin Baraschi 100 000 lei; Constantin Baraschi, Mihai Onofrei și Ion Jalea au mai primit și câte o mențiune a câte 25 000 lei fiecare. În fine se mai acordau câte patru mențiuni a 10 000 lei pentru fiecare participant.

Pe lângă lucrările artiștilor mai sus-menționați au mai participat la concurs și următorii sculptori și arhitecți care au ținut să omagieze memoria lui Armand Călinescu: Ion Pantazi, Jean Martin și arhitectul Gustav Marzon, Celine Emilian și arhitectul Radu Dudesco, pictorul Marincea Stănescu, Ioan Avram, Havagin Torosian, Vasile Dimitriu Leorda, Vasile Ionescu-Varo și arhitectul Vangheli Dumitrescu, Emanuel Tvar, Emil W. Becker, Ion Mateescu, Gheorghe Tudor, Constantin Fărâmbă.

Lucrările tuturor au fost expuse în Pavilionul Salonului Oficial.

Pentru a promova noua etapă a concursului, la 11 martie 1940, Ministerul Cultelor și Artelor a convocat membrii juriului pentru ziua de 13 martie 1940. Evenimentele interne și, mai ales, cele externe au determinat însă amânarea noului concurs, iar la 24 august 1940, printr-o decizie ministerială, lucrările juriului au fost considerate încheiate, membrii fiind eliberați de misiunea încredințată.

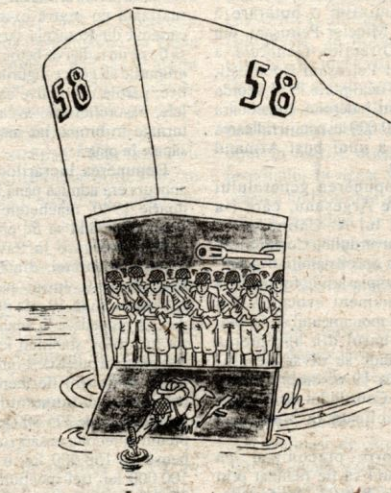
Statul român străbătea o dramatică perioadă a existenței sale. Ca atare, un asemenea monument era în acele momente neavenit în viziunea reorganizatorilor de sistem politic din România.

...Au trebuit să treacă decenii pentru ca să se ridice, în imediata apropiere a locului asasinatului din 21 septembrie 1939, o placă comemorativă cu text evocator din Nicolae Iorga. Ea a fost dezvelită la 21 septembrie 1991, fiind dedicată memoriei lui Armand Călinescu căzut la datorie în cea

mai înaltă funcție de stat a acelor ani.

Trebuie amintit că la dezvelirea plăcii comemorative au participat reprezentanți ai oficialității: domnul Costache Olăreanu, consilier șef al Inspectoratului cultural al Municipiului București, reprezentantul primarului general al Capitalei, domnii generali Constantin Anghel și Paul Romulus și a domnului Ioan Popa, din partea Ministerului Apărării Naționale, iar de la Ministerul de Interne domnii contra-amiral Emil Dumitrescu-Cico și colonelul Stelian Almăjan. Slujba de sfințire a fost oficiată de către preotul Valerian Popescu, de la biserica Sfântul Elefterie (*Magazin istoric*, nr. 1/1992).

Rămâne o datorie ca, pe lângă alte acțiuni evocatoare, consacrate personalităților care și-au dedicat viața apărării libertății și integrității țării, să realizăm în capitala României un demn monument al cinstirii aceluia care a fost consecvent oștean al democrației în perioada deceniilor interbelice. ■

Caricatură reproducă din volumul semnat de Elsie Wörner, Walther Kenn și Günter Schmidt, *Bundeswehr in der Karikatur*

Reconstituirea vieții de zi cu zi a Bucureștilor dintre cele două războaie mondiale ar fi imposibilă fără tezaurul de imagini lăsat de fotografii Nicolae Ionescu (1903-1974).

Szathmari, Duscheck, Baer, Spirescu sunt nume de pionieri ai fotografiei citadine bucureștene. Ca viziune însă între creațiile lor

UN FOTOGRAF AL BUCUREȘTILOR

acestui artist pare să nu fi preocupat pe nimeni. Un motiv în plus pentru a-l evoca în paginile Magazinului istoric.

și cele ale lui Nicolae Ionescu este aceeași distanță ca între o pictură academică și una impresionistă. Deși fotografiile lui Nicolae Ionescu sunt cunoscute, de mulți chiar foarte bine, viața

Născut în prima zi de noiembrie a anului 1903, Nicolae Ionescu a urmat cursurile primare și gimnaziale la Școala „Enăchiță Văcărescu”, una dintre cele mai vechi din București, situată lângă intersecția Căii Șerban Vodă cu Bulevardul Neatârării, astăzi Mărășești. Deci la doi pași de Mitropolie și de Piața Unirii, locurile pe care le va immortaliza mai târziu pe pelicula fotografică. Învecinarea cu unele cartiere negustorești, ca Rahova, Radu-Vodă

și Văcărești, sau cu cele rău famate, precum „Crucea de Piatră” și „Flămânzii”, cu zonele industriale Filaret, unde se afla Uzina Wolf, și Lânăriei, cu Uzinele Lemaître și fabricile de încălțăminte, i-au revelat o tipologie umană și cadre sociale extrem de variate.

Izbucnirea primului război mondial l-a împiedicat pe elevul Nicolae Ionescu să se înscrie la liceu. În timpul ocupației străine a fost obligat să se întrețină singur, angajându-se ucenic la tipografia

„Fortuna”. În 1918 a ajuns zețar, sub îndrumarea lui Dimitrie Demetrian, unul dintre specialiștii eminenți, care se perfecționase în Germania și pe care îl evoca astfel: „Mă lua la el acasă duminicile și, cu o bunăvoință de părinte, îmi pune la dispoziție colecții de ani întregi din reviste de specialitate germane, franceze și, mai ales, elvețiene. Aceasta a constituit baza, pe care am adunat apoi toate celelalte cunoștințe tehnice ale mele”.

Casa „Capșa” la 1928 (foto N. Ionescu)

La sugestia maestrului a căutat noi locuri de muncă. În 1922, după o scurtă ședere la tipografia „Minerva”, Nicolae Ionescu a fost angajat provizoriu la „Cultura Națională”, o tipografie modernă, construită de Aristide Blank pe Calea Șerban-Vodă. În acest fief liberal i-a cunoscut pe Vasile Pârvan, I.G. Duca, dr. C. Angelescu, Eugen Lovinescu și alții, care supravegheau personal tipărirea cărților. Discuțiile avute cu aceștia îl determină să se înscrie în toamna aceluiași an, 1922, la Liceul „Sf. Sava”, la cursurile serale, pe care le-a absolvit în doi ani. Totodată, a învățat limba franceză și germană: „Aveam – își amintea el – un manual german de fotografie și fotografia era marea mea pasiune”. În 1927 a fost numit corector, iar după efectuarea stagiului militar s-a încadrat în Serviciul Fotografic al Armatei Regale. Fotografiază intens Bucureștii iar din „anul 1927 – relatează el – în fiecare vară am colindat țara pentru a-i fotografia metodic cele mai reprezentative colțuri, adunând clișee pentru organizarea unui muzeu de fotografii”. Proiectul era îndrăzneț, entuziasmul mare, dar lipseau fondurile necesare.

Obligat să amâne constituirea muzeului, se abandonează cu totul fotografiei. „Progresele mari realizate în fotografie m-au determinat să mă ocup și de cinematografie”. Cel puțin un „documentar” despre București, vizionat nu demult pe micul ecran, poartă, după opinia noastră, amprenta de neconfundat a lui Nicolae Ionescu.

În 1928 s-a căsătorit. „Din banii nevestei mi-am cumpărat aparate perfecționate, mi-am instalat laborator cu electricitate și alte îmbunătățiri”. Doi ani mai târziu pleacă în Franța. „Am lucrat o vreme – cam două luni – la Lyon, la Uzinele Lumières, dar mi-am dat seama că-mi pierd timpul și am trecut la Paris. Aici, printr-un compatriot, am fost prezentat la Pathé Nathan. Angajat operator asistent, am fost pus la diverse lucruri mărunte în așteptarea unor misiuni mai importante. După 4 luni,

văzând acalmia care domnea în studio, m-am hotărât să mă înapoiez în țară și să mă consacru muzeului, al cărui gând mă muțea tot mai mult”.

S-a angajat la Imprimeria Națională „cu condiția ca 2 luni pe vară” să-și vadă de fotografie. Existența se complicase enorm. „Atelierele lucrau în două echipe, iar eu – povestește Nicolae Ionescu – eram singurul revizor și mai tot timpul eram obligat să lucrez în două echipe. Pe de altă parte, aveam nevoie de material fotografic și trebuia să lucrez fotografii pentru librăriile din oraș, așa că de multe ori mă culcam pe la 3-4 dimineața, iar la 7 eram la servici!” În plus, banii câștigați erau reinvestiți în material fotografic, „pentru a grăbi realizarea muzeului”.

Cinci decenii mai târziu, doamna Constanța Ionescu, rememora cu zâmbetul pe buze acei ani de eroism, când existența soțului ei devenise aproape imperceptibilă pentru ea. În primăvara anului 1937, Eugen Lovinescu, numit la 23 ianuarie 1937 în Consiliul de administrație al Societății „Adevărul”, i-a propus vechiului său prieten funcția de director tehnic. Societatea era condusă de Emanoil Tătărescu, fratele primului ministru. „În noul meu serviciu – își amintea N. Ionescu – am avut de la început mari dificultăți din cauza intrigilor și diverselor interese care se ciocneau în această întreprindere”. Speranțele de prosperitate apărute în 1937 se vor materializa rapid. În vara lui 1938 și-a construit o casă „pe terenul mamei”. Avea un salariu lunar de 11 000 lei (un ou costa 1 leu). Va rămâne în această funcție până în noiembrie 1940, când a fost retrogradat de noua conducere legionară. Motivul? „Întrucât ai colaborat cu jidanii, dumneata nu mai poți ocupa funcția de administrator și vei rămâne să vezi numai de Tieddruck”.

Pe timpul rebeliunii s-a opus din răspuțeri și, din fericire, cu succes, ideii unor subalterni evrei care, înfricoșați de zvonuri, au intenționat să incendieze clădirea. Va

rămâne în funcție de șef al secției Tieddruck până în aprilie 1947. Prin aprilie 1945 pusese bazele unei edituri – Enciclopedia fotografică – destul de rentabilă pentru ca, în sfârșit, din banii obținuți să-și realizeze muzeul visatului muzeu fotografic. În 1947 a constatat că „munca la editură s-a încetinit. Pricepusem cam târziu ceea ce ar fi trebuit să înțeleg mai curând și am început să lichidez editura”.

Se instaura comunismul... Munca îl îndepărtase de pulsul zilei. Se recunoaște învins. Visul muzeului, pentru care își sacrificase cei mai frumoși ani ai vieții, în care investise și cel din urmă leu, s-a năruit. Artistul care obținuse premiul al II-lea la Expoziția O.N.T., organizată sub auspiciile „Lunii Bucureștilor”, are o licărire de speranță la finele anului 1948, când a fost numit profesor la „Școala tehnică de arte grafice”, de pe strada Anton Pann: cel puțin demnitatea îi va fi salvată. S-a înșelat și de data aceasta.

A trebuit să se recunoască iarăși învins, izgonit cu sentința de „mare mâncător de evrei”. Legionarii îl acuzaseră de colaboraționism cu evreii, comuniștii îl acuzau de antisemitism... Nu scăpa de percheziții, confiscări, distrugeri de bunuri materiale, de anchete și alte umilinte absurde. L-a salvat mai puțin „originea sănătoasă” – erau condamnați cu zecile de mii și alții cu o origine la fel de sănătoasă – cât recunoștința unor evrei pe care îi protejase în scurtă existență a statului național legionar.

Va lucra sporadic la diverse edituri și la revista *Flacăra*, iar între anii 1956-1962 ca fotograf la Institutul de Istoria Artei. După pensionare se va îngriji să transfere o parte din materialul fotografic adunat pentru „Muzeul de fotografie al României” la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei, unde se păstrează și în prezent.

Din acest tezaur fotografic, prezentăm câteva imagini *inedite*, evocatoare ale Bucureștilor și bucureștenilor din anii '20-'30 ai veacului nostru. ■

Emanuel BĂDESCU

Concursul Magazin istoric, ediția 1998

MAREA UNIRE – 80

Dând curs propunerilor cititorilor noștri, statornici participanți la concursurile revistei, organizăm ediția 1998 a concursului sub semnul celor opt decenii de la realizarea Marii Uniri din 1918.

Așa cum ați putut afla din numerele anterioare, bibliografia concursului o constituie colecția revistei din anii 1990-1998.

Câteva precizări organizatorice.

- Concursul este alcătuit din trei serii a câte 10 întrebări, care vor fi publicate în nr. 9, 10, 11/1998 ale revistei.

- Răspunsurile la cele trei serii de întrebări vor fi scrise pe o singură coală de hârtie, pe care vor fi menționate, de asemenea, datele personale ale concurentului: nume, prenume, adresă completă, profesiune.

- Răspunsurile vor fi însoțite de taloanele de participare, publicate odată cu fiecare serie de întrebări, respectiv în nr. 9, 10, 11/1998. Scrisorile de participare neînsoțite de taloane nu vor fi luate în considerare.

- Termenul ultim de expediere a răspunsurilor este de 15 decembrie 1998 (data stampilei poștale). Ele vor fi trimise pe adresa: Redacția Magazin istoric, Piața Valter Mărăci-

neanu, nr. 1-3, C.P. 1-702, București, cu mențiunea Pentru concurs.

- Desemnarea câștigătorilor se va face la fel ca la edițiile precedente, prin tragere la sorți.

- Concurenții care atașează mai multe taloane participă cu tot atâtea „intrări” la tragerea la sorți pentru desemnarea câștigătorilor.

- Nu vor fi luate în considerare modificările ulterioare ale răspunsurilor, precum și scrisorile care nu conțin răspunsurile la toate cele trei serii de întrebări sau nu au atașat taloanele de participare.

- Concursul este prevăzut cu următoarele premii:

- Premiul I – 1 000 000 lei

- Premiul II – 500 000 lei

- Premiul III – 300 000 lei

- Premiul IV – 10 abonamente pe 1 an la Magazin istoric

- Premiul V – 20 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

Urăm tuturor participanților mult succes la actuala ediție a concursului, Marea Unire – 80.

Prima serie de întrebări

1. Revista noastră a publicat pentru prima dată în România acest portret necunoscut al lui Vlad Țepeș, aflat... în care castel austriac? (foto 1).

2. Care era, în viziunea lui Nicolae Bălcescu, „singurul principiu de viață, singurul principiu de mântuire” pentru români?

3. Despre care provincie istorică românească Mihai Eminescu nota că este un „diamant din stema lui Ștefan”?

4. Ce considera, în 1898, Ioan Bogdan că „rămânea neatins”, după ce treceau

MAREA
UNIRE

„furtunile“ care se abăteau peste țările române?

5. La ce dată a fost instituită această stemă a Principatelor Unite prin Înaltul ordin de zi al domnitorului Cuza? (foto 2).

6. Imagine, de la mijlocul secolului trecut, dintr-o localitate transilvăneană, puternic centru de cultură, cu cărturari-tribuni ai

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

idealurilor libertății și unității naționale.

Din care oraș? (foto 3).

7. Veteranii – acești eroi ai neamului – au apărut, prin eroismul și jertfa lor, independența și unitatea pământului străbun.

Când a fost decernat, pentru prima dată, titlul de veteran în țara noastră?

- a) 29 aprilie 1902
- b) 10 mai 1910
- c) 24 ianuarie 1914

8. Puteți preciza din care ținuturi locuite de români au fost cei dintâi 14 membri ai Societății literare, devenită ulterior Academia Română?

9. În care orașe italiene a fost găzduită cea mai importantă expoziție internațională de artă și civilizație dădică organizată vreodată?

10. Cum se numea singura femeie deputat în Sfatul Țării de la Chișinău?

Banca Națională a României omagiază Revoluția de la 1848

Cinstirea pe care B.N.R. o aduce istoriei românești are o îndelungată tradiție, reluată și redimensionată după Revoluția din decembrie 1989, cu semnificative fapte de cultură și mecenat (*Magazin istoric*, nr. 12/1997).

Între acestea, se înscrie și un recent eveniment cu valoare de unicat: emiterea, după 54 de ani, a două monede de aur. Emisiunea a fost pusă în circulație la 29 iulie 1998, Ziua Imnului Național, cu prilejul împlinirii a 150 ani de la Revoluția română de la 1848.

Cele două monede, cu elemente heraldice și grafice simbolizând Revoluția de la 1848, au valori nominale de 500 și, respectiv, 1 000 lei, cu următoarele caracteristici:

Moneda de 500 lei: forma rotundă, greutate – 8,64 grame, aur de 21 karate, diametrul – 24 mm, prețul de vânzare 1-460 000 lei, tiraj – 2 000 exemplare.

Moneda de 1 000 de lei: forma rotundă, greutate – 31,103 grame, aur de 24 karate, diametrul 35 mm, prețul de vânzare – 3 650 000 lei, tiraj – 1 000 exemplare.

Fiecare monedă este însoțită de un certificat de autenticitate, înseriat, redactat în limbile română și engleză, semnat de guvernatorul Băncii Naționale a României și directorul general al Direcției generale operațiuni cu numerar și metale prețioase.

La festivitatea de lansare a acestor două monede de aur, dl. Adrian Vasilescu, directorul Direcției comunicare din cadrul B.N.R., a relevat că „emisiunea celor două monede reprezintă faptul că avem un leu convertibil“.

La rândul său, dl. Cristian Păunescu, secretar general al B.N.R., după ce a precizat că după Unirea din 1859 și până în 1944 au fost 22 emisiuni de monede de aur și 60 de argint, a menționat:

„Evenimentul numismatic de acum, pentru că este prilejuit de împlinirea a 150 de ani de la Revoluția de la 1848, reprezintă, prin analogie, ieșirea din întârzierea istorică. Este și un gest cu valoare practică, fiind o renaștere a României, o dovadă că putem reacționa pozitiv prin înfăptuiri concrete, nu numai prin aspirații“.

1907 - 1908

Pretext

„Tara și guvernul trec printr-o criză cum nu știu dacă s-a mai pomenit – scrie, în martie 1907, Iancu Cerkez. Răscoalele țărănești iau întorsătura unei jacquerii. Dau foc la case, distrug fabrici, dau năvală în orașe, bat și devastează. Trupele regulate par insuficiente, chemarea rezerviștilor sub arme, deși s-a ordonat, nu se știe cum se va executa, căci în Teleorman convocarea lor a fost pretextul începerii mișcărilor revoluționare“.

Șatra din Neuchâtel

Contacte intense între Paris, Berna și Berlin pentru rezolvarea situației unei șatre de țigani, pe care nici una dintre părți nu dorea să îi primească. Șatra apăruse în urmă cu patru ani, în martie 1907 în cantonul Neuchâtel, fiind apoi respinsă de la o frontieră la alta. Chestiunea era îngreunată și de faptul că nomazii nu aveau vreo naționalitate.

Cubism

Pablo Picasso rupe complet cu tradiția în pictură, dând naștere curentului cubist. În iulie 1907 termină *Domnișoarele din Avignon*, până în care culoarea este limitată la câteva tonuri neutre, obiectele fiind eduse la corpuri geometrice solide.

Antantă

Inițiată în 1893, prin acordul franco-rus, și continuată în 1904,

prin cel franco-englez, Tripla Antantă – ce grupa Franța, Anglia, Rusia – este definitiv constituită, prin acordul anglo-rus încheiat la 31 august 1907. El privea Asia Centrală. Persia este împărțită în zone de influență, Tibetul rămâne sub control chinez, iar Afganistanul este recunoscut în sfera britanică.

Lisabona. Funeraliile regelui Carlos I și ale moștenitorului la tronul Portugaliei, victime ale unui atentat (1908)

Telex - 1907

- Guvernul britanic reînnoiește opoziția la construirea unui tunel pe sub Canalul Măneicii, invocând rațiuni de securitate națională (21 martie). La 6 februarie 1904, miniștrii transporturilor din Franța și Anglia convin începerea lucrărilor la tunel. Este inaugurat la 6 mai 1904.
- Statele Unite impun pacea între Honduras și Nicaragua (18 aprilie).
- În Rusia există 90 000 școli; doar 29% dintre băieți și 13% dintre femei știu să scrie și să citească (mai).
- Secretarul de stat britanic însărcinat cu problemele indiene declară că Marea Britanie nu se va retrage niciodată din India (6 iunie). La 15 august 1907, India obține independența.

Al treilea dominion

Marea Britanie mai „câștigă” un dominion: Noua Zeelandă (25 septembrie), după alte două, Canada (1867) și Australia (1900). Descoperită în 1642 și devenită colonie britanică în 1851, țara refuză a mai fi membră a Commonwealth-ului australian.

Congres fără ordine de zi

La hotelul Bristol din Salzburg are loc primul congres internațional de psihologie (27 aprilie). Denumit modest de către unul dintre participanți, tânărul psihiatru elvețian Carl Jung, „întâlnirea psihologilor freudieni”, congresul durează o singură zi, nu alege nici un președinte, nu are ordine de zi. „Prietenii noii științe” – cum le spunea amical Sigmund Freud tuturor discipolilor săi – cei care se întâlneau în fiecare miercuri, la casa „părintelui psihianalizei”, își oficializează astfel statutul.

Delegați oficiali ignoranți

La Congresul internațional de geografie de la Geneva, din vara anului 1908, participă și o delegație română. Contribuția ei este astfel caracterizată de P. Bujor, decanul Facultății de științe din Iași: „Nu numai că străinătatea ne ignorează prea mult, dar ceea ce e străinu e și

ignoranța delegaților noștri oficiali, aleși, ca de obicei, cu totul din altă specialitate decât aceea ce au a reprezenta, care nu sunt deloc în curent cu știința ce se face la noi și care comit imprudența neiertată, prin calitatea lor oficială, de a răspândi erezia cum că știința cultivată în România e încă în fașă, că suntem încă la începutul regenerării noastre

TELEX - 1908

- Începe prima cursă automobilistică în jurul lumii (12 februarie).
- Prefectura Parisului interzice cântatul din flașnetă pe stradă (17 mai).
- În Siberia cade un meteorit gigantic (30 iunie)
- Uzinele Ford scot primul automobil model „T”, cea dintâi mașină destinată omului de rând (12 august).

persoane, deci cele 50 000 aeroplanu au nevoie pentru a ateriza de o suprafață egală cu cea pe care pot încăpea 4 000 000 persoane. Revista *L'Illustration*, din 26 decembrie 1908, scrie: „Minunați de ceea ce vedem, ar fi pueril să căutăm să ne imaginăm viitorul, chiar și cel apropiat. Visurile noastre cele mai ingenioase riscă să devină caduce chiar mâine”.

Când dictatorul nu-i acasă...

În timp ce se află la Paris, în vizită oficială, președintele Venezuelei, dictatorul Cipriano Castro, aflat la putere de opt ani, este înlăturat de Juan Vincente Gomez (17 decembrie).

Femei trăgând cu arcul la Jocurile Olimpice de la Londra (1908)

Doamne din înalta societate împărțind ouă de Paști și bomboane de ciocolată, spre fericirea copiilor (1908)

intelectuale, ca națiune, pe când vecinii noștri mai noi ca noi dau, prin savanții trimiși în asemenea adunări, impresia de națiuni culte și în curentul progresului”.

O săptămână de senzație

La Târnovo, la 5 octombrie 1908, principele Ferdinand, înconjurat de deputați și de miniștri, proclamă independența

Bulgari și alipirea Rumeliei Orientale. Peste două zile, împăratul Austro-Ungariei, Franz Iosif, anunță anexarea Bosniei și Herțegovinei. La Sofia și Viena se afirmă că aceste două evenimente senzaționale ale săptămânii nu au fost pregătite în vreun fel în cursul recente și cordialele întreveneri de la Budapesta, dintre Ferdinand și Franz Iosif.

Invasie într-o jumătate de oră

50 000 avioane pentru a invadea Anglia – iată proiectul pus la cale de un german, Rudolf Martin. Pornind de la Calais, într-o jumătate de oră ele ar ajunge în comitatul Kent, transportând 100 000 oameni. Doar că un avion ocupă un spațiu pe care pot sta 80

1909 - 1910

Fierbinte Serbie

Serbia se înarmează. La 26 februarie 1909, Germania, Franța și Marea Britanie intervin pentru a aplană conflictul care o opune Austro-Ungariei. Se promite Serbiei, dacă renunță la pretențiile teritoriale, acordarea unor facilități economice din partea Vienei. Primul ministru sârb, Stojan Novakovic,

Ion N. Cămărădescu, învingător în cursa automobilistică București - Băneasa - Herăstrău

răspunde cu un program pansârbesc: „Nu doar cele 3 000 000 de sârbi din Serbia și Muntenegru constituie națiunea sârbă, ei constituie doar o treime, celelalte două treimi, 7 000 000 de oameni se află în Dalmatia, în Croația în Slavonia și în Bosnia-Herțegovina, adică în teritoriile pe care vrem să le anexăm”. Serbia este sigură de sprijinul Rusiei.

Nave-mamut

Revista germană *Nauticus* anunță o nouă eră: de navelor de război mamut, deocamdată două: Nassau și Westfalen, construite la șantierele navale de la Wilhelmshaven și Bremen. Numai ele pot rivaliza cu vărul lor britanic Dreadnought, lansat în 1906.

Exploratorul american Robert E. Peary ajunge în proximitatea Polului Nord (1909)

De ce mor indienii?

În India, guvernul publică în fiecare an o *Carte bleu* în care, pe lângă diferite informații de ordin general, sunt prezentate și principalele cauze ale mortalității. În 1909, 19 700 oameni au fost uciși de șerpi, 900 de tigri, 300 de leoparzi, 270 de lupi, 686 de alte animale. Oamenii au omorât: 17 900 tigri, leoparzi și lupi și 70 000 șerpi. Ciuma a

Inundații catastrofale la Paris, în ianuarie 1910

Telex - 1909

- În Anglia, la Brighton, sunt prezentate, pentru prima oară în public, filme în culori (24 februarie).
- Nava Slavonia, naufragiată în largul insulelor Azore, emite pentru prima oară semnalul S.O.S.
- Deputații francezi sunt obligați să semneze o foaie de prezență (18 iulie).
- O ordonanță impune limba maghiară în școlile românești din Ungaria (19 august).

făcut doar 174 000 victime, față de 1 315 000 în 1907.

Lovituri de tun la Lisabona

Patru octombrie 1910, ora două noaptea. Locuitorii Lisabonei sunt treziți din somn de 20 lovituri de tun. La sfârșitul după-amiezi, orașul este în mâinile trupelor republicane. Regele Manuel II și familia sa reușesc să fugă în ultima clipă, găsindu-și refugiul în Gibraltar. A

Telex - 1910

- Un milion de persoane participă în S.U.A. la boicotarea cărnii prea scumpe (22 ianuarie 1910).
- Este abolită sclavia în China (10 martie 1910).
- Ia naștere Uniunea Sud-Africană, cu autonomie internă și parlament bicameral; un guvernator general reprezintă coroana britanică (31 mai 1910).
- Japonia ocupă Coreea (24 iunie 1910).
- Sunt utilizate primele tuburi cu neon, creație a francezului George Claude, la Paris, pentru iluminarea clădirii Le Grand Palais (3 decembrie 1910).
- Henry Coandă efectuează, lângă Paris, primul zbor experimental cu un avion cu reacție, construit de el (16 decembrie 1910).

Louis Blériot reușește să traverseze Canalul Mânecii (1909)

două zi se proclamă republica. Se constituie un guvern provizoriu, în frunte cu Teófilo Braga, profesor universitar de literatură.

Dictatură benefică?

Generalul Porfirio Díaz stăpânește Mexicul de 34 ani. Dictatura sa a asigurat, pentru prima oară în ultimii 10 ani, o relativă stabilitate politică și socială, permițând un început de industrializare și modernizare. Porfirio Díaz consideră că instaurarea unui guvern democratic nu este posibilă în America Latină. La 18 noiembrie 1910, Francisco Madero, mezinul uneia dintre cele mai bogate zece familii din țară, lansează un apel la insurecție contra regimului Díaz, pentru a împiedica realegerea generalului. I se alătură Emiliano Zapata, conducătorul unei revolte țărănești, și Pancho Villa, șeful unor trupe neregulate.

Rubrică realizată de:
Florentina DOLGHIN,
Ioan LĂCUSTĂ,
Dorin MATEI,
Marian ȘTEFAN

POPOARE DIN ORIENTUL ANTIC

...	↓	Despot	↓	...	↓	Cuvânt cu sensul opus	↓	...
...		A dărâma		În acid!				
↓		↓		↓				↓
Văzut	→					Traian Neagu	→	
Monedă din Europa								
↓	↓			Vicleim	→			
				Gânduri				
	Aliat	→		↓		Venită la centru	→	
	Avertizat					Zeci de sute		
	↓			Tesătură din lână	→			
				Semnul înmulțirii				
Intrări	→	Inimă de poet	→		Cântec de slavă	→		
...		Întindere de apă	↓		Sunt vechi			
↓		↓			↓		În casă!	
În acest loc	→			În copacii		În trib!	↓	...
Bune la cusut								
↓	↓			...	↓			↓
				Prăpăstii				
	Propteale	→		↓			Băutură din struguri	
	Linie de desen							
↓	↓			Măsură agrară		Vasile Dima	→	
↓						În tren!	↓	
Vulcan în Sicilia		Teritoriu locuit de un popor	→	↓				
...								
↓								

Prof. Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

DIN DRAGOSTE DE ISTORIE

Îată, acum, în prag de nou an școlar, gândurile încă unui elev îndrăgostit de istorie și de revista noastră, al cărei colecționar este din 1997: CRISTIAN CASMALĂ, din Ploiești, care ne-a scris la sfârșit de clasă a VIII-a.

Mă adresez dumneavoastră – scrie Cristian – cu o rugămintă. Aș dori ca prin intermediul revistei **Magazin istoric** să mulțumesc dumneavoastră profesoare VERONICA MUȘAT care, în doi ani de zile, mi-a insuflat o dragoste nemărginită pentru istorie. Dumneaei este cea care mi-a făcut cunoștință cu **Magazin istoric** și îi sunt adânc recunoscător.

După cum vezi, ținere prieten, ți-am acordat rânduile solicitate. Împreună cu felicitările noastre adresate dumneavoastră profesoare Veronica Mușat pentru dăruirea cu care își îndrumă învățaceii în Universul Clio.

Invităm, cu acest prilej, pe toți cititorii noștri din școli, licee și instituții de învățământ superior să ne scrie despre preocupările lor în domeniul istoriei, despre activitatea cercurilor de istorie, despre colegii și profesorii pasionați de luminile trecutului, despre întâlnirile lor cu **Magazin istoric**, despre cei care se remarcă în popularizarea și difuzarea revistei.

Ca și în anii precedenți, vă stau la dispoziție, dragi prieteni tineri, paginile rubricii Istoria și școala, pornită la drum din nr. 10/1992.

PERIODICE

Menționăm câteva dintre publicațiile periodice primite în ultimul timp la redacție și în care paginile de istorie ocupă un binemeritat spațiu. Felicitări editorilor și mulțumiri pentru exemplarele trimise.

• Silvania, nr. 1, 2/1997, revistă de cultură a Inspectoratului pentru cultură al județului Sălaj, Centrului de conservare și valorificare a tradiției și creației populare Sălaj, publicată cu sprijinul Asociației Române „Sylvania” • Clio, nr. 8/1997, foaie editată de Muzeul județean „Teohari Antonescu”, Giurgiu și S.C. „Cuvântul liber” S.A., între altele – o pagină dedicată centenarului nașterii lui Tudor Vianu • Revista română, nr. 2 (12) 1998, editor ASTRA, Despărțământul „Mihail Kogălniceanu”, Iași, număr consacrat anului 1848, „o sacrală aniversare a conștiinței românești” • Luminătorul, nr. 2/1997, revistă a Societății culturale și bisericești „Mitropolitul Varlaam” și a Mitropoliei Basarabiei, de la Chișinău • Lumină Lină – Gracious Light, nr. 4/1997, revistă de spiritualitate și cultură românească, tipărită de Institutul Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă, Capela „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”, New York,

S.U.A. • Totalitarism Archives, nr. 13-14, iarna 1996- primăvara 1997, publicație în limbi străine a Institutului Național pentru Studii Totalitarismului al Academiei Române, tipărită cu sprijinul Guvernului României – Departamentul Informațiilor Publice •

MAGAZIN ISTORIC ÎN MASSACHUSETTS

Primum din partea preotului NICOLAE SIMION, parohul Bisericii „Sfânta Parascheva” din Waltham, Massachusetts, S.U.A., următoarele rânduri:

Către donatorii revistei **Magazin istoric**,

Aducem prin această scrisoare salutările noastre, alături de toate urările de bine, succes și continuarea activității duse de **Magazin istoric**, care, într-adevăr, se bucură de o deosebită apreciere pentru valoarea pe care o deține în domeniu.

Suntem foarte bucuroși de donația pe care ați oferit-o tinerei noastre comunități ortodoxe, donație care a adus o deosebită bucurie credincioșilor noștri. Fapta generoasă pe care ați făcut-o va rămâne în istoria parohiei noastre, fiind una dintre cele mai deosebite. Mă bucur de prezența lucrărilor expuse în paginile revistei,

salutând munca de cercetare pe care istoricii o duc și, totodată, de prezența lucrărilor istoricilor români din diaspora.

Așteptăm mai departe generozitatea dumneavoastră, iar noi vă vom rămâne recunoscători.

Cu mult respect și binecuvântări, preot Nicolae Simion.

Mulțumim și noi pentru cuvintele frumoase primite de la atât de mare depărtare, cu bucuria de a constata, și cu această ocazie, faptul că **Magazin istoric** are prieteni și statornici cititori pretutindeni în lume.

A ZBURAT UN COCOȘ

Din cauza unei erori a tipografiei, nesesizată de secretariatul de redacție, în numărul din luna august al revistei noastre, la pagina 49, fotografia cocosului galic, simbol al Republicii franceze, a fost înlocuită cu o altă imagine. Așa cum cititorii au observat deja, fotografia respectivă apare și în pagina 43 – unde, de altfel, îi era locul –, înfățișând-o pe Maria Manciuș și pe militarii din regimentul 22 infanterie. În acest număr, cocosul galic a revenit la locul său.

IMPORTANT

Începând cu luna octombrie, prețul revistei noastre este de 4 000 lei la vânzare liberă și de 3 500 lei pentru abonați.

CONTENTS (Romanian History)

M. Ralea A Romanian Ethics • **C. Popișteanu** New Documents about The Spring of Prague, 1968 (III) • **M. Ștefan** Antonescu, the Jews and the Gypsies • **I. Lăcustă** The Dictate of Vienna Censored • **Al. Duțu**, **F. Dobre**, **M. Ștefan** General Gh. Mihail (II) • **C. Popa** 1947. The Soviets about the Communist's Divergencies • **R. Bogdan** 1948. Pieces of Art of the Royal House – taken over by the Communists (II) • **I. Călugăru** Unpublished Notes (1948) • **V. Răpeanu** The Writer Zaharia Stancu (1902–1974) • **J. L. Sanmartin** Romanian – Spanish Relationship (XIXth century) • **S. Cristescu** A Confident of King Carol I • **G.V. Stoescu** Professor C.C. Kirijescu • **P. Cernovodeanu** The Date of Antioh Cantemir's Death • **P.M. Florea** Clocks in Wallachia • **V.Z. Teodorescu** 1939. A Project for a Monument dedicated to Armand Călinescu • **I. Lăcustă** Pages from the Petroleum History (II)

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

M. Ralea Une éthique roumaine • **C. Popișteanu** Nouveaux documents sur le Printemps de Prague, 1968 (III) • **M. Ștefan** Antonescu, les Juifs et les Gitans • **I. Lăcustă** Le Diktat de Vienne censuré • **Al. Duțu**, **F. Dobre**, **M. Ștefan** Le général Gh. Mihail (II) • **C. Popa** 1947. Les Soviétiques sur les divergences des communistes • **R. Bogdan** 1948. Les biens culturels de la Maison royale, accaparés par les communistes (II) • **I. Călugăru** Notes inédites (1948) • **V. Răpeanu** L'écrivain Zaharia Stancu (1902–1974) • **J. L. Sanmartin** Relations roumaino-espagnoles au XIXème siècle • **S. Cristescu** Une confidente du roi Carol I • **G.V. Stoescu** Le professeur C. C. Kirijescu • **P. Cernovodeanu** La date de la mort d'Antioh Cantemir • **P.M. Florea** Horloges dans les Pays Roumain • **V.Z. Teodorescu** 1939. Projets d'un monument d'Armand Călinescu • **I. Lăcustă** Pages de l'histoire du pétrole (II)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

M. Рали Румынская мораль • **К. Попиштеану** Новые документы о Пражской весне 1968-ого года (III) • **М. Штефан** Антонеску, евреи и цыгане • **И. Лякуста** Венский Диктат под цензурой • **Ал. Дуцу**, **Ф. Добре**, **М. Штефан** Генерал Г. Михайл (II) • **К. Попа** 1947 г. Советские о разногласиях коммунистов • **Р. Богдан** 1948 г. Предметы искусства королевского дома, взятые коммунистами (II) • **И. Калугару** Неопубликованные записки (1948 г.) • **В. Рапэану** Писатель Захария Станку (1902–1974) • **Х. Л. Санмартин** Румынско-испанские отношения (XIX в.) • **С. Кристеску** Наперсница короля Карла I-ого • **Г. В. Стоенеску** Профессор К. К. Кириеску • **П. Черноводяну** Когда умер Антиох Кантемир? • **П. М. Флоря** Часы в Румынских Книжесках • **В. З. Теодореску** 1939 г. Проект памятника Арманду Кэлинеску • **И. Лякуста** Страницы истории нефти (III)

INHALT (Rumänische Geschichte)

M. Ralea Eine rumänische Ethik • **C. Popișteanu** Neue Urkunden über den Prager-Frühling, 1968 (III) • **M. Ștefan** Antonescu, die Juden und die Zigeuner • **I. Lăcustă** Das Wiener-Diktat zensuriert • **Al. Duțu**, **F. Dobre**, **M. Ștefan** General Gh. Mihail (II) • **C. Popa** 1947. Die Sowjets über die Zwistungen unter den Kommunisten • **R. Bogdan** 1948. Die Kommunisten übernehmen die Kunststücke des königlichen Hauses (II) • **I. Călugăru** Unveröffentlichte Aufzeichnungen (1948) • **V. Răpeanu** Der Schriftsteller Zaharia Stancu (1902–1974) • **J. L. Sanmartin** Rumänisch – spanische Beziehungen (XIX Jahrhundert) • **S. Cristescu** Eine Vertraute des Königs Carol I • **G. V. Stoescu** Professor C.C. Kirijescu • **P. Cernovodeanu** Antioh Cantemirs Verschiedung • **P.M. Florea** Uhren in den Rumänischen Fürstentümer • **V. Z. Teodorescu** 1939. Projekt für ein Armand Călinescu – Denkmal • **I. Lăcustă** Aus der Geschichte des Erdöls (III)

SUMARIO (Historia română)

M. Ralea Una ética rumana • **C. Popișteanu** Nuevos documentos sobre La primavera de Praga, 1968 (III) • **M. Ștefan** Antonescu, los judíos y los gitanos • **I. Lăcustă** El Dictado de Viena, censurado • **Al. Duțu**, **F. Dobre**, **M. Ștefan** El general Gh. Mihail (II) • **C. Popa** 1947. Los soviéticos sobre las divergencias de los comunistas • **R. Bogdan** 1948. Los objetos de arte de la Casa Real, tomados por los comunistas (II) • **I. Călugăru** Apuntes inéditos (1948) • **V. Răpeanu** El escritor Zaharia Stancu (1902–1974) • **J. L. Sanmartin** Relaciones rumano-españolas (s. XIX) • **S. Cristescu** Una confidenta del rey Carol I • **G. V. Stoescu** El profesor C.C. Kirijescu • **P. Cernovodeanu** La fecha del fallecimiento de Antioh Cantemir • **P.M. Florea** Relojes en los Principados Rumanos • **V. Z. Teodorescu** 1939. Proyecto de monumento a Armand Călinescu • **I. Lăcustă** Páginas de la historia del petróleo (III)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11195 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);
90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la
<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>.

E-mail: mistoric@itcnet.ro

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coreși” – București

ISSN 0541-881X

Lei 3 600

magazin istoric

